

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ
КАФЕДРА БІЗНЕС АНАЛІТИКИ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Наталія Касьянова
«_____» _____ 2021р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО РІВНЯ МАГІСТР
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 051 «ЕКОНОМІКА»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

Тема:

«Підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах
глобальної нестабільності»

Виконавець: КОБЗАР Дмитро В'ячеславович

Керівник: д. е. н., доцент БЕЛІНСЬКА Ганна Василівна

Нормоконтролер: старший викладач ДИЯК Ю.І.

КИЇВ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та бізнес-адміністрування

Кафедра бізнес-аналітики та цифрової економіки

Спеціальність: 051 «Економіка»

Освітньо-професійна програма: «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач випускової кафедри

_____ Наталія КАСЬЯНОВА

« ____ » _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

КОБЗАРЯ ДМИТРА В'ЯЧЕСЛАВОВИЧА

(П.І.Б. випускника)

1. Тема роботи «Підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності» затверджена наказом ректора від «23» вересня 2021 р. №1965/ст.
2. Термін виконання роботи: з 01.10.2021 по 28.12.2021
3. Вихідні дані роботи: статистичні дані, нормативно-правова база, електронні інформаційні джерела, матеріали періодичних видань
4. Зміст пояснювальної записки: аналітичний огляд літературних джерел з тематики диплому. Проведення аналізу міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності. Оцінка позитивних і негативних тенденцій розвитку інвестиційної привабливості України. Надання рекомендацій щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: таблиці, рисунки, діаграми, графіки.
6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Видача завдання	01.10.2021	
2	Збір та обробка статистичної інформації	02.10.2021 - 14.10.2021	
3	Вивчення стану проблем, опрацювання джерел	15.10.2021 - 20.10.2021	
4	Написання теоретичної частини	21.10.2021 – 04.11.2021	
5	Написання аналітичної частини	05.11.2021 – 17.11.2021	
6	Написання практичної частини	18.11.2021 – 28.11.2021	
7	Написання вступу та висновків	29.11.2021 – 03.12.2021	
8	Оформлення пояснювальної записки, графічного матеріалу, підготовка доповіді, передзахист	04.12.2021 – 14.12.2021	
9	Проходження нормоконтролю, перевірка на плагіат, оформлення документів до захисту, рецензування роботи, подання роботи на кафедрі	15.12.2021 – 28.12.2021	

7. Дата видачі завдання: 01. 10. 2021 р.

Керівник дипломної роботи _____ БЕЛІНСЬКА Г.В.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ КОБЗАР Д.В.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності» 102 с., 18 рис., 15 табл., 80 літературних джерел, 6 додатків.

КОНКУРЕНЦЯ, МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ, МІЖНАРОДНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ, ДЕРЖАВА, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ГЛОБАЛЬНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ

Об'єктом дослідження є процес підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності, а предметом – теоретичні аспекти й прикладні підходи щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності.

Мета дипломної роботи полягає в удосконаленні теоретичних підходів та розробці прикладних рекомендацій щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності.

Методи дослідження базуються на загальних економічних засадах щодо змісту і підходів підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності. У ході дослідження використовувалися загальноприйняті в економічній науці методи: теоретико-методологічний, абстрактно-логічний, статистично-економічний, системного аналізу, група методів економіко-математичного моделювання. Основу дослідження склали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, в яких висвітлені фундаментальні положення розвитку міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності.

Інформаційними джерелами дослідження виступили матеріали міжнародної та державної статистичної звітності, законодавчі та нормативні акти з проблемних питань, спеціальна література з проблем теорії і практики формування міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності.

Практичне значення одержаних результатів. Основні висновки та практичні рекомендації дипломної роботи можуть бути застосовані в практиці підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності.

Сектор застосування і ступінь впровадження матеріалів дипломної роботи. Окремі положення сприятимуть реалізації перспективних напрямів інтеграції України у світовий економічний простір.

Прогнозні припущення про розвиток об'єкту і предмету дослідження. За прогнозними даними, реалізація Національної економічної стратегії на період до 2030 року забезпечить зростання української економіки за основними показниками.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	6
1.1. Сутнісна характеристика міжнародної конкурентоспроможності країн ...	6
1.2. Концептуальні засади глобалізації світової економіки	17
1.3. Інституційне забезпечення регулювання міжнародної конкуренції країн	26
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	34
2.1. Глобалізаційні виміри міжнародної конкурентоспроможності країн	34
2.2. Дослідження рівня міжнародної конкурентоспроможності України	42
2.3. Аналіз міжнародної інвестиційної привабливості України	49
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	59
3.1. Напрями розвитку міжнародної конкурентоспроможності національних економік в контексті сучасних глобальних трендів	59
3.2. Удосконалення напрямів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки України з використанням світового досвіду	69
3.3. Обґрунтування стратегії підвищення міжнародної інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності України.....	80
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	96
ДОДАТКИ	103

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток світової економіки на початку XXI ст. ґрунтується на основі міжнародного та транснаціонального поділу праці, інтернаціоналізації виробництва й обігу. Однією з особливостей нинішнього етапу є глобалізація, яка супроводжується лібералізацією зовнішньоторговельних зв'язків, посиленням міжнародної конкуренції і тим самим загостренням суперечок між країнами та застосуванням протекціоністських заходів. За таких умов помітно посилюється увага економік до питання рівноправного входження у світове господарство за рахунок оптимального використання переваг світового економічного та міжнародного поділу праці.

Водночас, незважаючи на відносно повну теоретико-методологічну базу для вивчення вищезазначених процесів, динамічний розвиток світової економіки потребує необхідності визначення напрямів підвищення міжнародної конкурентоспроможності України з урахуванням сучасних проявів глобалізації. Тому ці проблеми є особливо актуальними.

Аналіз останніх досліджень. Проблематику міжнародної конкурентоспроможності України вивчали різні вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: Л. Балабанова, Я. Базилюк, В. Вергун, О. Білорус, В. Геєць, П. Друкер, І. Должанський, Я. Жаліло, О. Єлисеєва, Дж. М. Кейнс, Д. Лук'яненко, Ю. Мацейко, П. Кругман, Ю. Макогон, А. Маршал, К. Маркс, Є. Масленников, А. Пилипенко, В. Новицький, Ю. Пахомов, О. Побережець, Ю. Полунєєв, Дж. Сакс, М. Туган-Барановський, М. Портер, І. Фамінський, Й. Шумпетер, А. Філіпенко та ін. Незважаючи на розроблені наукові теорії конкурентоспроможності економіки, відтворення під впливом глобальних викликів ще недостатньо досліджено. Актуальним залишається розробка шляхів підвищення національної конкурентоспроможності на основі розвитку інноваційних технологій, стрімких процесів глобалізації та розриву економічного розвитку країн.

Мета дипломної роботи полягає в удосконаленні теоретичних підходів та розробці прикладних рекомендацій щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності.

Відповідно до мети автором були поставлені такі *завдання*:

- визначити сутнісну характеристику міжнародної конкурентоспроможності країн;
- вивчити концептуальні засади глобалізації світової економіки;
- дослідити інституційне забезпечення регулювання міжнародної конкуренції країн;
- дослідити глобалізаційні виміри міжнародної конкурентоспроможності країн;
- представити дослідження рівня міжнародної конкурентоспроможності України;
- провести аналіз міжнародної інвестиційної привабливості України;
- визначити напрями розвитку міжнародної конкурентоспроможності національних економік в контексті сучасних глобальних трендів;
- представити удосконалення напрямів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки України з використанням світового досвіду;
- обґрунтувати стратегію підвищення міжнародної інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності України.

Об'єктом дослідження є процес підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності.

Предметом дослідження є теоретичні аспекти й прикладні підходи щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності.

Методи дослідження базуються на загальних економічних засадах щодо змісту і підходів підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності. У ході дослідження використовувалися загальноприйняті в економічній науці методи: теоретико-методологічний,

абстрактно-логічний, статистично-економічний, системного аналізу, група методів економіко-математичного моделювання. Основу дослідження склали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, в яких висвітлені фундаментальні положення розвитку міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності.

Інформаційними джерелами дослідження виступили матеріали міжнародної та державної статистичної звітності, законодавчі та нормативні акти з проблемних питань, спеціальна література з проблем теорії і практики формування міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності.

Практичне значення одержаних результатів. Основні висновки та практичні рекомендації дипломної роботи можуть бути застосовані в практиці підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобальної нестабільності. Також, окремі положення сприятимуть реалізації перспективних напрямів інтеграції України у світовий економічний простір.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Сутнісна характеристика міжнародної конкурентоспроможності країн

В останні десятиліття проблема підвищення національної конкурентоспроможності висувається як найважливіший орієнтир державного регулювання. Це значною мірою зумовлено інтеграційними процесами, що відбуваються у світовій економіці, лібералізацією ринків, швидкими темпами науково-технічного розвитку. Як наслідок посилюється міжнародна конкуренція, змінюється становище окремих держав, відбувається зміна країн-лідерів. У разі загострення міжнародної конкуренції ускладнюється і концепція конкурентоспроможності. У сучасному світі конкурентоспроможність країни є показником стану та перспектив розвитку господарської системи, визначає характер її участі у міжнародному поділі праці, виступає гарантом економічної та політичної стабільності.

Існує безліч визначень конкурентоспроможності. Загалом під економічною сутністю конкурентоспроможності розуміється здатність конкурувати з аналогічними об'єктами на конкретному ринку. Найбільш простим з погляду осмислення є поняття конкурентоспроможності товару, що визначається як ціновими, і неціновими чинниками і проявляється у результаті порівняння з товарами-аналогами [18, с.334].

Єдиного підходу до поняття «конкурентоспроможність країни» не вироблено. При цьому часто висловлюються сумніви щодо використання даного терміна стосовно країн. У доповіді президентської комісії США з конкурентоспроможності «Світова конкуренція: нова реальність» було дано таке визначення конкурентоспроможності країни: «Конкурентоспроможність

визначається тим, наскільки нація може в умовах вільної та чесної конкуренції виробляти товари та послуги, що відповідають запитам міжнародних ринків, одночасно зберігаючи на колишньому рівні або збільшуючи реальні прибутки своїх громадян» [4, с.87].

У довгостроковому плані зростання рівня життя виступає основною стратегічною метою розвитку будь-якої економічної системи. Однак необхідно враховувати, що цілі розвитку економіки різноманітні, більше того, залежно від конкретних умов та тимчасових етапів можуть переважати абсолютно різні тактичні цілі, відповідно і підходи до методів їх досягнення відрізнятимуться.

Конкурентоспроможність національної економіки чи країни загалом – поняття складне і багатогранне, потребує комплексного, системного аналізу. Системний підхід до дослідження конкурентоспроможності країни передбачає врахування впливу різних факторів на чотирьох рівнях (мікро, мезо, макро та метарівні), для кожного з яких характерний певний набір показників (табл. 1.1).

Останнім часом, поряд з макроекономічними факторами, все більшого значення в процесі формування конкурентних переваг національної економіки набувають фактори соціального, культурного, духовного та політичного характеру. Так, грамотна робота політиків чи інтерес спортсменів можуть значно підвищити міжнародну конкурентоспроможність країни. Усе це зробило необхідним структурувати метарівень [36, с.115].

Слід зазначити, що це рівні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки є взаємозалежними і формують єдину, цілісну систему. Так, на макрорівні створюються лише потенційні конкурентні переваги, трансформація їх у реальні конкурентні переваги залежить від рівня ефективності функціонування господарюючих суб'єктів (мікро і мезорівень). Фірми та галузі є володарями конкурентних переваг, тому тільки вони можуть їх реалізувати. Держава створює умови для їх формування. Також слід розуміти, що високий рівень конкурентоспроможності одному

рівні необов'язково передбачає високу конкурентоспроможність іншому.

Таблиця 1.1

Характеристика рівнів конкурентоспроможності [44, с.176]

Рівень конкурентоспроможності	Характеристика рівня конкурентоспроможності	Фактори конкурентоспроможності
Мікрорівень	Внутрішньофірмова та міжфірмова конкуренція	- порівняльна конкурентоспроможність продукції (цінові та нецінові фактори) - ефективність виробничої діяльності - ефективність організації збуту продукції на ринку та його частка - якість менеджменту
Мезорівень	Конкуренція на рівні кластерів, галузей, окремих галузей виробництва.	- внутрішня структура галузі - політика в галузі екології - система освіти
Макрорівень	Конкуренція на рівні держави (як економічного середовища для формування конкурентних переваг)	- макроекономічні показники - незалежність судової влади - прозорість інститутів - економічна безпека
Метарівень	Конкуренція на рівні країни в цілому (її політичній та економічній репутації, відносини з наднаціональними органами)	- інвестиційний клімат - імідж - дипломатія - спортивні досягнення

Економіка загалом може бути конкурентоспроможною, тоді як підприємства цієї країни випускатимуть конкурентоспроможні товари.

Під час аналізу конкурентоспроможності країни виникає ще одна проблема. Конкурентоспроможність – величина непостійна, де базою порівняння виступають аналогічні показники конкурентів. Тому її слід розглядати як процес, що потребує постійного моніторингу та підтримки на відповідному рівні. Так конкурентоспроможність держави може значно знизитися навіть за постійному технологічному рівні внаслідок переходу країн-конкурентів на новий рівень економічного розвитку. Конкурентоспроможність національної економіки спирається як на поточний рівень конкурентоспроможності, а й основу подальшого розвитку на середньостроковій перспективі [67, с.66].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що конкурентоспроможність національної економіки – це комплекс кількісних та якісних показників, що визначають соціально-економічний розвиток країни та потенціал її подальшого зростання та вдосконалення.

Питання, пов'язані з конкурентоспроможністю країни тією чи іншою мірою вивчалися на протязі всієї історії економічної думки. Так, на думку меркантилістів для підтримки конкурентоспроможності, країна повинна піклуватися виключно про поповнення скарбниці, оскільки багатство ототожнювалося в першу чергу з грошима [62, с.487].

Перші теоретичні дослідження, присвячені факторам конкурентоспроможності країни, з'явилися у працях класиків економічної теорії ще в середині XVIII ст. Так А. Сміт, Дж. С. Мілль, Т. Мальтус оцінювали конкурентоспроможність країн, використовуючи дані про фактори виробництва: землю, природні ресурси, капітал, працю. Д. Ріккардо, розвиваючи теорію абсолютних переваг А. Сміта, вважав, що країни можуть взаємовигідно торгувати між собою (тобто бути конкурентоспроможними за певними товарними групами) та у відсутності абсолютних переваг в одній із країн порівняно з іншими. Пізніше К. Маркс та Ф. Енгельс розвинули уявлення про національну конкурентоспроможність, стверджуючи, що вирішальну роль у розвитку країни відіграють соціально-економічні умови. Важливий внесок у теоретичний аналіз конкурентоспроможності економіки зробили також Е. Хекшер, Б. Олін, П. Самуельсон та інші [31; 45].

Незважаючи на численні дослідження конкурентоспроможності національної економіки, цілісна макроекономічна стратегія формування національних конкурентних переваг на світовому ринку почала з'являтися лише у період загострення світової конкуренції в останній чверті XX ст.

Одним із найбільш комплексних досліджень останніх десятиліть у галузі міжнародної конкурентоспроможності країн вважається теорія конкурентних переваг М. Портера. Портер вперше дав узагальнене поняття конкурентоспроможності економіки, і його концепція стала основою

сучасних методологій зіставлення конкурентоспроможності країн. На думку Портера, єдино розумною концепцією національному рівні є вивчення продуктивності. Він зазначає, що необхідно «фокусувати увагу не на економіці в цілому, а на певних галузях та сегментах галузі». Згідно з теорією Портера, добробут країни визначається виходячи з ефективності діяльності окремих фірм, фактично ставиться знак рівності між добробутом держави та фірм [56, с.10].

При визначенні конкурентоспроможності держави у світовій економіці Портер прийняв за основу синтетичний показник як національний дохід на душу населення. Будучи спочатку фахівцем у сфері конкурентоспроможності компаній, Портер вважав, що добробут держави ґрунтується на діяльності окремих фірм, а конкурентна перевага країни залежить від значно більшої кількості факторів та параметрів, ніж це стверджує традиційна неокласична теорія. Цей набір параметрів Портер спробував узагальнити як системи із чотирьох показників, названої їм «конкурентним ромбом» (рис. 1.1).

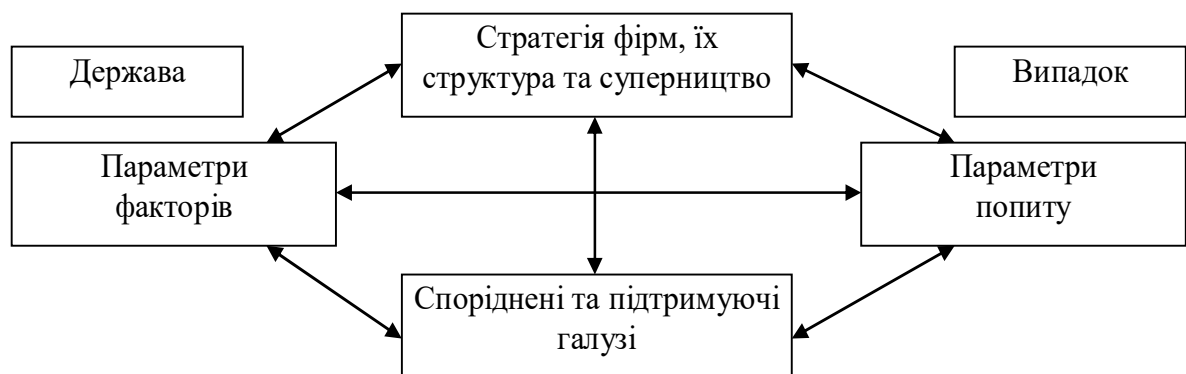

Рис. 1.1. Конкурентний ромб М. Портера [64, с.723]

Цей ромб включає наступні групи показників [64, с.723]:

- факторні умови (конкретні фактори, зокрема кваліфікація робочої сили, капітал, інфраструктура, які необхідні для успішної конкуренції у цій галузі);
- умови внутрішнього попиту (попит на ринку на продукцію чи послуги, запропоновані цієї галуззю);
- родинні та підтримуючі галузі (наявність в економіці країни

споріднених чи підтримуючих галузей, конкурентоспроможних на світовому ринку);

- структура та стратегія фірм, галузева конкуренція (характер конкуренції на внутрішньому ринку та принципи побудови та функціонування компаній).

Всі ці показники, кожен окремо і разом як система, створюють сприятливе чи несприятливе середовище для реалізації потенційних конкурентних переваг країни.

Розглянемо коротко кожен із детермінант “конкурентного ромба”.

1. Факторні умови. М. Портер виділяє такі групи факторів [64, с.724]:

- людські ресурси (кількість, кваліфікація та вартість робочої сили);
- фізичні ресурси (кількість, якість, доступність та вартість земельних ділянок, води, корисних копалин, джерел електроенергії, а також клімат та географічне положення країни);

- ресурс знань (сума наукової інформації, що впливає на товари та послуги);

- фінансові ресурси (кількість та вартість капіталу);

- інфраструктура (якість наявної інфраструктури та плата за її користування).

Отримання конкурентної переваги, на думку Портера, залежить не так від наявності цих факторів, а від того, наскільки ефективно вони використовуються. Фактори, якими володіє країна спочатку, не такі важливі для зростання продуктивності, наскільки важливим є саме створення факторів і швидкість, з якою вони створюються. М. Портер виділяє дві класифікації факторних умов. Перша – розподіл чинників на основні та розвинені.

Основні чинники – це природні ресурси, кліматичні умови, некваліфікована робоча сила тощо. буд. Цими чинниками країна має спочатку, або їх створення вимагає мінімальних зусиль. До розвинених чинників належить сучасна інфраструктура, високоосвічені кадри,

дослідницькі відділи та інших. Вони менш поширені, ніж основні чинники, оскільки їх розвитку потрібні значні вкладення людських зусиль і капіталу. Для конкурентної переваги найбільше значення мають розвинені чинники.

Другий важливий принцип поділу факторів – за ступенем спеціалізації (на загальні та спеціалізовані). Загальні – це чинники, які застосовують у широкому спектрі галузей. Спеціалізовані фактори – це персонал з вузькою спеціалізацією, інфраструктура специфічних типів, бази даних у певних галузях знань та інші фактори, що застосовуються в обмеженій кількості галузей, або навіть в одній-єдиній [34, с.225].

Виходячи з цієї класифікації, М. Портер робить висновок, що найбільш значуща і стійка конкурентна перевага утворюється, коли в країні є фактори, необхідні для успішної конкуренції в даній галузі, які одночасно є розвиненими і спеціалізованими. Ресурс фактора знецінюється як основа для довготривалої переваги, якщо його постійно не вдосконалювати та не робити більш спеціалізованим.

2. Умови попиту. На думку М. Портера, попит на внутрішньому ринку безпосередньо впливає на конкурентоспроможність. Він характеризується такими особливостями: структурою внутрішнього попиту, обсягом та характером зростання внутрішнього попиту. Для конкурентної переваги важливіше не кількісна, а якісна сторона попиту внутрішньому ринку. Саме внутрішній попит важливіший для конкурентоспроможності, оскільки він дає місцевим фірмам уявлення про потреби покупців раніше і точніше, ніж закордонним конкурентам [43, с.165].

3. Родинні та підтримуючі галузі. Для розвитку та підтримки конкурентної переваги країни у світовій економіці виключно важливою є наявність конкурентоспроможних суміжних чи обслуговуючих галузей, які забезпечують фірми необхідними матеріалами, напівфабрикатами, комплектуючими виробами та іншими матеріальними засобами та інформацією. У своїй роботі М. Портер приходить до висновку, що конкурентної переваги досягає, як правило, не окрема галузь, а кластери

галузей, у яких компанії інтегровані по вертикалі та горизонталі та сконцентровані у рамках єдиного географічного простору.

4. Структура та стратегія фірм, галузева конкуренція. Стратегія фірм, їх структура та суперництво між собою відіграють важливу роль у забезпеченні національної конкурентної переваги. При цьому не можна виділити якусь єдину та універсальну систему управління, яка була б однаково застосовна для всіх компаній. На думку Портера, внутрішньогалузева конкуренція є головною рушійною силою ромба. Наявність конкурентів всередині країни (галузі) сприяє більш швидкому вдосконаленню продукції та формуванню спеціалізованих конкурентних переваг та розвитку кластерів [10, с.105].

В окрему групу факторів М. Портер виділив значення держави та роль випадку. Держава не входить до основних детермінантів ромбу у зв'язку з його негативним, на думку Портера, впливом при прямому втручанні в економіку. Згідно з Майклом Портером, основна функція держави полягає в стимулюванні компаній на шляху досягнення нових результатів.

Відповідно до теорії М. Портера, конкурентоспроможність країни у своєму розвитку проходить ряд стадій (рис. 1.2).

Економічний підйом			Спад
Конкуренція на основі факторів виробництва	Конкуренція на основі інвестицій	Конкуренція на основі нововведень	Стадія багатства
1	2	3	4

Рис. 1.2. Стадії розвитку міжнародної конкурентоспроможності національної економіки [20, с.116]

Практично всі країни вступають у конкуренцію на світових ринках, спираючись на наявні у них фактори виробництва, насамперед природні фактори. За розумної політики приватних компаній та уряду саме на цій стадії розвитку відбувається накопичення коштів, необхідних для переходу на наступну стадію розвитку. Однією з головних відмінностей перших трьох стадій конкурентного розвитку є спосіб, яким фірми одержують технології. На факторній стадії компанії переважно отримують їх з інших країн. Держава

на цій стадії відіграє важливу роль, однак у міру переходу на інші стадії конкурентного розвитку її значення слабшає.

Інвестиційна стадія передбачає розвиток тих галузей, які вже набули розвитку в інших країнах, а також формування інфраструктури. На цій стадії діяльність фірм і політика держави має бути спрямована на пошуки перспективних галузей та використання наявних фінансових ресурсів на формування власної науково-технічної бази, що становить основу для переходу економіки на наступну стадію. Основною відмінністю цієї стадії від попередньої є те, що іноземні технології не просто застосовуються, а й удосконалюються [20, с.117].

Розвиток конкуренції на основі нововведень передбачає постійне вдосконалення виробництва, впровадження нових продуктів та технологій. На цій стадії розвитку роль держави у захисті внутрішнього ринку знижується. Головним завданням держави стає створення умов, за яких компанії мали б можливість та стимули для постійного вдосконалення виробництва. Ця стадія називається "рухомою інноваціями", тому що фірми не тільки засвоюють технології, отримані від інших країн, а й створюють свої.

Остання стадія – “конкуренція з урахуванням багатства” – веде до спаду економіки та характеризується тим, що країна певною мірою підтримує свою конкурентоспроможність лише з допомогою вже досягнутого попередніх трьох стадіях [2, с.60].

Іншою важливою характеристикою конкурентоспроможності країни є здатність її суб'єктів швидко реагувати на зміни світового попиту та структури виробництва. Для цього необхідно, щоб у країні був сприятливий інвестиційний та інноваційний клімат, а також щоб національне середовище для ефективного функціонування економічних одиниць було модифіковано та підтримувалося. Тому висока конкурентоспроможність країни характеризується наявністю механізмів формування умов та інструментів, які сприятимуть вирішенню проблем національної безпеки, економічного

розвитку та підвищення рівня життя населення. Країна, в якій не тільки ефективна економіка, а й неекономічні інститути за своїм впливом не є економічними процесами в державі, можна розглядати як конкурентоспроможну і має не тільки значний потенціал з точки зору конкурентних переваг, а й з точки зору переваги, які пов'язані з особливостями політичної, культурної, соціальної системи [18, с.34].

Необхідно провести умовну межу між категоріями «конкурентоспроможна економіка» та набагато ширшими термінами, такими як «конкурентоспроможна країна», «конкурентоспроможна нація», «конкурентоспроможний статус держави» та конкурентоспроможний регіон, оскільки в багатьох роботах ці терміни використовуються як взаємозамінні.

На нашу думку, міжнародна конкурентоспроможність країни – це здатність країни створити національне бізнес-середовище на вільному та справедливому ринку, на якому вітчизняні виробники зможуть постійно розширювати свої конкурентні переваги, займати та підтримувати стабільні позиції на окремих сегментах світового ринку.¹⁰, с. 205]:

- потужний економічний потенціал, що забезпечує динамічне економічне зростання на інноваційній основі;
- розвинена система ринкових інститутів;
- володіння значним інтелектуальним капіталом та інвестиційними ресурсами, гнучко реагуючи на зміни світових умов і відповідно диверсифікуючи виробництво, максимально відстоюючи прагнення національних інтересів задля економічної безпеки та високого рівня життя.

Як відомо, високої міжнародної конкурентоспроможності можна досягти й шляхом активного державного втручання за рахунок субсидій, що в кінцевому підсумку знижує рівень життя населення, і така конкурентоспроможність є лише номінальною. А реальна конкурентоспроможність можлива лише в тому випадку, якщо національні компанії без прямих субсидій, зниження заробітної плати та безробіття зможуть виробляти високоякісні товари та продавати їх за цінами, які

задовольняють як зовнішніх, так і внутрішніх споживачів.

Правомірним є використання такої категорії, як конкурентоспроможність нації, яка, на думку місцевих вчених, є утвердженням і зростанням значення у світовому співтоваристві інтелектуального потенціалу держави, що пропонує високі темпи зростання на основі інновацій [29, с. 306].

У теорії світової економіки немає чіткого обґрунтування такої категорії, як «конкурентна позиція держави», хоча визначення «конкурентна позиція компанії» використовується у сфері стратегічного управління з 1980-х років. У нашому розумінні «конкурентоспроможний статус держави» — це визнаний світовим співтовариством бренд держави, який базується на таких універсальних стандартах, як людський розвиток, політична та економічна стабільність, економічна безпека. Ми вважаємо конкурентну позицію країни високою, якщо конкурентні позиції її суб'єктів на міжнародних ринках збільшуються, а внутрішнє середовище залишається привабливим для інвесторів.

Таким чином, міжнародна конкурентоспроможність країни – це складна економічна категорія, яка визначається цілою низкою мікроекономічних, макроекономічних, соціальних, культурних факторів та особливостей, тому для визначення успіху країни в міжнародній конкуренції необхідно вдаватися до міждисциплінарного підходу, що багато в чому визначається характером сучасних міжнародних відносин, що ускладнився. Серед робіт, присвячених питанням конкурентоспроможності, центральне місце займає теорія М. Портера, який спробував пояснити конкурентоспроможність країни у вигляді системи з чотирьох детермінант. Саме теорію Портера взято за основу при складанні рейтингів конкурентоспроможності країн такими провідними інститутами, як Всесвітній економічний форум та Міжнародний інститут розвитку менеджменту.

1.2. Концептуальні засади глобалізації світової економіки

Формування світового ринку товарів і послуг на сучасному етапі характеризується глобалізацією, яка являє собою якісно новий етап відкритості та взаємозалежності економік та посилює інтернаціоналізацію економічного життя шляхом лібералізації міжнародного обміну. Наслідки глобалізації на розвиток світової економіки є комплексними і виникають у багатьох аспектах. Процес глобалізації веде до створення цілісної світової економіки на основі відкритої економіки, вільних глобальних ринків товарів, послуг, факторів виробництва та фінансів. Основними суб'єктами процесу глобалізації, які створюють свою інституційну систему, є держави, міжнародні та регіональні організації, транснаціональні корпорації та банки, міжнародні фінансові ринки. Держава як система економічного контролю та регулювання відіграє важливу роль у розвитку та зміцненні національних економік на шляху до відкритості та взаємозалежності [44, с.38].

У зв'язку з далекою перспективою розвитку глобалізації та транснаціоналізації зростає роль досліджень цих процесів та їх впливу на різні галузі економіки. Такі дослідження є надзвичайно важливими та актуальними, особливо при виробленні більш ефективної політики конкретної країни у світі щодо забезпечення макроекономічних пропорцій, стабільних темпів та збалансованого розвитку конкретної галузі економіки. З точки зору регіоналізації, держава може розробити регуляторні механізми функціонування ринку товарів і послуг, визначити межі самоорганізації ринку та відстоювати інтереси національних виробників товарів і послуг шляхом лобювання на ринку. світовий ринок [60, с.90].

У часи глобалізаційних процесів, динамічних подій та дуже швидко мінливих тенденцій на світових ринках дослідження впливу глобалізму на існуючі сектори економіки є особливо актуальним. Щоб ближче розглянути феномен «глобалізму», проаналізуємо існуючі ключові підходи до його інтерпретації.

У сучасній науковій літературі є кілька центральних підходів. У першому підході глобалізація постає як процес зміцнення торгових і культурних зв'язків між найвіддаленішими куточками планети. Друга визначає його як процес поширення єдиної технології, культури, ідей, цінностей, способу життя та поведінки, спільних для всіх людей на планеті. З точки зору третього підходу глобалізація трактується як поява загальних проблем світового співтовариства (економічних, політичних, військових). Четвертий підхід визначає його як процес зростання загальнолюдських інтересів у всіх сферах людського буття, породжений поглибленням взаємозв'язків і взаємозалежності країн і народів. Це дає змогу охарактеризувати його як загальний цивілізаційний процес [60, с.91].

Термін «глобалізація» вперше в традиційному для нашого часу розумінні вжив у 1983 р. Т. Левітт, який висвітлив соціально-економічний бік проблеми – появу явища об'єднання окремих продуктів, вироблених великими транснаціональними корпораціями. Тепер можна виділити такі тенденції в розумінні природи цього явища [75, с.34]:

1) процес глобалізації - це насамперед тенденція до гомогенізації світу, життя за єдиним принципом, прихильність до спільних цінностей, дотримання спільних норм і звичок поведінки;

2) глобалізація постає сьогодні як процес визнання зростаючої взаємозалежності, найважливішим наслідком якої є підрив і руйнування наднаціонального державного суверенітету під тиском глобальних компаній, релігійних груп, транснаціональних корпорацій;

3) глобалізація проявляється як низка процесів і структур, які співвідносяться з явищами взаємозалежності, взаємопроникнення та взаємозалежності в планетарних рамках, що призводить до формування цінностей людського існування.

Ю.Г. Козак визначає глобалізацію як переміщення товарів, послуг, фінансового капіталу між країнами та секторами економіки, переміщення людей між країнами для здійснення економічних функцій, валютні операції

та рух інтелектуальних продуктів між дослідницькими та навчальними центрами [30, с.56].

В.Є. Сахаров розглядає глобалізацію як «процес швидкого формування єдиного глобального фінансово-інформаційного простору на основі нових, переважно комп'ютерних технологій». У цьому, на думку дослідника, і полягає відмінність між глобалізацією та інтеграцією, «це найвищий рівень» [43, с.83].

Іншим поширеним визначенням глобалізації є ідентифікація з найвищим рівнем інтернаціоналізації. Під ним розуміють низку таких процесів і явищ, як, зокрема, транскордонне переміщення товарів, послуг, капіталу, технологій, інформації та людей між країнами, переважання орієнтації на світовий ринок у торгівлі, інвестиціях та ін. трансакції (на рівні компанії), а також інституційна інтеграція ринків. Особливо це стосується потоків капіталу та інформації [45, с.512].

Глобалізацією також називають тісний взаємозв'язок у світі, а саме переміщення інформації, капіталу, товарів і людей через національні кордони все більшою швидкістю і масштабами, проникнення культур і способів життя, залежність усіх країн від глобальних проблем. Тому сутність процесу глобалізації світового господарства полягає в швидкому зростанні масштабів і різноманітності світових відносин, поширенні процесів, практик і структур з національного простору в глобальні масштаби, що призводить до посилення економічної взаємозалежності, що охоплює цілі планети і диктують економіку мають свої власні правила гри.

Т. Левітт визначив глобалізацію як явище злиття ринків окремих товарів, вироблених транснаціональними компаніями. Сьогодні більшість експертів сходяться на думці, що глобалізація є об'єктивним соціальним процесом, змістом якого є зростання мережовості та взаємозалежності національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур та взаємодії людини з середовищем [66, с.76].

Економічна енциклопедія зазначає, що глобалізація – це категорія, яка відображає обмін товарами, послугами, капіталом і працею, який виходить за межі національних кордонів і має 20 економік з 1960-х років. . Глобалізація є продовженням міжнародного поділу праці і водночас процесом поступового формування цілісного та взаємозалежного світового господарства, яке частково органічно пов'язане, фінансово-економічні, виробничі, інформаційні та інші зв'язки значно розширеніші. численні, глибокі, ніж на попередніх стадіях. Глобалізація є найвищим рівнем інтернаціоналізації всіх факторів виробництва і поступово формує цілісну економічну систему світу в усіх економіках [9, С. 264].

Численні судження та погляди на процеси глобалізації можна розділити на два напрямки. Прихильники першого з них намагаються виразити сутність глобалізації через опис і подальше вивчення об'єктивних процесів, особливо в економічній сфері, які фактично відбуваються в сучасному світі і докорінно змінюють усю повсякденне життя сучасного людства. . Відповідно, представники цього напрямку намагаються розглядати дії окремих національних держав як відповідь на об'єктивні виклики глобалізації. Прихильники другого напрямку, навпаки, намагаються вивести нову ідеологію світового панування на основі власної суб'єктивної інтерпретації природи глобалізації (одна країна, вузька група країн, прихильники способу життя) і пропонують національні держави відповідну поведінку та алгоритми свого існування в умовах глобалізації розвитку [69, с.71].

Таким чином, ми бачимо, що при вивченні динаміки глобалізації вчені акцентують увагу на кількох факторах:

- кожна з її стадій розвитку була безпосередньо зумовлена технічним прогресом і поступовою зміною пануючих соціальних систем; Не менш важливим є той факт, що всі ці інновації реально вплинули на динаміку світової економіки лише тоді, коли були затребувані суспільством;

- глобалізаційні процеси чітко спрямовані від «центру», тобто від регіону світу, що найбільш динамічно розвивається, до його «периферії».

О.А. Швиданенко наголошує, що однією з особливостей сучасної фази глобалізації є те, що вона формується та проявляється на глобальному рівні через розвиток різноманітних форм організації економіки, внаслідок чого посилюється технологічна взаємозалежність, уніфікація та уніфікація ринків, методів та організації виробництва. бізнесу, зростання торгівлі та переміщення капіталу між окремими країнами та регіонами [70, с.60].

Отже, семантичними ознаками глобалізації світової економіки можна вважати такі: феномен злиття (ринки, виробничі платформи, фінансові ресурси та капітал тощо); Мережевий характер та комп'ютеризація економіки (суспільства); Взаємозалежність на міждержавному рівні, активізація міжнародного руху капіталів, ресурсів, товарів (послуг), технологій, поглиблення інтернаціоналізації світової економіки; посилення глобальної конкуренції та нерівномірність економічного розвитку; ефект синергії від злиття та взаємодії між ринками, галузями та економіками.

Враховуючи вищезазначені підходи, у тому числі виділені в них суттєві ознаки змісту, ми сформуваємо універсальне тлумачення сутності цього поняття. Ми вважаємо, що глобалізація світової економіки – це об'єктивний процес розвитку міжнародної економічної системи, що відбувається в рамках широкомасштабного розвитку інформатизації та мережевого характеру економічних відносин, формування рівнів злиття, інтенсифікація міжнародного руху капіталів, ресурсів, товарів (послуг), технологій, поглиблення інтернаціоналізації світової економіки, посилення нерівномірного економічного розвитку та глобальної конкуренції і впливає на синергетичний ефект взаємодій і злиття національних економічних систем. Наведене визначення характеризує рівень глобалізації світового господарства на сучасному рівні розвитку, його виникнення показано методом системного підходу до оцінки наукових інтерпретацій та поглядів на цю проблему [70, с.61].

Важливим аспектом розуміння глобалізації як умови розвитку міжнародної конкурентоспроможності, який розглядається в роботі, є

дослідження основних етапів розвитку цього явища. Періодизацію глобалізації світового господарства досліджували різні вчені, історіографія її розвитку продовжує розширюватися в умовах динамічних економічних процесів на міжнародному ринку.

Дослідження наукових підходів до реалізації історіографії основних етапів глобалізації світового господарства [4; 21; 76], можна виділити п'ять етапів розвитку цього процесу (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Ретроспективний аналіз основних етапів розвитку глобалізації
світової економіки [4; 21; 76]

Етап	Характеристика
1-ша хвиля (етап) розвитку глобалізації світової економіки	
Етап розвитку американського і азійського континентів до епохи промислової революції (XV– XVII ст.)	Процеси освоєння нових континентів сприяли поглибленню зв'язків між різними країнами та побудові логістичних шляхів. Економіка перестає закриватися, закладаються перші основи міжнародного поділу праці, закладається основа для створення єдиного економічного простору і світового ринку. Розвиток інтернаціоналізації економічного життя впливає на тенденцію до створення єдиного світового господарства. 2-а хвиля (етап) глобалізації світової економіки
2-га хвиля (етап) розвитку глобалізації світової економіки	
Етап формування в Європі Вестфальського миру (із середини XVII ст. до початку XX ст.)	Підписання Вестфальського миру 1648 р. забезпечило встановлення чітких кордонів між державами, їх суверенітету та міжнародних прав. Відносини між державами розвиваються на основі принципу конкуренції, прискорюються процеси індустріалізації, з'являються світові лідери, що мають транснаціональний характер. Міжнародний розвиток транспорту сприяє збільшенню транспортних відстаней і продажу товарів, збільшенню міжнародного обміну товарами та грошима.
3-тя хвиля (етап) розвитку глобалізації світової економіки	
Етап переділу світу, пов'язаний з Першою та Другою світовими війнами (з 1914 р. по 1945 р.)	Призупинення інтенсифікації глобалізації відбулося під впливом Першої та Другої світових воєн. У 1944 р. Бреттон-Вудська конференція прийняла нові умови для подальшого розвитку глобалізації, в 1947 р. в Женеві - Генеральну угоду з тарифів і торгівлі (ГАТТ), яку підтримали 23 країни - світові лідери. Існує керівництво кількох країн, які контролюють світовий ринок, і серед малих країн зростають розбіжності щодо виникнення міжнародних монополій.
4-та хвиля (етап) розвитку глобалізації світової економіки	
Розпад тоталітарних держав, виникнення міждержавних наднаціональних інститутів і	Розпад тоталітарних держав, поява міжурядових наднаціональних інститутів та асоціацій (СНД, Європейський Союз, СОТ (1995), об'єднання країн G (G7, яка буде перетворена в G8, G33, яка буде перетворена в G22) створення СОТ вплинуло на процес лібералізації кордонів, СОТ стала регулятором

Продовження таблиці 1.2

5-та хвиля (етап) розвитку глобалізації світової економіки	
об'єднань (СНД, Європейського Союзу, СОТ (в 1995 р.), об'єднань країн G (G7, яке трансформується в G8, G33, яке трансформується в G22)	світового ринку з певними правилами, обмеженнями, квотами, протекціоністськими заходами проти вітчизняних виробників тощо. Присутність Охорона інтелектуальної власності є регулятором господарсько-правових дій на світовому рівні, підвищуючи рівень глобальної інтеграції та ділового співробітництва Євро як європейська валюта з 1999 року
Масштабне введення в обіг євро, впровадження альтернативної енергетики, продовження створення нових структур та розширення наднаціональних структур (Митного союзу, ЄврАзЕС, СОТ)	Масове впровадження євро, запровадження альтернативних видів енергії, продовження нових структур і розширення наднаціональних структур (митний союз, ЄврАСЕК, СОТ) Широке впровадження євро сприяло глобалізації ринку капіталу на рівні ЄС. Були створені нові наднаціональні структури, такі як Митний союз та ЄврАзЕС. З'явилися перспективні члени ЄС (підписання угоди про асоціацію з Україною, Грузією, Молдовою). Про початок четвертої промислової революції 2016 року було оголошено під час Всесвітнього економічного форуму

На основі аналізу даних рис. 1.2 можна сказати, що становлення економічної глобалізації включає п'ять основних хвиль (етапів), а особливості її сучасного стану підтверджують пріоритетність зазначених вище істотних характеристик сучасного стану цього явище.

Розвиток світового ринку товарів і послуг в умовах глобалізації є результатом суперечливої взаємодії глобалізації та регіоналізації, переплетення глобальних і локальних процесів сучасного еволюційного етапу світової економіки. Результатом глобалізації процесів розвитку світового ринку товарів і послуг є трансформація світового економічного порядку, зокрема зміна просторової та суб'єктивної структури геоeкономіки та взаємозв'язків між її елементами. Вплив глобалізації на регіональний розвиток проявляється у перетворенні національних регіонів на самостійні суб'єкти світової економічної системи та активних учасників глобальних конкурентних відносин. Крім того, глобалізація радикально змінює пріоритети в системі конкурентних переваг регіону, тобто позбавляє регіони

традиційних переваг, оскільки місцеві ресурси стають глобальними. Низька вартість робочої сили, наявність природних ресурсів і великий внутрішній ринок відомі як «прозорі ресурси», які вільно використовуються транснаціональними корпораціями. Крім того, бажання отримати доступ до цих ресурсів є основною мотивацією для ТНК і, таким чином, однією з рушійних сил глобалізації. Цю тенденцію можна охарактеризувати як глобалізацію місцевих ресурсів. Постачання корисних копалин у регіон або наявність надлишку робочої сили більше не є конкурентною перевагою, коли ці ресурси можна вільно купувати на світових ринках. Сильний внутрішній ринок також не гарантує стабільності конкурентної позиції регіону, оскільки, по-перше, транспортні витрати зараз складають невелику частку витрат виробництва, а по-друге, споживачі вибирають товар і звертають увагу насамперед на якість, бренд, а не на національність. [72, с.145].

Глобалізація не тільки мінімізує значення традиційних регіональних конкурентних переваг, але й усуває роль відстані як захисного бар'єру в конкурентних процесах. Розвиток інформаційно-комунікаційних систем, мережевих компаній, електронної комерції ліквідував «дистанційний захист» від конкуренції та призвів до появи принципово нових видів конкуренції за території. Якщо захоплення земель мало місце до завойовницьких воєн, то в сучасному світі воно набуває нової форми – економічної експансії. Простежується чітка тенденція до розшарування територій на регіони, які є центрами управління, та регіони, які є виробничими ділянками. У регіонах з інтелектуальною спеціалізацією зосереджені центри прийняття рішень потужних транснаціональних і глобальних компаній, які залучають до виробничого процесу інші ресурсомісткі регіони. Як правило, дохід з регіонів з меншою спеціалізацією надходить у регіони концентрації штаб-квартири ТНК. Іншим способом використання ресурсів інших регіонів є залучення добре підготовленої робочої сили. Крім того, сучасний стан інформаційних технологій дозволяє виконувати замовлення іноземних роботодавців без зміни місця проживання [72, с.145].

Втрата захисної функції дистанційного бар'єру також призводить до підвищення ступеня відкритості регіональної економіки. Тобто економічна ситуація щодо закритих територій також залежить від ситуації в інших країнах та регіонах (взаємозалежність тенденцій технологічного та інноваційного розвитку, фінансових ринків тощо).

На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин глобалізаційні процеси охопили всі сфери світового ринку товарів і послуг. Характерним також є інтенсивний розвиток нових інформаційних технологій, електронної комерції. Такі процеси становлять загрозу для галузей країн із нижчою конкурентоспроможністю національних компаній, несформованістю ринкових механізмів та недосконалою державною політикою [78, с.27].

На сучасному етапі розвитку світової економічної системи окремі регіони набули нового статусу. Отже, з точки зору теорії систем усі протиріччя проявляються в розвитку світової економіки на регіональному рівні. Зокрема, можна виділити три суперечливі тенденції у світовій економіці, які мають найбільший вплив на регіональний розвиток ринку товарів і послуг: єдність і боротьба глобального і локального, уніфікація і диференціація, розподіл і концентрація.

Переплетення глобального і локального можна охарактеризувати новим терміном «глокальність», тобто поєднанням глобальних і локальних інтересів та орієнтацій. Глобалізація оновлює потребу окремих регіонів та місцевих одиниць у визначенні та розвитку стійких конкурентних переваг як критерію їхньої здатності вижити в глобальній конкуренції [62, с.87].

Глобалізація залучає регіони в міжнародні економічні відносини, але водночас вимагає необхідності захисту унікальних регіональних конкурентних переваг як чинника підвищення міжнародної конкурентоспроможності конкретної території в глобальній конкуренції.

Глобалізація ставить процес виробництва товарів і послуг у різних країнах у залежність від розвитку світової економіки, впливає на структуру

виробництва всередині країни та особливості платіжного балансу. Цей вплив призводить до підвищення ступеня відкритості національних економік, що визначається як ступінь участі країни у світовій торгівлі товарами та послугами та в міжнародному поділі праці.

Процес створення і розвитку світового ринку товарів і послуг на сучасному етапі характеризується глобалізацією, взаємодією глобальних і локальних процесів сучасного еволюційного етапу світового господарства. Існування дуже різних підходів до трактування глобалізації пояснює актуальність глобальних процесів та їх вплив на розвиток міжнародних економічних відносин між країнами та регіонами. Результатом глобалізаційних процесів на світовому ринку товарів і послуг є підвищення ступеня інтеграції різних галузей і компаній в окремих сферах різних країн і загострення конкуренції між країнами за розподіл фінансових потоків.

1.3. Інституційне забезпечення регулювання міжнародної конкуренції країн

Глобалізаційні процеси, які охопили майже всі сфери діяльності держави, ставлять перед суспільством завдання визначення пріоритетів суспільного розвитку як всередині держави, так і на міжнародному рівні, широке коло інтересів, груп, окремих громадян. Зростання взаємозалежності окремих ринків у ході глобалізації призводить до значних протиріч, які виникають внаслідок посилення конкуренції на міжнародному рівні. Їх вирішення можливе на основі міжнародних угод і договорів, що відповідно призвело до формування інституційних засад регулювання міжнародної конкуренції в умовах глобалізації світового економічного розвитку [75, с.111].

Організаційне оформлення системи міждержавного регулювання відносин між державами та групами держав виявляється у створенні міжнародних організацій, динамічний розвиток яких відбувався у ХХІ ст.

[66, с.95].

Поглиблення міжнародного поділу праці, його якісно новий рівень на основі досягнень науково-технічного прогресу та інтелектуально-інформаційної асиметрії глобального простору об'єктивно зумовлюють загострення конкуренції між суб'єктами світового господарства на макро, мезо та мікро рівнів. Відповідно, виникає необхідність створення системи міжнародного регулювання конкуренції, спрямованої на створення умов для стабільного соціально-економічного розвитку країн шляхом використання міжнародних конкурентних переваг національних економік та підтримки економічних одиниць різних країн у досягненні їх економічних цілей.

У контексті дослідження механізму регулювання міжнародної конкуренції розглянемо його основні елементи, зокрема: завдання регулювання конкуренції наднаціональними та міжурядовими організаціями; структурний склад цих установ; їх цілі та функції; нормативно-правові документи, що регулюють принципи регулювання міжнародної конкуренції в умовах глобалізації світового економічного розвитку.

Так у дослідженні І. І. Дахна в рамках наступних виділених завдань [11, с.200]:

- забезпечення сталого та динамічного розвитку світової економіки;
- розвиток економічного співробітництва між країнами в різних формах;
- сприяння розвитку приватного сектору;
- координація та координація макроекономічної політики держав світового господарства або в окремих регіонах;
- усунення дискримінації в економічних відносинах між окремими країнами та групами країн;
- передбачати та прогнозувати кризові явища та усувати їх причини та наслідки в окремих країнах, регіонах та світовій економіці в цілому.

Слід зазначити, що перелік цих завдань створено науковцями на основі вивчення положень основних міжурядових угод та концепцій розвитку. На нашу думку, до переліку слід додати завдання сприяння гармонізації

нормативно-правової бази країн-учасниць міжнародних економічних організацій відповідно до вимог загальних законів і нормативних актів у сфері міжнародної конкурентоспроможності.

Найважливіші цілі та функції розвитку та створення наднаціональних та міждержавних організацій у сфері конкуренції показано на рис. 1.3.

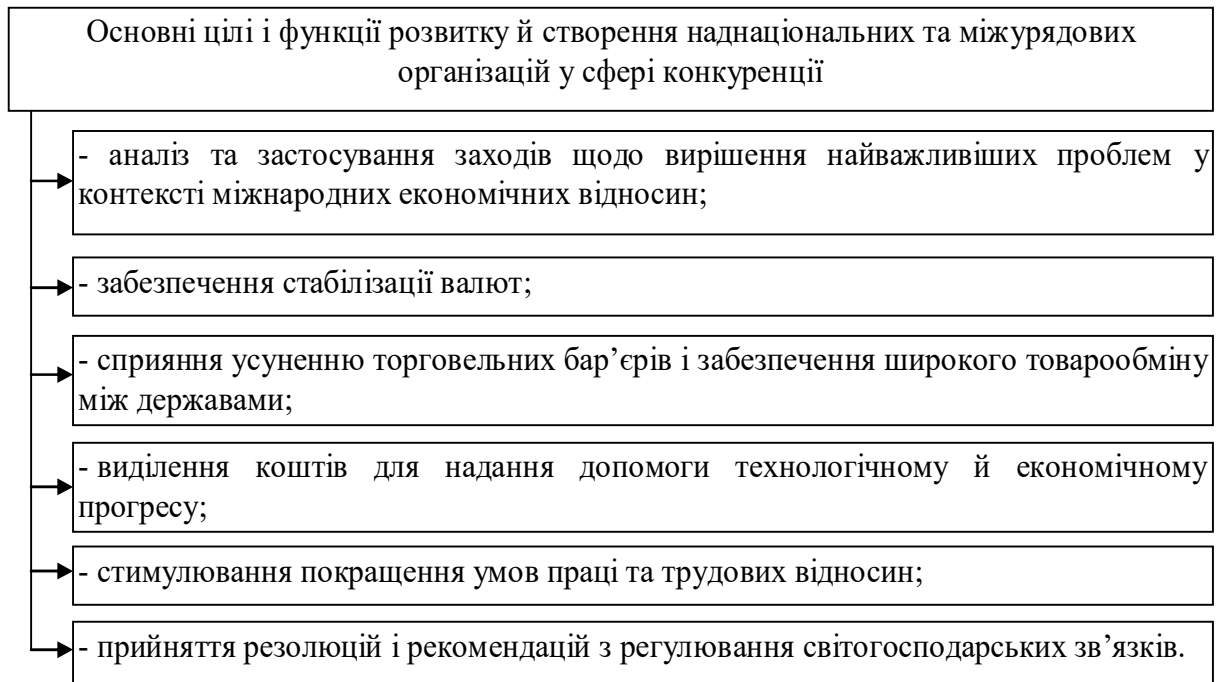

Рис. 1.3. Основні цілі і функції розвитку й створення наднаціональних та міжурядових організацій у сфері конкуренції [34, с.55]

Дослідження нормативно-правової бази, науково-технічних матеріалів дозволяє стверджувати, що регулювання міжнародної конкуренції відбувається на рівні основних компонентів організаційно-інституційних елементів [20, с.73].

Зазначено, що до основних структурних елементів системи організаційно-інституційного регулювання міжнародної економічної діяльності та конкуренції в умовах глобалізації належать світовий економічний розвиток [36; 43]:

- об'єкти регуляторного впливу (країни, групи країн, суб'єкти господарювання). Суб'єктом регулювання в цій структурі є країни, що входять до різних наднаціональних і міждержавних об'єднань, які також

регулюють конкуренцію в економічній сфері;

- наднаціональні суб'єкти регулювання конкуренції на світовому ринку: міжурядові організації, суб'єкти координаційних функцій; міжурядові організації, що виконують певні наднаціональні регуляторні функції тощо. Обсяг, характер взаємодії, кількість зв'язків і вплив міжнародної організації визначаються її статусом і впливом на світовій арені.

Серед таких організацій можна виділити [41; 45]:

а) на міжнародному рівні:

- Організація Об'єднаних Націй (ООН) з Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, Конференцією Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД);

- Міжнародний торговий центр (ІТС) є багатостороннім агенством від імені Світової організації торгівлі (СОТ) та Організації Об'єднаних Націй через Конференцію ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД);

- Всесвітня організація торгівлі (СОТ);

- Міжнародна конкурентна мережа (ІСН);

б) на міжнародному регіональному рівні:

- Європейський Союз (ЄС);

- Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР);

- Союз Незалежних Держав (СНД);

- МЕРКОСУР (Економічний союз штатів Південної Америки);

- Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС);

- Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ);

- Ліга арабських держав та ін.;

- регулятивні механізми міжнародного комерційного права, за допомогою яких здійснюються впливи на основі законів, міжнародних договорів, резолюцій міжнародних організацій, резолюцій міжнародних економічних конференцій тощо.

Ми розглянемо положення міжнародного підприємницького права, створеного вищевказаними наднаціональними органами для регулювання

конкурентоспроможності на світовому ринку.

Структура нормативних документів міжнародного права представлена:

а) на рівні Світової організації торгівлі (СОТ):

- Угода TRIPS (Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, прийнята членами СОТ 15 квітня 1994 р. (з змінами 23 січня 2017 р., основа v-523321-17)). Зокрема, стаття 40 цього документа визначає правову базу моніторингу практики антиконкурентної діяльності в умовах договірних ліцензій на території країн-членів СОТ.

- Угода GATS (Генеральна угода про торгівлю послугами, прийнята членами СОТ 15 квітня 1994 р. (з змінами 23 січня 2017 р., основа v-523321-17)) [14]. Зокрема, стаття VII цього документа передбачає визнання кваліфікації та ліцензій на передачу послуг між країнами-членами СОТ. У мистецтві. Дев'ятнадцятий документ передбачає процедуру переговорів між членами СОТ щодо конкретних зобов'язань щодо скасування заходів, які можуть негативно вплинути на торгівлю послугами, щоб забезпечити ефективний доступ до ринку.

- Угода TRIMS (Угода про Trade-Related Investment Meases, прийнята членами СОТ 15 квітня 1994 р. (з змінами 23 січня 2017 р., основа v-523321-17)) [84]. Відповідно до положень статті 9 цього документа рівень СОТ передбачає можливість зміни положень інвестиційної та конкурентної політики щодо держав-членів СОТ у сфері торгівлі товарами з метою виконання положень договору;

б) На рівні Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД):

- Зразкові закони ООН, засновані на законах багатьох країн, щоб забезпечити гармонізацію національних нормативних актів з міжнародними вимогами та правилами, у тому числі у сфері конкуренції. Конкретні:

- Типовий закон ЮНСІТРАЛ про закупівлі товарів (робіт) і послуг, затверджений ООН 17 червня 1994 р. № 995-878, який визначає основні

принципи конкуренції при закупівлі товарів і послуг організаціями (економ. одиниці країн);

- Типовий закон про конкуренцію (від 11.07.2012 р.) з переглянutoю главою III (TD / B / CI / CLP / L.4), заснований на розділі D, параграф 3 набору багатосторонньо узгоджених справедливих принципів і правил для створено та прийнято контроль за обмежувальною діловою практикою, що впроваджується в рамках Формування антикартельного законодавства Європейського Союзу;

- Набір багатосторонньо узгоджених справедливих принципів і правил для контролю за обмежувальною діловою практикою (1980 р.) і рішень спеціальних форумів (1990 і 1995 рр.) для посилення контролю за застосуванням цих норм і принципів;

- в) на рівні Міжнародного торгового центру (МТЦ) [41; 45]:

- Програми «Сприяння торгівлі та розвиток експорту» та спеціальні програми «Технічне співробітництво зі слаборозвиненими країнами» та «Технічне співробітництво з національними торгово-промисловими палатами». Варто зазначити, що ці програми широко використовуються багатьма країнами для виготовлення документів розробки та забезпечення конкурентоспроможності. Зокрема, положення програми «Сприяння торгівлі та розвиток експорту» лягли в основу експортної стратегії України («Дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки, яка була прийнята постановою КМУ від 27 грудня 2017 р. № 1017-р [33].

- в) на рівні Міжнародної організації з міжнародної конкуренції (ІМС):

- основні конституційні документи (положення «Меморандуму про створення та функціонування Міжнародної мережі конкуренції») та «Принципи ММК» («Операційні рамки»), які становлять основу діяльності ММК щодо здійснення налагодити ефективну співпрацю між членами та реалізувати ними розроблені програми-проекти впровадження правил і принципів економічної конкуренції на міжнародному рівні.

Формується структура нормативних документів міжнародного

регіонального права:

а) на рівні Європейського Союзу та його інституцій [41; 45]:

- Лісабонський договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз та Договору про створення Європейського Співтовариства 2007 року. Як і положення Римського договору 1957 року, цей документ містить положення, що регулюють конкурентоспроможність. Лісабонська угода робить особливий акцент на конкурентоспроможності та підкреслює, що ЄС має виключні повноваження у сферах конкуренції, грошово-кредитної політики в зоні євро та спільної комерційної політики;

- Рішення Європейського суду з прав людини та Європейського суду у сфері конкуренції, які, окрім судової функції, виконують також функцію гармонізації національних правових положень у досліджуваний сфері. Зокрема, як справедливо зазначив К.В.Смірнов, у 2011 р. відбулася важлива подія, яка стосувалася проблеми юридичного визначення інституційної структури ЄС для застосування конкурентного права [79]. Зокрема, Європейський суд з прав людини (ЄКПЛ) у Менаріні та Європейський суд підтвердили, що вони є єдиною інституційною базою для застосування законодавства, у тому числі й у сфері конкуренції. При цьому визнається, що вони базуються на повноваженнях єдиного адміністративного органу – Комісії ЄС, рішення якої підлягають юрисдикції та повному судовому контролю. Таке поєднання різних інституційних структур забезпечує адекватний захист основних прав особистості, включаючи конкуренцію;

- інші двосторонні та багатосторонні угоди ЄС (з країнами Центральної та Східної Європи, з Україною, Грузією, Молдовою, іншими країнами), що передбачають регулювання питань конкуренції на відповідних рівнях. Зокрема, розділ IV «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає, що поступова інтеграція української економіки у внутрішній ринок ЄС також має бути забезпечена комплексом заходів державної конкуренції. політика;

б) на рівні Організації економічного співробітництва та розвитку

(ОЕСР):

- законодавчі акти рекомендаційного характеру, прийняті у 1979, 1995, 1998 та 2005 роках, які визначають напрями гармонізації національного законодавства, що регулює питання конкуренції;

в) на рівні інших міжурядових наднаціональних регіональних організацій:

- Рекомендаційні акти на багатосторонньому та двосторонньому рівні, які визначають напрями гармонізації національного законодавства з питань регулювання конкуренції.

У процесі дослідження враховується інституційне забезпечення регулювання міжнародної конкуренції між країнами. Структура наднаціональних суб'єктів регулювання конкуренції на світовому ринку визначається в контексті виокремлення двох категорій інститутів, зокрема на міжнародному та міжнародному регіональному рівнях. Проаналізовано перелік та характеристику нормативно-правових документів міжнародного та міжнародного регіонального права щодо регулювання конкурентоспроможності на наднаціональному рівні.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

2.1. Глобалізаційні виміри міжнародної конкурентоспроможності країн

Глобалізація призвела до створення такого міжнародного економічного середовища, в якому без участі в глобальних інтеграційних процесах немає перспектив самостійного розвитку та забезпечення конкурентних переваг окремих країн. Розвиток новітніх інформаційно-комунікаційних технологій значно прискорює ці процеси та відкриває нові рамкові умови та можливості підвищення конкурентоспроможності [4, с.56].

Ступінь глобалізації країн світу є важливим показником, що характеризує стан їх міжнародної інтеграції за певними критеріями (показниками), зокрема економічними, соціальними, політичними та іншими. Країни з високим ступенем глобалізації можуть мати високі конкурентні позиції на загальному рівні або за окремими показниками.

Дослідженню ступеню глобалізації країн присвячені як наукові роботи вчених, які аналізують можливі критерії показників, що оцінюють це явище, так і міжнародні спеціалізовані дослідження, що становлять основу для міжнародних рейтингів. Дослідження існуючих підходів до цього питання показує, що сьогодні можна вважати найбільш загальновизнаними [6; 36]:

1. Інтегрований індекс глобалізації (КОФ), розроблений Швейцарською школою бізнесу та Швейцарським федеральним технологічним інститутом. Відповідно до методологічного підходу [29] країни оцінюються за 24 індикаторами, які поділяються на три основні категорії. Розрахунок кожної з категорій показників з урахуванням ваг (36%, 39%, 25% відповідно). За результатами розрахунків країни класифікуються за вказаним показником.

У таблиці. 2.1 показано стан інтегрованого індексу глобалізації (KOF) у деяких країнах за період 2016-2020 років.

Таблиця 2.1

Рівень інтегрального індексу глобалізації (KOF)
в окремих країнах світу за період 2016–2020 рр. [80]

Країна	Значення, місце в рейтингу				
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Нідерланди	91,33 (3)	91,33 (3)	91,24 (2)	91,70 (1)	92,84 (1)
Ірландія	91,79 (2)	92,17 (1)	91,30 (1)	91,64 (2)	92,15 (2)
Бельгія	92,30 (1)	91,61 (2)	91,00 (3)	90,51 (3)	91,75 (3)
Австрія	89,48 (4)	90,48 (4)	90,24 (4)	89,83 (4)	90,05 (4)
Швейцарія	86,28 (10)	85,74 (11)	86,04 (9)	87,01 (5)	88,79 (5)
Данія	88,12 (6)	87,43 (6)	86,30 (7)	86,44 (7)	88,37 (6)
Швеція	87,63 (7)	87,39 (7)	86,59 (6)	85,92 (8)	87,96 (7)
Великобританія	85,39 (12)	83,72 (11)	82,96 (19)	81,97 (20)	87,26 (8)
Франція	83,86 (18)	82,76 (21)	82,65 (20)	82,61 (19)	87,19 (9)
Угорщина	86,85 (9)	85,91 (9)	85,49 (11)	85,78 (9)	86,55 (10)
Канада	85,38 (13)	85,63 (12)	85,03 (12)	85,67 (10)	86,51 (11)
Фінляндія	84,85 (16)	85,87 (10)	85,64 (10)	85,47 (11)	86,30 (12)
Португалія	87,08 (8)	87,01 (8)	86,29 (8)	85,08 (12)	85,04 (13)
Кіпр	86,08 (11)	85,27 (13)	83,54 (16)	84,07 (14)	85,00 (14)
Чехія	84,86 (15)	83,97 (16)	84,10 (13)	83,60 (17)	84,88 (15)
Німеччина	81,08 (22)	79,47 (26)	78,86 (27)	78,24 (27)	84,57 (16)
Іспанія	84,21 (17)	84,66 (14)	83,71 (14)	83,73 (15)	84,56 (17)
Словаччина	83,49 (19)	83,55 (18)	83,52 (17)	83,62 (16)	84,36 (18)
Люксембург	85,15 (14)	84,57 (15)	83,56 (15)	83,55 (18)	84,21 (19)
Сінгапур	88,89 (5)	88,63 (5)	87,49 (5)	86,93 (6)	83,64 (20)
Польща	79,10 (26)	79,52 (25)	79,43 (23)	79,90 (23)	81,32 (25)
США	74,76 (34)	74,94 (32)	74,81 (34)	75,71 (34)	79,73 (27)
Естонія	79,72 (25)	79,38 (27)	79,35 (24)	78,46 (26)	79,27 (28)
Литва	72,79 (36)	73,27 (34)	72,71 (35)	77,26 (29)	77,47 (32)
Японія	63,73 (56)	65,00 (59)	65,87 (54)	67,86 (48)	72,26 (39)
Латвія	69,00 (44)	70,17 (42)	71,06 (40)	70,97 (40)	71,45 (41)
Україна	76,78 (47)	68,85 (44)	69,50 (42)	70,71 (41)	70,24 (45)
Росія	76,78 (47)	65,42 (56)	65,90 (53)	69,40 (45)	68,25 (48)
Південна Корея	62,31 (60)	64,79 (60)	64,65 (62)	65,42 (60)	67,03 (53)
Грузія	61,56 (64)	62,86 (64)	63,84 (63)	64,27 (64)	64,13 (65)

Аналіз результатів табл. 2.1 видно, що протягом періоду дослідження перші три місця розділили три країни, зокрема Нідерланди, Ірландія та Бельгія. Незважаючи на те, що ці країни не є світовими лідерами за ВВП, зокрема США (перше місце у 2020 р. за ВВП), низка показників їхньої інтеграції на глобальному рівні має високі глобалізаційні характеристики

[44, с. 376].

Китай можна вважати світовим лідером за рівнем економічного проникнення на світовий ринок (сировинні позиції, технології, інвестиції), він є головним лідером за рівнем військово-політичного проникнення з огляду на наявність однієї з найпотужніших армій у Росії. світ у світі, розширення соціальних контактів, реалізація освітніх програм за кордоном та прийом великої кількості студентів і співробітників з-за кордону. Проте індекс свідчить, що ця країна має низький рівень глобалізації (він коливається на рівні 71-75 місць у світовому рейтингу). Відповідно, існує потреба у вирішенні цієї проблеми [48].

Те саме стосується Південної Кореї, США, Туреччини, В'єтнаму (останні дві країни збільшили проникнення дешевших товарів в ЄС за останні роки, країни Східної Європи, які не є членами Європейського Союзу, США тощо).

Розглянута міжнародна конкурентоспроможність країн залежить від процесів глобалізації, особливо у сфері економічного та соціального розвитку. Політична складова інтеграційної участі країн у міжурядових об'єднаннях менш виражена по відношенню до глобальної конкурентоспроможності країн. Тому позиції в глобальних конкурентних рейтингах деяких країн відрізняються від позицій у рейтингах глобалізації.

2. Індекс глобальної конкурентоспроможності став найбільш широко використовуваним у професійних колах для оцінки глобальної міжнародної конкурентоспроможності. Він розраховується за методологією Всесвітнього економічного форуму [80]. Слід зазначити, що дослідження щодо покращення індексу велися від початку його створення і до сьогодні, останнє з яких було проведено у 2012 році. Згідно з аналітичними матеріалами, цей індекс складається із 113 змінних, що представляють конкурентоспроможність країн з різним рівнем економічного розвитку.

Оскільки глобальний індекс конкурентоспроможності розраховується регулярно, ми будемо оцінювати стан міжнародної конкурентоспроможності

країн динамічно [80].

У таблиці 2.2 наведено Глобальний індекс конкурентоспроможності за 2019-2020 роки.

Таблиця 2.2

Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) країн світу за 2019–2020 рр. [80]

Країна	Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) країн та їхнє місце в рейтингу				2020 р. до 2019 р.	
	2019 р.		2020 р.		значення індексу	місце в рейтингу
	значення індексу	місце в рейтингу	значення індексу	місце в рейтингу		
Швейцарія	5,67	1	5,7	1	0,03	0
Сінгапур	5,61	2	5,6	2	-0,01	0
Фінляндія	5,54	3	5,5	4	-0,04	1
Німеччина	5,51	4	5,5	5	-0,01	1
Сполучені Штати Америки	5,48	5	5,5	3	0,02	-2
Швеція	5,48	6	5,4	10	-0,08	4
Гонконг	5,47	7	5,5	7	0,03	0
Нідерланди	5,42	8	5,5	8	0,08	0
Японія	5,40	9	5,5	6	0,10	-3
Великобританія	5,37	10	5,4	9	0,03	-1
Норвегія	5,33	11	5,4	11	0,07	0
Тайвань	5,29	12	5,3	14	0,01	2
Катар	5,24	13	5,2	16	-0,04	3
Канада	5,20	14	5,2	15	0,00	1
Данія	5,18	15	5,3	13	0,12	-2
Австрія	5,15	16	5,2	21	0,05	5
Бельгія	5,13	17	5,2	18	0,07	1
Нова Зеландія	5,11	18	5,2	17	0,09	-1
Об'єднані Арабські Емірати	5,11	19	5,3	12	0,19	-7
Саудівська Аравія	5,10	20	5,1	24	0,00	4
Люксембург	5,09	22	5,2	19	0,11	-3
Південна Корея	5,01	25	5,0	26	-0,01	1
Ірландія	4,92	28	5,0	25	0,08	-3
Китай	4,84	29	4,9	28	0,06	-1
Естонія	4,65	32	4,7	29	0,05	-3
Польща	4,46	42	4,5	43	0,04	1
Туреччина	4,45	44	4,5	45	0,05	1
Литва	4,41	48	4,5	41	0,09	-7
Латвія	4,40	52	4,5	42	0,10	-10
Росія	4,25	64	4,4	53	0,15	-11
Україна	4,05	84	4,1	76	0,05	-8

Як показано в табл. 2.2, найбільші конкурентні позиції у глобальному вимірі у 2019 році мали десять країн, серед яких: Швейцарія, Сінгапур, Фінляндія, Німеччина, США, Швеція, Гонконг, Нідерланди, Японія, Великобританія (вони займають від одного до десяти).

Зазначимо, що Китай у цьому рейтингу займає 29 місце. Це краще характеризує стан її глобальної конкурентної позиції на світовому ринку порівняно з рейтингом, визначеним за методикою Федеральної школи бізнесу та Федерального технологічного інституту в оцінці глобалізації країни.

З табл. 2.2 видно, що найбільші конкурентні позиції у глобальному вимірі у 2020 р. займали десять країн, у тому числі: Швейцарія, Сінгапур, США, Фінляндія, Німеччина, Японія, Гонконг, Нідерланди, Великобританія, Швеція (перераховані від початку до десяте місце в рейтингу). Ці країни також увійшли до першої десятки країн за світовою конкурентоспроможністю у 2019 році, але через посилення економічних позицій деяких країн, у тому числі США (зростання ВВП, інші показники), у 2020 році змінилися рейтингові позиції за цим показником. Україна підвищила свою глобальну конкурентоспроможність і піднялася з 84-го місця в рейтингу на 76-е місце.

Картина стану міжнародної конкурентоспроможності країн складається під впливом багатьох факторів, які, на думку більшості вчених [11; 56], поділяються на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів належать: сприятливі географічні та кліматичні фактори; Ресурсний склад; висока техніко-педагогічна підготовка; наявність технологій ефективного використання ресурсів; висока ефективність внутрішнього ринку та розвиток ринкової інфраструктури; висока конкурентоспроможність національних компаній; сприятлива для підприємницьких позик та фінансової, податкової політики країни; висока експортна квота країни; великі інвестиційні потоки; ефективна інноваційна політика; Забезпечення високого рівня підтримки мікро-, малих та середніх підприємств; високий ступінь інтеграції країни в

глобальний вимір за основними напрямками; Забезпечити високий рівень стандартизації та сертифікації за міжнародними стандартами тощо [73].

Внутрішні фактори можна класифікувати за: фактором високого попиту на вітчизняні товари; Фактор оптимальної концентрації, спеціалізації та кооперації в економічному секторі; високий рівень стандартизації та сертифікації вітчизняної продукції; висока частка компаній зі значними конкурентними позиціями; розроблено інформаційно-нормативну базу управління; високий рівень конкурентоспроможних високотехнологічних товарів в експорті країни.

На наступному етапі ми розраховуємо темпи зміни прямих іноземних інвестицій (RFDI) за 2016-2020 роки. У табл. 2.3 наведено обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у світі за 2016-2020 роки.

Таблиця 2.3

Обсяги прямих іноземних інвестицій (RFDI) у країнах світу
за 2016–2020 рр. [53]

Країна	Значення, млн. дол. США				
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Сінгапур	64482	69543	70595	74253	63633
Нідерланди	328684	117585	147258	185753	314942
Швеція	1317	-8624	8706	8108	28828
Сполучені Штати Америки	288131	237655	506161	479415	348674
Норвегія	-249	3250	6823	-18642	-4928
Об'єднані Арабські Емірати	9491	10823	8795	8986	0
Німеччина	67408	19778	54118	58057	77983
Ірландія	49960	86766	235356	79163	51526
Південна Корея	12767	9274	4104	12104	17053
Швейцарія	-24926	21003	115892	60477	37864
Данія	680	6577	1851	8529	-2266
Люксембург	10481	-10534	16001	26857	0
Великобританія	54473	58890	58451	265811	46622
Гонконг	76857	127847	181047	133259	122401
Бельгія	-28375	-23931	-29117	37013	-31065
Фінляндія	-4940	17244	16843	4504	10851
Литва	708	504	970	962	1062
Китай	290928	268097	242489	174750	168224
Канада	67048	64100	61642	34612	27526
Латвія	990	940	839	244	1138
Польща	795	19776	15065	16758	6268

Продовження таблиці 2.3

Росія	69219	22031	6853	32539	27886
Нова Зеландія	-69	3249	-9	1935	3347
Японія	10648	19753	5252	39323	18838
Естонія	1099	1751	-722	742	853
Україна	4509	847	3050	3441	2428

З табл. 2.3 показує, що Сполучені Штати мали найбільший обсяг прямих іноземних інвестицій протягом періоду розслідування. Через певні економічні коливання ця цифра коливалася з 237 655 мільйонів доларів США (2016) до 506 161 мільйона доларів США (2018) і склав 348 674 мільйони доларів США у 2020 році. Найвищі значення цього показника в Європі мають Нідерланди (друге місце в світі в 2020 році) та Ірландія (в окремі роки). Також слід виділити країни Азії, зокрема Китай, який посів третє місце у світі за цим показником у 2020 році, та Гонконг (четвертий у світі).

Слід зазначити, що Україна мала низьке, але позитивне сальдо прямих іноземних інвестицій протягом досліджуваного періоду (приплив інвестиційних коштів переважав відтік). Ми вважаємо за доцільне підтримати дослідників [53], які справедливо відзначають, що, незважаючи на своє світове лідерство за ВВП, Китай почав відчувати критичні наслідки економічної кризи у 2017-2018 рр. та в ці роки, як показано в таблиці 2.3 країна почала скорочувати прямі іноземні інвестиції.

Особливо заслуговує на увагу ситуація зі стабільним зростанням прямих іноземних інвестицій у Німеччині з 2018 року, що, за словами джерел, пов'язано зі стабільним зростанням німецької економіки. Аналіз статистичних даних про економіку Німеччини показує, що внаслідок зростання внутрішнього споживання в країні зросли виробництво і, відповідно, інвестиції для його подальшого стимулювання. Таке ж зростання ПІІ з 2018 по 2020 рр. спостерігається в Нідерландах, хоча ця країна мала значно більший обсяг цього показника за рахунок вищої ефективності інвестиційних ресурсів [65, с. 220].

У зв'язку з вивченням інвестиційних аспектів забезпечення міжнародної

конкуреноспроможності країн варто вивчити розвиток одного з найважливіших джерел інвестиційних ресурсів – транснаціональних компаній.

В умовах загострення міжнародної конкуренції через прагнення виробників збільшити власні прибутки за рахунок переміщення виробничих потужностей до інших країн у світовій економіці виникло утворення багатонаціонального виробничого характеру. Найважливішим у сучасному міжнародному поділі праці був внутрішньогалузевий поділ праці на основі технічної і, зокрема, детально-технологічної спеціалізації. Роль ТНК як головного суб'єкта міжнародної економіки в глобальному економічному обміні та міжнародному поділі праці постійно зростає.

Процеси транснаціоналізації знайшли своє втілення у створенні та діяльності транснаціональних компаній у реальному та фінансовому секторах. Аналіз статистичних матеріалів показує, що основними сферами діяльності провідних ТНК світу є: роздрібна торгівля, електроенергетика, видобуток і переробка нафти і газу, виробництво автомобілів, виробництво харчових продуктів тощо [59, с.36].

У таблиці 2.4 видно продажі десяти найважливіших ТНК у світі у 2020 році.

Таблиця 2.4

Обсяги виручки десяти ключових ТНК світу за 2020 р. [74]

Назва ТНК	Вид діяльності	Обсяг виручки в 2020 р., млн. дол. США
«Berkshire Hathaway»	Виробництво продуктів	242137
«Exxon Mobil»	Видобуток та переробка нафти і газу	244363
«BP»	Видобуток та переробка нафти і газу	244582
«Volkswagen»	Виробництво автомобілів	260028
«Toyota Motor»	Виробництво автомобілів	265172
«Royal Dutch Shell»	Видобуток та переробка нафти і газу	311870
«China National Petroleum»	Видобуток та переробка нафти і газу	326008
«Sinorec Group»	Видобуток та переробка нафти і газу	326953
«State Grid»	Електроенергетика	348903
«Walmart»	Роздрібна торгівля	500343

З табл. 2.4 зрозуміло, що Walmart посів перше місце за обсягом продажів у всьому світі в 2020 році. Слід зазначити, що Walmart (світовий лідер роздрібною торгівлю) вже давно займає лідируючі позиції за обсягом продажів у світі.

П'ять найбільших у світі ТНК займаються розвідкою та переробкою нафти і газу, дві - автомобільною, одна - енергетичною, одна - харчовою.

Слід зазначити, що на цьому етапі транснаціональні корпорації забезпечують розвиток основних складових глобальної конкурентоспроможності, зокрема вони [60; 67]:

- мають внесок у розвиток інституційних складових ринкового простору економік;
- забезпечити зростання макроекономічних показників;
- впливати на показники освіти та підготовки;
- є каталізатором фінансового, технологічного та інноваційного розвитку.

Можна зробити висновок, що активна робота ТНК веде до інноваційного розвитку як на національному, так і на глобальному рівні. Відповідно, інновації є одним із елементів глобальної конкурентоспроможності, тому можна стверджувати, що ці компанії сприяють зростанню основних складових не лише інвестицій, а й інноваційного розвитку країн на міжнародному рівні.

2.2. Дослідження рівня міжнародної конкурентоспроможності України

В якості найбільш узагальненої форми прояву місця національної економіки у світовій господарській системі виступає сформований рівень міжнародної конкурентоспроможності країни. Специфічного значення проблема створення позитивного рівня міжнародної конкурентоспроможності набуває для держав, котрі знаходяться на стадії трансформації. Для таких держав в момент їхнього розвитку існує небезпека

негативних проявів примусової глобалізації, таких як загострення екологічних проблем, виснаження ресурсів, нав'язування застарілих технологічних процесів та низьких стандартів життя [6, с.33].

Формування позитивного міжнародного іміджу України, який водночас служить посиленню її міжнародної конкурентоспроможності, забезпечує також збереження власної національної ідентичності та формування в країні привабливого інвестиційного клімату [17, с.159].

Формування та підтримання статусу країни з привабливим інвестиційним кліматом на міжнародному рівні можливе, зокрема, за умов стабільної макроекономічної ситуації в країні, стабільної правової бази та злагодженої діяльності всіх органів державної влади.

Дослідження показали, що основними напрямками формування сприятливої міжнародної конкурентоспроможності України за останні роки є ті, які показані на рис. 2.1.

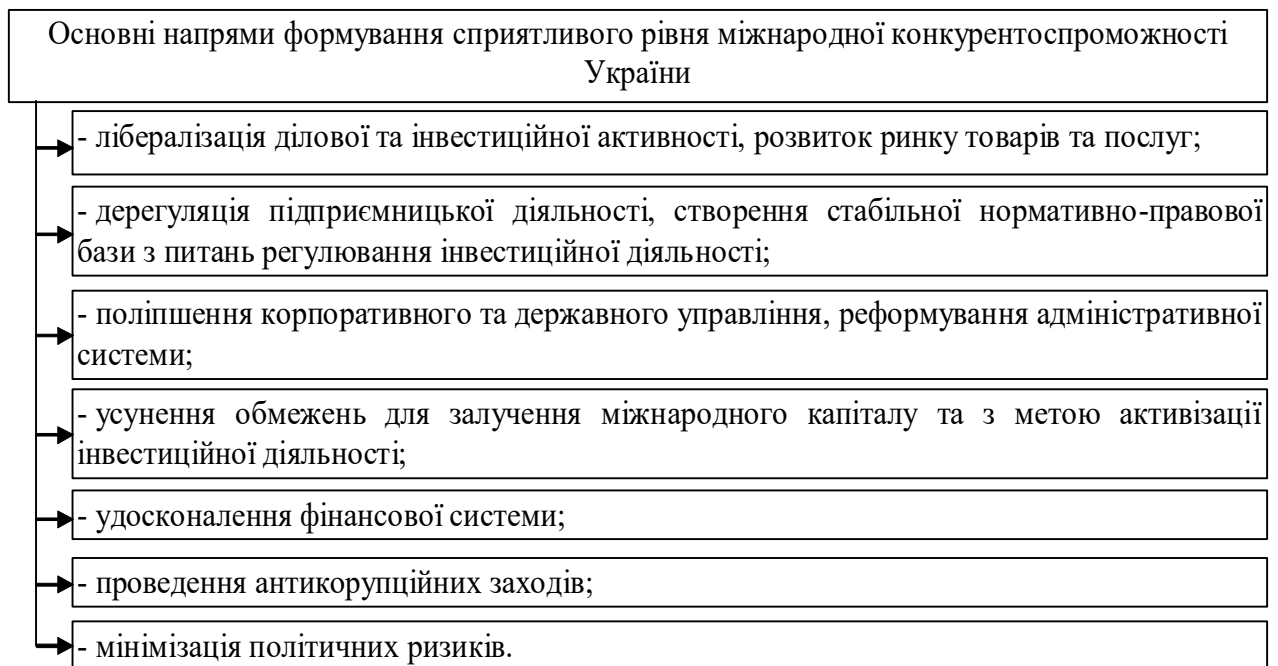

Рис. 2.1. Напрями формування сприятливого рівня міжнародної конкурентоспроможності України [1; 16]

Позитивні зміни в законодавчому процесі, які значно покращили інвестиційний клімат в Україні, розпочалися з прийняттям Верховною Радою

України низки кодексів, які є основними нормами, що регулюють відносини в різних галузях економіки, у тому числі з іноземними інвестиціями.

З 2001 року Верховна Рада прийняла Цивільний, Господарський, Митний, Основний та Бюджетний кодекси України, що значно вплинуло на оцінку України як інвестиційно привабливої країни.

Сьогодні реалізація міжнародної конкурентної політики України, у тому числі іноземних інвестицій, регулюється низкою нормативно-правових актів. Серед них, зокрема, угоди між урядом України та урядами світової спільноти про сприяння та взаємний захист інвестицій, Господарський кодекс України, Закони України «Про інвестування», «Про режим іноземного інвестування», «Про захист іноземних інвестицій в Україні» та закони України про спеціальні економічні зони та спеціальні режими інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у відповідних регіонах України тощо [41, с.24].

Оскільки більшість дослідників та експертів серед внутрішніх недоліків формування сприятливої міжнародної конкурентоспроможності вказують на недосконалість законодавчої бази, проблеми залучення іноземних інвестицій до нашої країни з точки зору короткострокових та довгострокових ефектів для інвесторів та національна економіка є поступовими в розгляді України (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Основні недоліки та проблеми формування сприятливого рівня міжнародної конкурентоспроможності з позиції інвестиційної привабливості України [20; 27]

Етап розвитку	Проблеми формування міжнародної конкурентоспроможності в Україні з точки зору надходження іноземних інвестицій	
	довгострокових ефектів	короткострокових ефектів
Перший (1991-1992 рр.)	Максимальне віддалення держави від регулювання інвестиційної діяльності. Зловживання реальними та «псевдоінвесторами» через податки та надання пільг, особливо в СЕЗ.	Спонтанне використання інструментів заохочення іноземних інвестицій. Нечіткість або відсутність правил, що регулюють багато сфер економічної, соціальної, адміністративної та іншої діяльності.

Продовження таблиці 2.5

Другий (1993-1996 рр.)	Значне погіршення інвестиційного клімату	Часткова делібералізація умов інвестування та погіршення через цей інвестиційний клімат. Необхідність державної реєстрації інвестицій. Встановлення мінімальних інвестицій.
Третій (1997-1999 рр.)	Своєчасне визнання порушення Україною принципу незворотності закону (щодо скасування пільг для інвесторів на попередньому етапі).	Практично не існувало.
Четвертий (2000-2009рр.)	Невідповідність більшості нормативних актів, прийнятих у цей період, призвела до подальших змін та доповнень. Скасування 50% обов'язкового продажу валюти на українському ринку.	Усунути переваги, які були закріплені в попередньому законодавстві про іноземні інвестиції. Консолідація національного режиму валютного та податкового регулювання щодо іноземних інвесторів. Невирішені ділові відносини в Україні.
П'ятий (2010р .- до цього часу)	Знижують інвестиційну привабливість України та погіршують організаційно-правові умови ведення бізнесу. Економічна та політична нестабільність в країні.	Використання тимчасових інструментів впливу на іноземні інвестиції. Неможливість включення деяких видів витрат до податкового обліку. Неоднаковий підхід до застосування ПДВ до окремих галузей.

Наведені таблиці показують, що протягом усього періоду іноземного інвестування в економіку незалежної України проблеми та недоліки, притаманні цьому процесу, залишалися практично незмінними і повністю збігаються з розглянутими експертними оцінками. Відмінності між різними етапами в основному стосувалися скасування та відновлення пільгових умов для залучення іноземних інвестицій (надання податкових, митних, адміністративних та інших преференцій для інвесторів). Це суттєво вплинуло на обсяги та динаміку інвестицій і, зокрема, на досягнення довгострокових та короткострокових ефектів [45, с.49].

Для України необхідність посилення міжнародної конкурентоспроможності має кілька причин (рис. 2.2).

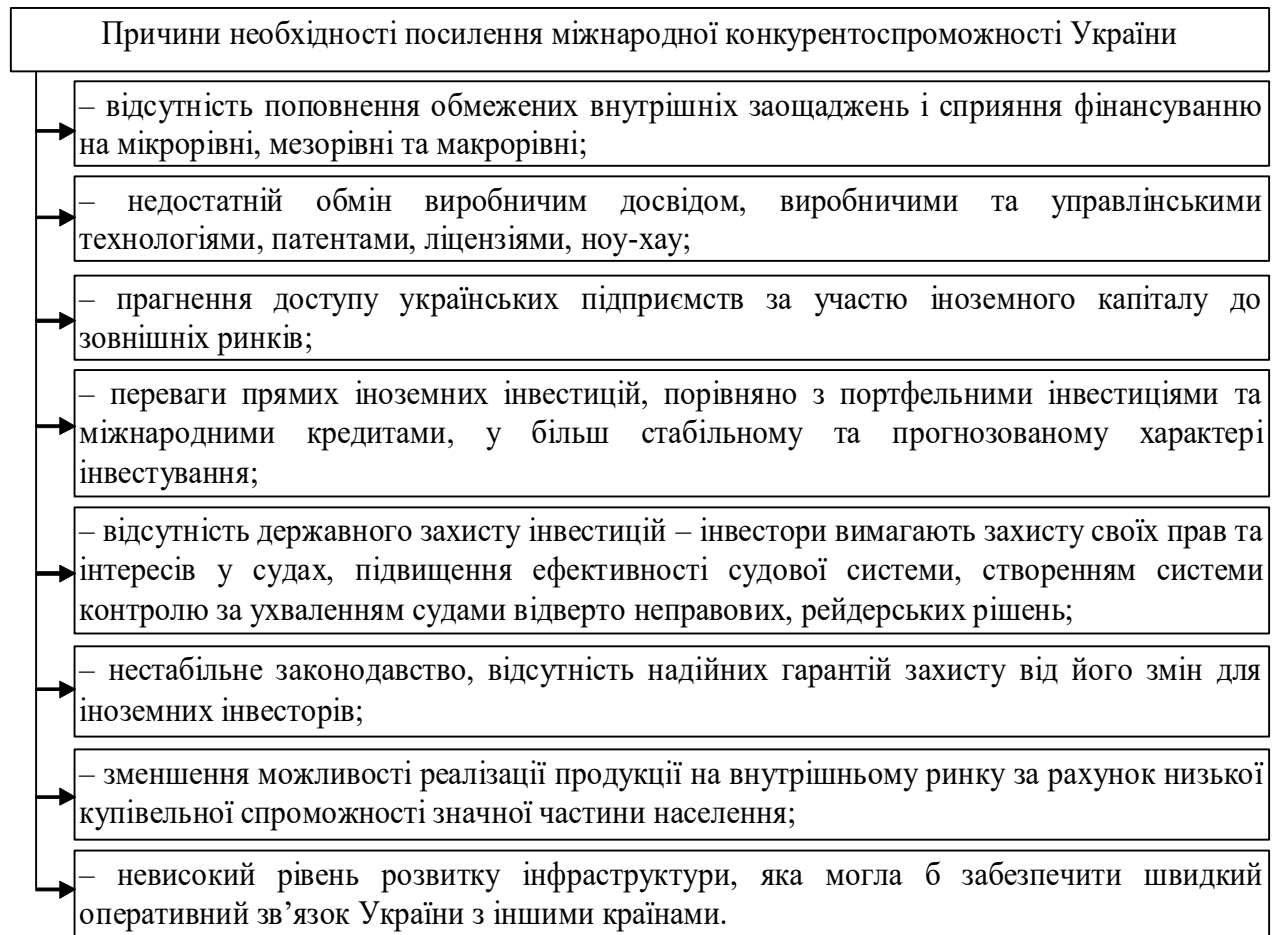

Рис. 2.2. Причини необхідності посилення міжнародної конкурентоспроможності України [55, с.86]

Зараз Україна перебуває у складній економічній ситуації, яка сягає кінця 2014 року. Причиною тому є агресивна політика Російської Федерації, окупація Криму та військові дії на сході країни. Тому створення сприятливого міжнародного бізнес-середовища є одним із головних завдань України на найближчий час [25, с.9].

Позитивні та негативні фактори міжнародної конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості оцінюються за міжнародними рейтингами та індексами. Місце України у провідних міжнародних бізнес-рейтингах показано в таблиці. 2.6.

Важливим є індекс глобальної конкурентоспроможності, за яким оцінюється здатність економіки країни досягати високої ефективності бізнесу і на цій основі високих темпів економічного зростання та добробуту.

Таблиця 2.6

Місце України у провідних міжнародних економічних рейтингах [47]

Рейтинг	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1. Індекс економічної свободи	137	156	162	164	163	160	161	157	162	166	149
2. Індекс легкості ведення бізнесу	140	143	141	143	151	139	115	97	82	80	76
3. Індекс сприяння корупції	134	146	134	152	144	144	142	130	131	130	128
4. Індекс глобальної конкурентоспроможності	71	71	81	58	73	84	76	79	85	81	82
5. Індекс інноваційних технологій	48	45	49	47	45	39	31	33	41	42	39
6. Глобальний індекс інновацій	77	79	81	75	74	71	63	64	56	57	54

Індекс розраховується з урахуванням Концепції порівняння конкурентоспроможності країн на різних стадіях економічного розвитку. Він розробляється Всесвітнім Економічним Форумом (ВЕФ). Україна в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2019-2020 рр. займає 82 місце з 137 держав, що оцінені [47].

Є індекс легкості ведення бізнесу. За ним оцінюється бізнес-клімат у країнах за простотою найважливіших для малого і середнього бізнесу адміністративних процедур, за двома типами показників. Це показник рівня міцності правових інститутів, що регулюють бізнес [20, с.91]. Це показники, які відображають складність і вартість процедур регулювання, а саме реєстрація підприємств, отримання дозволів на будівництво, підключення до системи енергопостачання, отримання кредиту, реєстрація власності, оподаткування, закриття підприємства, міжнародна торгівля. Зазначений індекс розраховується Світовим Банком і має назву "Doing Business 2020". Україна у 2020 році за цим індексом посідає 76 місце з 190 оцінюваних країн (табл. 2.7).

Європейська Бізнес Асоціація (ЕВА) щорічно оцінює інвестиційний клімат країн. Методологія дослідження включає опитування з 5 основних питань, на які відповідають більше сотні керівників найбільших компаній.

Для оцінки результатів ЄБА використовує шкалу Лайкерта, яка має 5 рівнів, з яких: 1 – негативний, 3 – нейтральний, 5 – позитивний.

Таблиця 2.7

Місце України та окремих країн у рейтингу Світового банку легкості ведення бізнесу «Doing Business» [47]

Країна	Місце	
	2019	2020
Грузія	16	9
Польща	24	27
Росія	40	35
Казахстан	35	36
Білорусь	37	38
Молдова	44	44
Україна	80	76

Серед причин, що дали можливість Україні переміститися на більш високу сходинку у 2020 році, слід назвати наступні (рис. 2.3).

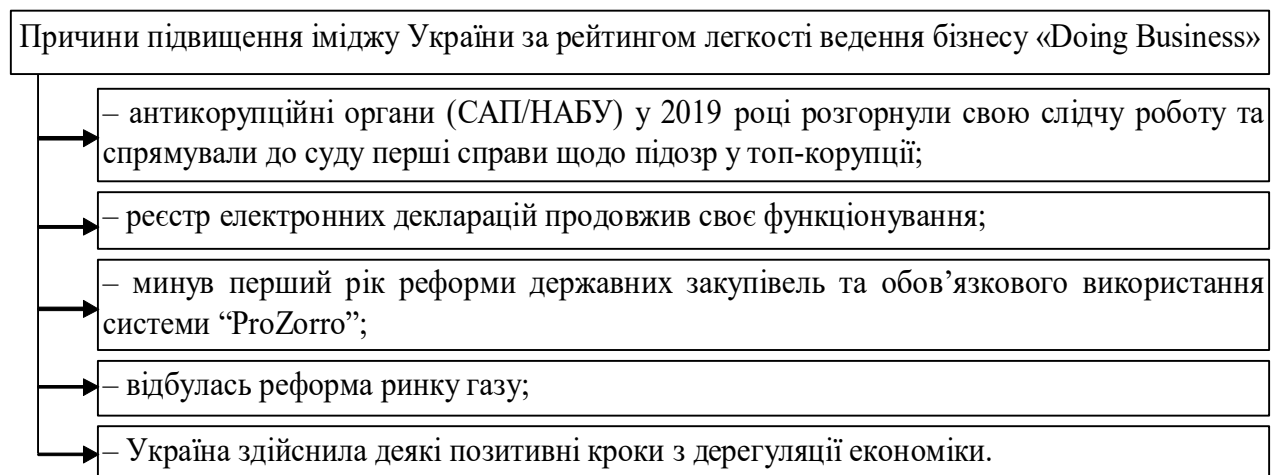

Рис. 2.3. Причини підвищення міжнародної конкурентоспроможності України за рейтингом легкості ведення бізнесу «Doing Business» [34, с.55]

За даними ЄБА за 2016-2020 роки, індекс інвестиційної привабливості України, який має тенденцію до зростання, залишив негативний рівень (рис. 2.4).

На це вплинула низка позитивних факторів, таких як: прийняття нових законів, розвиток електронних послуг, оцифровка економіки, вільний доступ до державних даних, відносна стабільність національної валюти та інфляції,

початок реформ в освіті, медицині, сільського господарства, послаблення валютного контролю [17, с.159].

Проте все ще існують негативні фактори, які заважають індексу досягти вершини. Серед них високий рівень корупції, відсутність земельної реформи, висока частка тіньової економіки, високий тиск з боку контролюючих органів, воєнний стан на сході, виборча кампанія та вибори президента України, контрабанда, яка заважає легальному бізнесу, тощо [7].

Тому Україна має значний потенціал для розвитку міжнародної конкурентоспроможності і недостатньо використовує його. Його інвестиційну привабливість можна пояснити багатьма негативними факторами, переважно суб'єктивного характеру, зокрема повільними темпами структурних реформ через слабку політичну волю відповідних чиновників, високим рівнем корупції та низькою ефективністю протидії цьому негативному явищу. Якщо впливати на об'єктивні фактори важко, то вплив суб'єктивних факторів можна навіть мінімізувати або повністю нейтралізувати. Тому суттєво підвищити рівень міжнародної конкурентоспроможності України в короткостроковій перспективі цілком можливо за умови вжиття відповідних суб'єктивних заходів.

2.3. Аналіз міжнародної інвестиційної привабливості України

Однією з найважливіших передумов забезпечення міжнародної конкурентоспроможності в Україні є сприятливий інвестиційний клімат. Іноземні інвестиції є одним з основних показників, що впливають на економіку країни та сприяють позитивній динамізації економічного розвитку. Протягом майже 30 років збільшення обсягів іноземних інвестицій є одним із основних напрямків розвитку міжнародної конкурентоспроможності України. Однак економічна ситуація та нинішнє залучення прямих іноземних інвестицій значно ускладнюють міжнародну діяльність [16, с.105].

Зміна міжнародної конкурентоспроможності найбільш яскраво

простежується в динаміці інвестицій, зокрема прямих іноземних інвестицій, що є індикатором зміни рівня довіри та інвестиційного іміджу країни. Економічна активність іноземних інвесторів в Україні незначна. Це підтверджується динамізмом прямих іноземних інвестицій (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Обсяги прямих інвестицій (акціонерний капітал)

України, млн. дол. США [49]

Роки	Прямі інвестиції в Україну	Прямі інвестиції з України
2016	53704,0	6702,9
Темп зміни до 2015 р., %	5,34	1,25
2017	38356,8	6456,2
Темп зміни до 2016 р., %	-28,58	-3,68
2018	32122,5	6315,2
Темп зміни до 2017 р., %	-16,25	-2,18
2019	31230,3	6346,3
Темп зміни до 2018 р., %	-2,78	0,49
2020	31606,4	6322
Темп зміни до 2019 р., %	1,20	-0,38

За даними Держстату, обсяг ПІ в Україні зріс до 2016 року. Проте спостерігається зниження цього показника в період з 2017 по 2018 роки [49]. Такі зміни пов'язані з нестабільністю економічної та політичної ситуації в державі, недосконалістю українського законодавства, відсутністю належного розвитку владою інвестиційного ринку, нерегульованою податковою системою, складністю процедур реєстрації та ліцензування.

Економічний розвиток регіонів також значною мірою залежить від ефективності інвестиційного процесу. Криза, що триває в Україні, вплинула на всі сфери суспільного життя: політичну, економічну, соціальну та призвела до погіршення соціально-економічного розвитку регіонів та збільшення територіальних диспропорцій. Приплив додаткового капіталу в регіон дає змогу забезпечити економічне зростання за рахунок впровадження нових технологій, оновлення економічної бази, відтворення оптимальних структурних пропорцій в економіці і тим самим забезпечити повну функціональність господарських одиниць, підвищити

конкурентоспроможність. обласного виробництва [25, с.106].

Інвестиційні потоки обслуговують економічно розвинені регіони України, ігноруючи менш розвинені регіони, які потребують значних іноземних інвестицій. Такий непропорційний та асиметричний розподіл інвестицій у регіональному контексті не сприяє збалансованому соціально-економічному розвитку, ще більше посилює регіональні диспропорції та послаблює економічні зв'язки між регіонами.

Динаміку прямих інвестицій, згрупованих за країнами в економіку України, наведено в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Динаміка прямих іноземних інвестицій за окремими країнами світу
в економіці України у 2016-2020 роках, млн. дол. США [49]

Країна	2016	2017	2018	2019	2020	2020 р. до 2016 р., %	2020 р. до 2019 р., %
Кіпр	17725,6	12769,4	10239,5	9691,6	8932,7	-49,61	-7,83
Нідерланди	9007,5	6986,7	6184,7	5753,9	6395,0	-29,00	11,14
Німеччина	2908,4	2105,2	1598,2	1606,6	1682,9	-42,14	4,75
Велика Британія	2768,2	2153,4	1790,3	2046,3	1944,4	-29,76	-4,98
Російська Федерація	3525,9	2338,9	3036,9	4349,8	797,2	-77,39	-81,67
Австрія	2314,0	1648,7	1559,8	1272,8	1038,8	-55,11	-18,38
Франція	1520,5	1394,6	1305,4	1294,3	723,4	-52,42	-44,11
Віргінські острови (брит.)	2275,9	1988,3	1715,0	1766,5	1358,4	-40,31	-23,10
США	934,7	701,6	634,1	698,8	601,9	-35,61	-13,87
Інші країни	10723,3	6270,0	4058,6	2749,7	8131,7	-24,17	195,73
Усього	53704,0	38356,8	32122,5	31230,3	31606,4	-41,15	1,20

Слід зауважити, що інвестування в Україні має свої особливості. Зокрема, частина іноземних інвестицій, які надходили до України протягом минулих років з низки іноземних держав, особливо з офшорних зон, інших юрисдикцій з пільговими умовами оподаткування бізнесу, мали пострадянське, насамперед українське походження. Так, станом на 31 грудня 2020 р., лише частка Кіпру в сукупних обсягах прямих іноземних інвестицій в Україну становила 31,03 %. Якщо до формально кіпрського капіталу додати потоки до України прямих іноземних інвестицій з таких офшорних зон, як

Беліз і Британські Віргінські острови, то сукупна частка цих юрисдикцій у загальних обсягах прямих іноземних інвестицій в Україну наприкінці минулого року становила 36,69 %.

Сьогодні однією з головних проблем української економіки є її низька рентабельність інвестицій та неефективний розподіл. Аналізуючи ПІІ за видами економічної діяльності, ми виявимо, що більшість ПІІ надходить у розвинені країни. Крім того, їх концентрація за галузями в країні залишається майже незмінною, незважаючи на значне зниження прямих інвестицій через складну соціальну, політичну та економічну ситуацію.

Динаміка прямих інвестицій, згрупованих за видами економічної діяльності представлено в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Динаміка прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності у 2016-2020 роках, млн. дол. США [49]

Вид економічної діяльності	2016	2017	2018	2019	2020	2020 р. до 2016 р., %	2020 р. до 2019 р., %
Сільське, лісове та рибне господарство	776,9	617,0	502,2	586,2	578,6	-25,52	-1,30
Промисловість	17681,4	12419,4	9893,6	9667,6	10543,7	-40,37	9,06
Будівництво	1580,0	1301,9	1104,1	1043,3	919,5	-41,80	-11,87
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6807,8	6037,6	5247,4	5106,5	4957,8	-27,17	-2,91
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1535,3	1355,5	1088,0	1086,0	985,3	-35,82	-9,27
Інформація та телекомунікації	1894,7	1646,2	2089,4	2075,7	2100,1	10,84	1,18
Фінансова та страхова діяльність	12261,4	6421,7	4350,1	3627,4	3526,3	-71,24	-2,79
Операції з нерухомим майном	4768,3	3979,4	3882,1	3764,4	3796,3	-20,38	0,85

Продовження таблиці 2.10

Професійна, наукова та технічна діяльність	4006,8	2634,5	2222,6	2253,5	2131,1	-46,81	-5,43
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1686,9	1340,2	1222,7	1507,3	1550,9	-8,06	2,89
Інші	704,5	603,4	520,3	512,4	516,8	-26,64	0,86
Усього	53704,0	38356,8	32122,5	31230,3	31606,4	-41,15	1,20

Аналізуючи динаміку ПІІ в Україні за видами економічної діяльності, зазначимо, що основна частина інвестицій надходить від операцій з нерухомістю в промисловості; оптова та роздрібна торгівля, ремонт автомобілів і мотоциклів [49].

Станом на 1 січня 2020 року 33,36% припадало на промисловість, 15,69% на оптову, роздрібну торгівлю та ремонт автомобілів, 12,01% на фінансову та страхову діяльність та 11,16% на інформаційно-телекомунікаційну діяльність, технічна діяльність - 6,74% від загального обсягу накопичених ПІІ (акціонерний капітал) в економіці України.

З метою підвищення міжнародної інвестиційної привабливості України має бути розроблена виважена та ефективна державна інвестиційна політика, яка враховує можливості та потреби розвитку кожного регіону та спрямована на підвищення привабливості для іноземних інвестицій.

Забезпечення стабільного впливу інвестицій на економічний розвиток є пріоритетом для всіх країн, у тому числі для України. Розвиток міжнародної конкурентоспроможності включає вирішення широкого та комплексного кола завдань у зв'язку із підтриманням загалом сприятливого міжнародного інвестиційного іміджу країни [64, с.446].

На регіональному рівні актуальним завданням є інтеграція інвестиційної політики у стратегію розвитку та забезпечення її актуальності та ефективності. На міжнародному рівні важливо посилити аспект розвитку міжнародних інвестиційних угод (ІМІ), гарантувати збалансованість прав та обов'язків держав та інвесторів та вирішити проблему системної млявості

міжнародних інвестиційних угод [70, с. 60].

Для вирішення цих проблем Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) розробила Комплексну систему інвестиційної політики для сталого розвитку (IPFSD), яка містить важливі принципи інвестиційної політики та практичні рекомендації щодо національної інвестиційної політики та можливі варіанти структурних розробка та застосування міжнародних інвестиційних договорів [75].

Вирішення питань національної та міжнародної інвестиційної політики України та співробітництво у цій сфері неможливе без надійного статистичного забезпечення оцінки ефективності залучення іноземних інвестицій.

Однією з найбільш обґрунтованих є оцінка світової інвестиційної привабливості та міжнародної конкурентоспроможності, розроблена Конференцією ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) [76]. Ця оцінка включає формування рейтингів країн за такими індексами:

- ефективності надходження прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Performance Index);
- потенціалу надходження прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Potential Index);
- ефективності прямих інвестицій закордон (Outward FDI Performance Index);
- внеску прямих іноземних інвестицій (FDI Contribution Index).

Індекс ефективності надходження ПІІ розраховується наступним чином [68, с.57]:

$$IND_i = \frac{FGI_i \div FDI_w}{GDP_i \div GDP_w} \quad (2.1)$$

де IND_i - індекс ефективності надходження ПІІ в i -у країну; FGI_i - надходження ПІІ в i -у країну; FDI_w - світовий обсяг надходжень ПІІ; GDP_i - валовий внутрішній продукт i -ї країни; GDP_w - світовий валовий внутрішній продукт.

Чисельник формули - це частка і-ї країни у світовому ПІІ електроенергії, а знаменник - частка і-ї країни у світовому ВВП. Щоб згладити річні коливання показників, індекс розраховується на основі середніх показників за три роки. Від'ємний знак показника свідчить про відсутність інвестицій з боку іноземних інвесторів протягом досліджуваного періоду. Значення індексу менше одиниці, що свідчить про те, що частка країни у світовому ВВП перевищує частку країни у світовому потоці ПІІ [68, с.58].

В табл. 2.11 наведені значення індексу ефективності надходження ПІІ (Inward FDI Performance Index) та визначена позиція України за цим показником серед 141 країни.

Таблиця 2.11

Індекс ефективності надходження прямих іноземних інвестицій в Україну
(Inward FDI Performance Index) за 1990-2020 рр. [80]

Роки	Значення індексу	Ранг України	Роки	Значення індексу	Ранг України
1990-1992	1,256	62	2004-2006	2,630	37
1991-1993	0,995	72	2005-2007	2,495	35
1992-1994	0,729	86	2006-2008	1,938	48
1993-1995	0,576	98	2007-2009	2,029	47
1994-1996	0,700	98	2008-2010	2,112	52
1995-1997	0,791	96	2009-2011	1,994	38
1996-1998	0,792	99	2010-2012	2,111	39
1997-1999	0,601	96	2011-2013	2,203	34
1998-2000	0,505	98	2012-2014	2,261	32
1999-2001	0,538	88	2013-2015	2,054	36
2000-2002	0,622	89	2014-2016	1,321	45
2001-2003	1,110	73	2015-2017	1,532	41
2002-2004	1,378	71	2016-2018	1,629	40
2003-2005	3,048	35	2019-2020	1,678	41

Якщо індекс ефективності ПІІ дорівнює одиниці, частка країни в глобальних потоках ПІІ є відносною часткою країни у світовому ВВП. Значення індексу більше одиниці свідчить про те, що частка прямих іноземних інвестицій перевищує частку ВВП.

Аналіз таблиці. 2.11 свідчить про те, що частка України у світових потоках ПІІ з 2002 року перевищила відносну частку країни у світовому ВВП. З 2007 по 2014 роки значення Індексу ефективності прямих іноземних

інвестицій в Україні суттєво не змінилося. У 2014-2015 рр. спостерігалось уповільнення інвестицій через погіршення військово-політичної та економічної ситуації в нашій державі. Проте з 2017 року економічна активність іноземних інвесторів має тенденцію до відновлення, а ефективність прямих іноземних інвестицій в Україну зросла [33].

Індекс ефективності ПІІ використовується для ранжування країн відповідно до річного потоку ПІІ щодо розміру їх економіки. Цей індекс дозволяє оцінити ефективність ПІІ, які країна отримує за рік, і показує, як частка країни у світовому ВВП перевищує (або знижується) частку країни у світових потоках ПІІ.

Цей підхід використовувався для вимірювання успішності окремих регіонів України у залученні ПІІ. Регіональний індекс ефективності залучення ПІІ розраховували як відношення частки регіону в річній ПІІ електроенергії та частки валового регіонального продукту (ВРП) у ВВП країни за відповідний період. Відповідні частки розраховуються як ковзне середнє за три роки (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Індекси регіональної ефективності надходження прямих іноземних інвестицій за регіонами України в 2015-2020 рр. [49]

Регіон	Роки			
	2015-2017	2016-2018	2017-2019	2018-2020
Україна	1	1	1	1
АР Крим	x	x	x	x
Вінницька	0,245	0,204	0,191	0,156
Волинська	1,752	0,612	0,243	-0,848
Дніпропетровська	0,846	0,492	0,272	0,246
Донецька	0,550	0,402	0,333	0,507
Житомирська	0,452	0,295	0,276	0,207
Закарпатська	0,490	0,362	0,267	0,090
Запорізька	0,362	0,356	0,338	0,236
Івано-Франківська	0,963	1,023	1,297	0,361
Київська	1,069	0,927	0,833	0,748
Кіровоградська	0,016	0,047	0,052	-0,029
Луганська	0,153	0,152	0,443	0,490
Львівська	0,788	0,736	0,964	0,693
Миколаївська	-0,034	0,096	0,124	0,086
Одеська	0,489	0,397	0,345	0,298

Продовження таблиці 2.12

Полтавська	0,187	0,339	0,191	0,303
Рівненська	0,755	0,694	0,598	0,194
Сумська	0,023	-0,023	0,274	0,675
Тернопільська	0,077	0,089	0,099	0,047
Харківська	1,280	0,956	0,955	1,545
Херсонська	0,368	0,324	0,264	0,133
Хмельницька	0,281	0,187	0,407	0,206
Черкаська	0,276	0,185	0,282	0,363
Чернівецька	0,206	0,182	0,147	0,076
Чернігівська	-0,084	0,019	0,025	-0,005
м. Київ	2,796	3,484	3,626	3,720
м. Севастополь	x	x	x	x

За даним показником ряд регіонів України в цілому мали незбалансовані позиції ІІІ у період 2015-2020 років. Найвищий показник (3720) зафіксовано у Києві, а найнижчий (-0,848) у Волинській області. За період розслідування Київ досягнув найбільшого зростання цього індексу. При цьому низькі показники мали Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Одеська, Рівненська, Херсонська та Хмельницька області (0,1-0,3) [49].

Співвідношення компонентів індексу ефективності іноземних інвестицій у кожному регіоні може виявити розмір ринку прямих інвестицій регіону, тобто наскільки цей регіон насичений інвестиціями або, навпаки, не має нових інвесторів. Однак слід зазначити, що ВРП створюється найрізноманітнішими акторами в конкретному регіоні. Джерелами інвестицій можуть бути банківські кредити, фінансова оренда тощо. Якщо не розглядати вітчизняні джерела інвестування, то індекс ефективності іноземних інвестицій може показати, що регіон має великий потенціал, відповідний обсяг для залучення інвестицій [64, с.338].

Запропонований індекс відображає не лише місткість ринку, а й інші фактори (такі як сприятливі умови ведення бізнесу в регіоні, наявність природних ресурсів, розвинена інфраструктура та технології, навички робочої сили та ефективність залучення іноземних інвестицій).

Стратегія розвитку міжнародної конкурентоспроможності України з використанням прямих іноземних інвестицій має враховувати регіональні

особливості, відображати стан економічного розвитку, ресурсний потенціал, специфічні технологічні характеристики та конкурентні умови. Мобілізація інвестицій для сталого розвитку регіонів є важливою в умовах кризи і особливо для вирішення нагальних соціальних та екологічних проблем України.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

3.1. Напрями розвитку міжнародної конкурентоспроможності національних економік в контексті сучасних глобальних трендів

Однією з найважливіших особливостей сучасного розвитку світової економіки є розвиток глобалізаційних процесів, які суттєво впливають на систему міжнародних економічних відносин, змінюють напрями та визначають тенденції розвитку національних економік. В умовах глобалізації бізнес отримує принципово нові функції. Важливим інструментом економічної інтеграції країни у світову економіку і, відповідно, інструментом глобалізації як такого, міжнародний бізнес за сучасних умов визначається характеристиками (рис. 3.1).

У рамках інтернаціоналізації компанії можуть одночасно застосовувати різні види міжнародної діяльності на різних ринках і сегментах залежно від своїх виробничих і комерційних навичок і амбіцій. Але, як правило, вони починають свою міжнародну діяльність з «внутрішнього» ринку, поступово підвищуючи ступінь інтернаціоналізації і, як наслідок, ускладнюючи управлінські функції щодо забезпечення виробничо-торгівельної діяльності в міжнародному економічному просторі. Швидкість переходу від національно локалізованого бізнесу до стандартизованих форм глобалізації залежить від ступеня зрілості ринкового середовища, чинники якого можуть посилити глобалізаційні тенденції або, навпаки, придушити їх [34, с.13].

Успіх глобальної стратегії економічного розвитку базується не на можливості створення таких умов ведення бізнесу, а на ступеню зрілості лідерської поведінки економічних суб'єктів, які хочуть знати і впливати на хід подій за власною ініціативою міжнародний досвід, експортні, міжнародні,

багатонаціональні та елементи глобального розвитку [64, с.333].

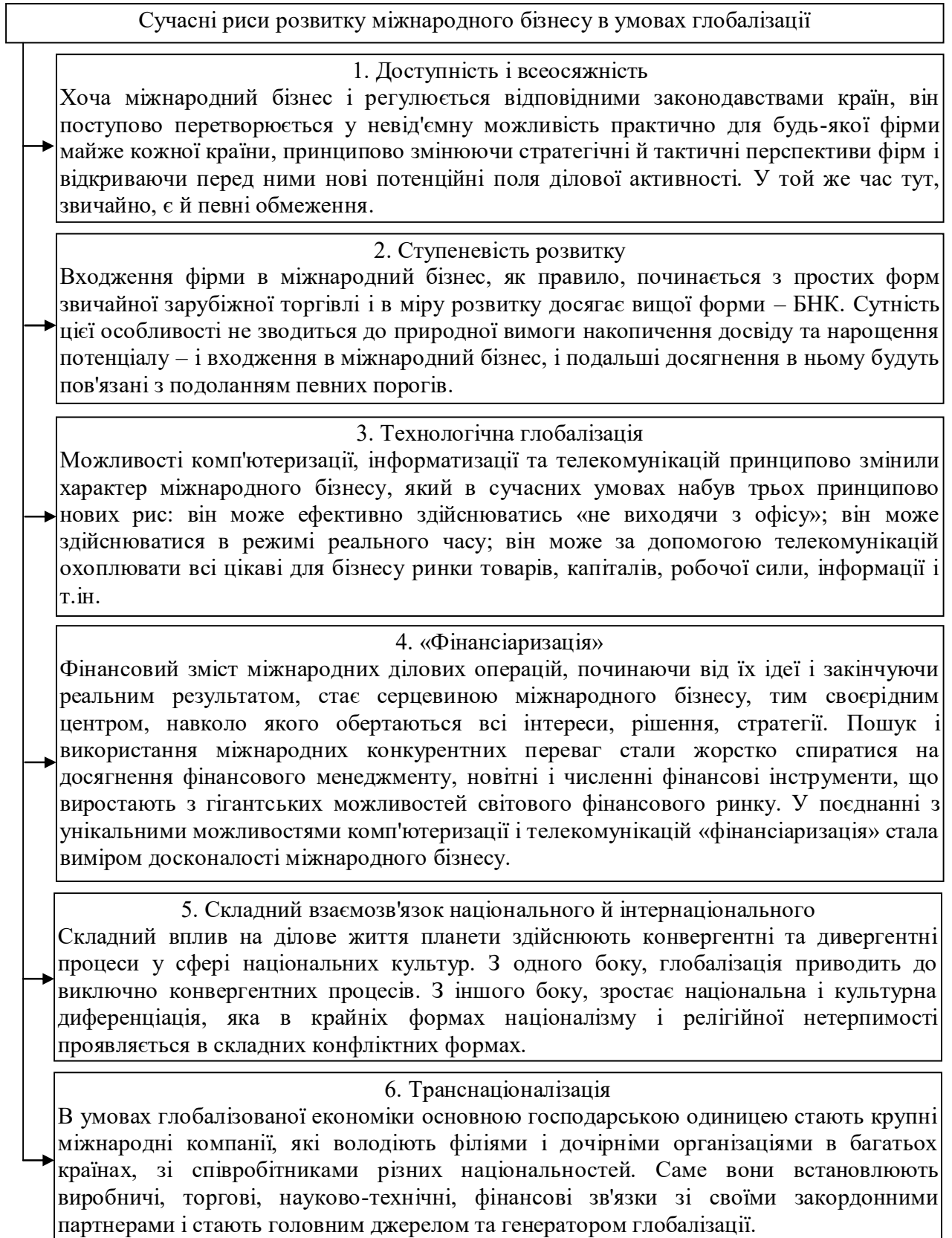

Рис. 3.1. Сучасні риси розвитку міжнародного бізнесу країни

в умовах глобалізації [29; 44]

Фактично мова йде про розробку універсальних товарних і ринкових стратегій, які відповідають запитам світового ринку і водночас відповідають потребам розвитку учасників міжнародної співпраці та ринковій мотивації споживачів з різних країн і регіонів. Такі стратегії, які фактично є частиною національних програм соціально-економічного розвитку, повинні, незважаючи на особливості соціально-культурного, економічного та технологічного розвитку [63, с.15].

Дослідження показали, що на даний момент при оптимізації розвитку компонентів потенціалу міжнародної конкурентоспроможності, які вплинуть на їх формування в майбутньому, слід враховувати основні світові тенденції, а саме:

1. Використання потенціалу розвитку офшорного бізнесу в контексті оптимізації використання фінансових ресурсів міжнародних компаній.

Світову економіку можна порівняти з айсбергом, більша частина якого залишається під водою. Ця підводна частина є офшорними зонами. При цьому більше половини світової торгівлі йде за кордон. Більше половини глобальних банківських активів і третина ПІІ транснаціональних корпорацій мають свої коріння в офшорних компаніях.

Аналізуючи глобальні фінансові потоки, ми можемо побачити цікаву закономірність, а саме: окремі юрисдикції або цілі зони притягуються одна до одної і утворюють складну глобальну фінансову мережу. На рис. 3.2 наведено двосторонні фінансові відносини між територіями з найбільшими транскордонними потоками в діяльності офшорних компаній у 2020 році (81,6 трлн доларів США) [72, с.145].

Розмір кіл позначає обсяги транскордонних фінансових потоків, а колір – ступінь офшоризації (сірий – юрисдикції, не визнані офшорними фінансовими центрами (OFC), жовтий – потенційний OFC, червоний – явний OFC). Це є найбільшими двосторонніми відносинами між США та Великобританією на загальну суму 4,7 трильйона доларів. Важливу роль

відіграють також США та Нідерланди, Люксембург, Ірландія, Гонконг, Кайманові острови, Бермуди та Британські Віргінські острови.

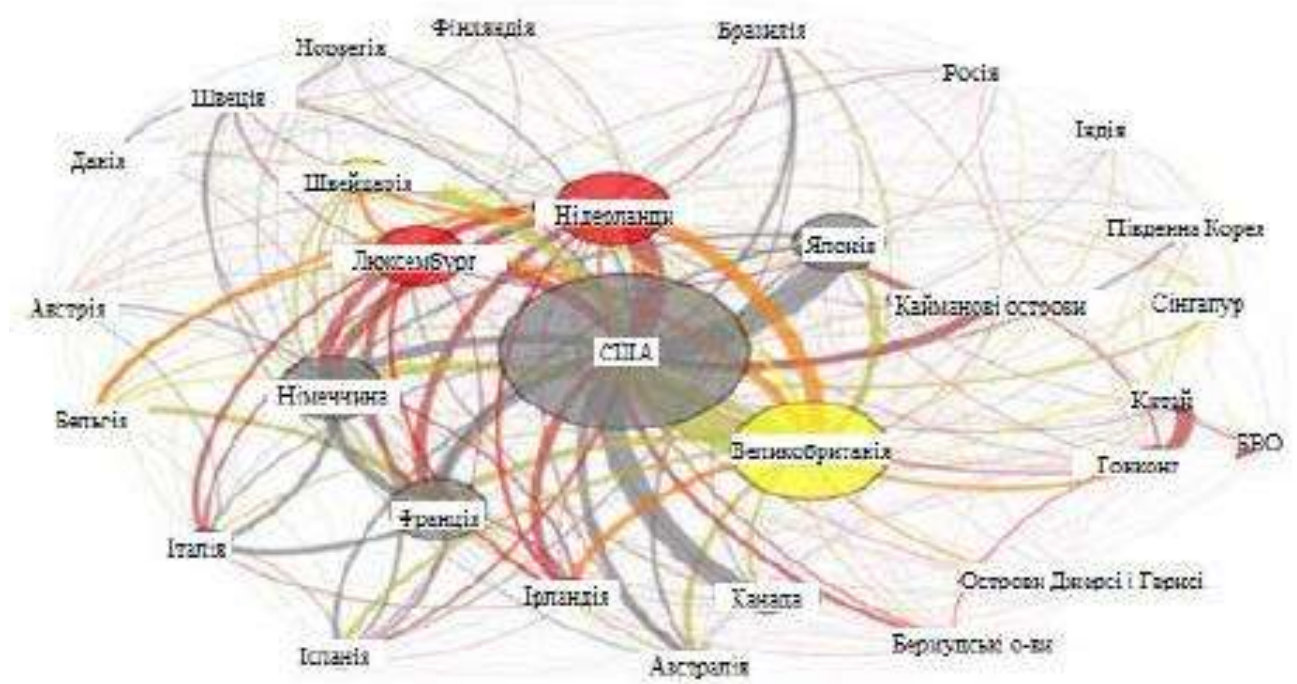

Рис. 3.2. Транскордонні потоки фінансових ресурсів офшорних компаній в сітій економічній системі [80]

Рейтинг фінансових центрів щодо фінансових потоків офшорних компаній в міжнародному бізнесі країн за Глобальним індексом фінансових центрів (GCFI) у 2020 році представлено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Рейтинг фінансових центрів щодо фінансових потоків офшорних компаній в міжнародному бізнесі країн за індексом GCFI у 2020 році [79]

Місце	Зміна	Фінансовий центр	Показник	Зміна
1	▲ 1	Нью-Йорк	788	▼ 5
2	▼ 1	Лондон	786	▼ 8
3	—	Гонконг	783	▲ 2
4	—	Сінгапур	769	▲ 4
5	▲ 1	Шанхай	766	▲ 25
6	▼ 1	Токіо	746	▼ 3
7	▲ 2	Сідней	734	▲ 10
8	▲ 3	Пекін	733	▲ 12
9	▲ 7	Цюрих	732	▲ 19
10	▲ 10	Франкфурт	730	▲ 22

Продовження таблиці 3.1

11	▼ 4	Торонто	728	—
12	▲ 6	Шеньчжень	726	▲ 16
13	▼ 3	Бостон	725	▲ 3
14	▼ 6	Сан-Франциско	724	▼ 2
15	▲ 4	Дубаї	722	▲ 13
16	▲ 1	Лос-Анджелес	721	▲ 9
17	▼ 3	Чикаго	717	▼ 1
18	▼ 3	Ванкувер	709	▼ 8
19	▲ 9	Гуанчжоу	708	▲ 30
20	▼ 8	Мельбурн	699	▼ 21

Як видно з рис. 3.2 та табл. 3.1, федеральна резервна система США контролює левову частку фінансових потоків офшорних компаній. Люксембург, Кайманові острови, острів Мен, Джерсі, Ірландія, Маврикій, Бермуди, Монако, Швейцарія, Багамські острови є найкращими десятима податковими гаванями світу [79].

Сучасні офшори мають найкращі правові системи, що надійно забезпечують захист інвестиції по всьому світу. Будь-які нові необхідні зміни в законодавство вводяться швидко й ефективно, що є не досяжною розкішшю для політичних систем таких країн, як США і Великобританія. Офшорні компанії прискорюють світові фінансові процеси та сприяють зростанню світової економіки. За оцінками фахівців, вартість активів, контрольованих через офшорні компанії, перевищує 20 трлн. дол. Сполучені Штати Америки і Європа стурбовані тим, що компанії, зареєстровані в офшорних країнах, можуть використовуватися для фінансування тероризму та ухилення від сплати податків їх громадянами. Але якщо офшорні компанії використовуються для того, щоб бути ближче до грошей інвесторів або благ європейської цивілізації з більш досконалим, ніж в Англії, законодавством, то європейські країни і США дивляться на офшори як на інструмент для існування світової економіки і своїх економік [62, с.447].

Концентрацію багатства офшорних компаній у світі, виходячи з кількості транскордонних банківських депозитів, керованих у кожному офшорному центрі, наведено на рис. 3.3.

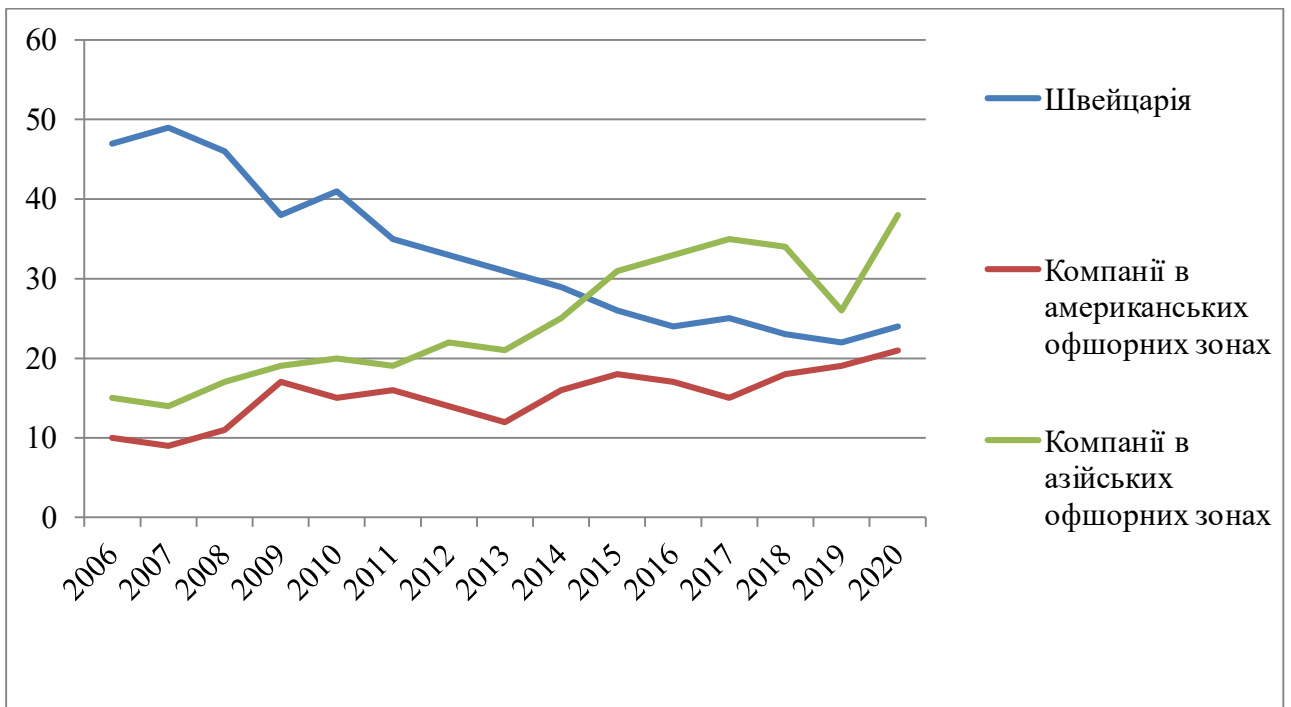

Рис. 3.3. Розподіл багатства офшорних компаній світу, % багатства в усіх офшорних зонах [53]

Швейцарія через кризу 2008-2009 рр. втратила свою позицію офшорного центру, а азійські офшорні центри були на підйомі. Збільшення офшорного багатства офшорних компаній було особливо помітним у Гонконзі. Джерсі, Багамські острови та Кайманові острови у 2008 р. навпаки набули більшої популярності як офшорні центри. З 2008 по 2020 рр. активи, що перебувають в управлінні, були збільшені в 6 разів, і Гонконг зараз посідає друге місце після Швейцарії [53].

Однією з головних проблем реалізації фінансового потенціалу офшорних компаній є перетворення «потенційних» податків у «сірі» прибутки, які називають розмиванням податкової бази та приховуванням прибутку (BEPS), або в народі – Виведення вільних готівкових коштів в «Офшорі». Цей «порядок речей» змусив ОЕСР (Організацію економічного співробітництва та розвитку) та G20 (Групу двадцяти, групу міністрів фінансів і центральних банків у 20 економіках) розробити амбітний план боротьби з ерозією база оподаткування та податки за Планом «Усунення ухилення від сплати податків» (далі: План дій BEPS), який передбачає 15

кроків для боротьби з розмиванням бази оподаткування та маскуванням (переміщенням) прибутків міжнародних компаній (рис. 3.4).

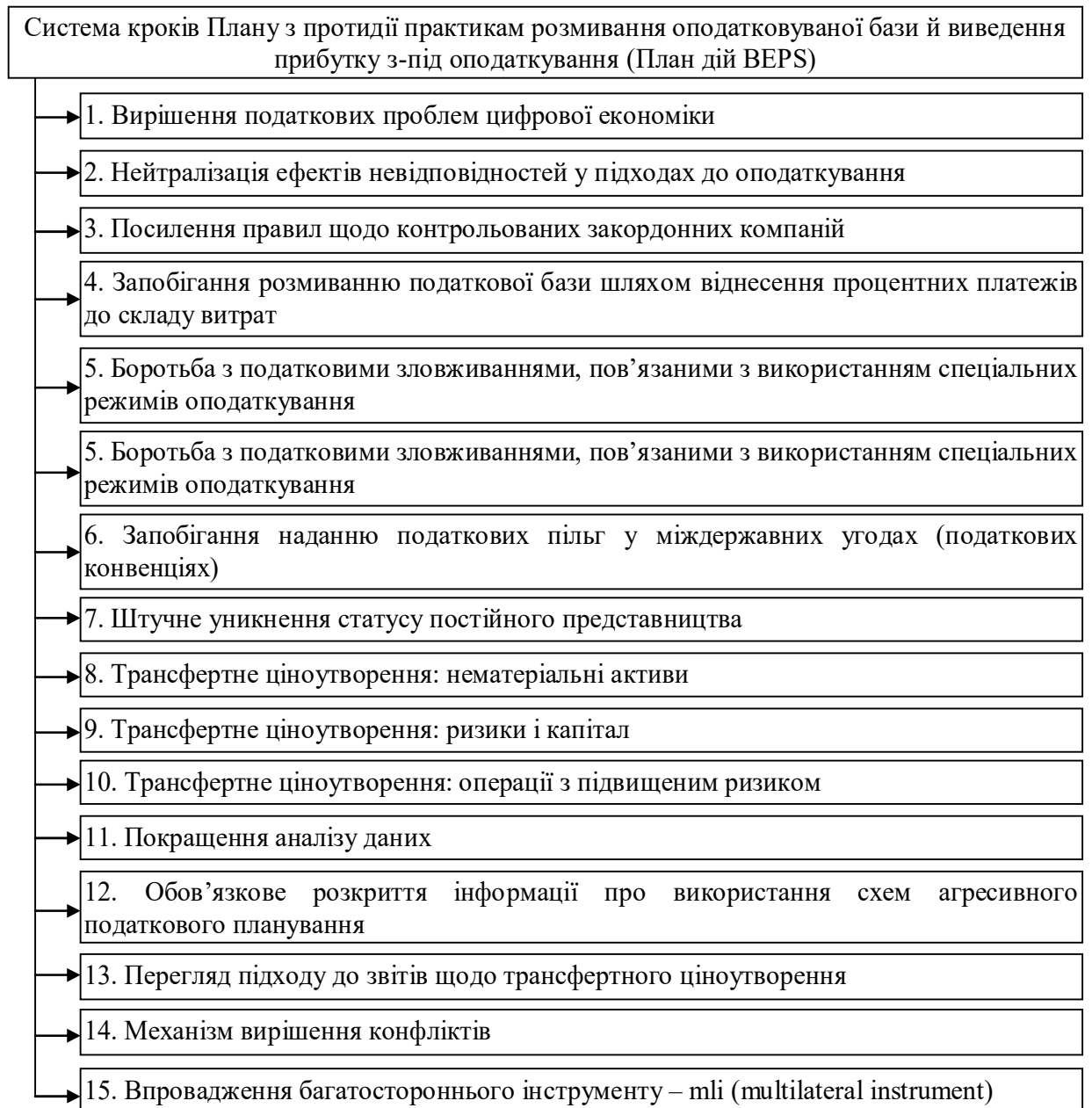

Рис. 3.4. Система кроків Плану з протидії практикам розмивання оподаткованої бази й виведення прибутку з-під оподаткування (План дій BEPS) щодо оптимізації фінансового потенціалу країн [50]

План дій BEPS можна розглядати як масштабну реорганізацію існуючої міжнародної податкової системи через Глобальний індекс фінансових центрів.

2. Використання потенціалу електронної комерції в контексті

оптимізації системи міжнародної торгівлі.

Аналіз сучасних тенденцій на ринку електронної комерції у світі та в окремих його регіонах дозволить визначити загальні тенденції в цій сфері та її перспективи. Досвід розвитку електронного бізнесу у високорозвинених країнах можна передати країнам, що розвиваються, зокрема й Україні. Глобальні чи регіональні тенденції в електронній комерції впливають не лише на національну економіку загалом, а й на окремі міжнародні компанії зокрема [50].

Рейтинг країн з найбільшим обсягом електронної торгівлі у 2020 році представлено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Рейтинг країн з найбільшим обсягом електронної торгівлі у 2020 році [38]

Місце країни	Країна	Обсяги електронної торгівлі, млрд. Євро
1	США	315,4
2	Китай	247,3
3	Великобританія	107,1
4	Японія	81,3
5	Німеччина	83,4
6	Франція	51,1
7	Австралія	26,9
8	Канада	18,0
9	Росія	15,5
10	Південна Корея	15,2

Перші три місця зайняли Китай, Великобританія та США, обсяг ринку яких оцінюється в 100 балів, хоча Китай характеризується молодим ринком, Великобританія – зрілим, США – зрілим і зростаючим. Японський електронний ринок також отримав 100 балів за обсяг, але через меншу кількість балів за потенціал та інфраструктуру ця країна займає лише 4 місце. Країни, що розвиваються, посіли 10 з 30 місць, зокрема Китай посів перше місце.

В табл. 3.3 наведено дані щодо обсягів електронної торгівлі в 2015–2020 роках за окремими регіонами.

Таблиця 3.3

Динаміка обсягів продажів е-комерції в сегменті товарів для кінцевих споживачів за регіонами світу в 2015-2020 рр., млрд. дол. [38]

Регіони світу	Роки					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	301,2	383,9	525,2	681,2	855,7	1052,9
Північна Америка	379,8	431,0	482,6	538,3	597,9	660,4
Західна Європа	277,5	312,0	347,4	382,7	414,2	445,0
Центральна та Східна Європа	41,5	49,5	58,0	64,4	68,9	73,1
Латинська Америка	37,6	48,1	57,7	64,9	70,6	74,6
Близький Схід та Африка	20,6	27,0	33,8	39,6	45,5	51,4
Світовий обсяг продажу	1058,2	1251,4	1504,6	1771,0	2052,7	2357,4

У 2020 році найбільшим регіональним ринком електронної комерції в світі став Азіатсько-Тихоокеанський регіон, оскільки населення даного регіону витратило на здійснення покупок в мережі більше, ніж населення Північної Америки. Китай в 2020 році приносить більше ніж 6 доларів із 10 витрачених в сфері е-комерції Азіатсько- Тихоокеанського регіону та за прогнозними даними до 2022 року більше трьох четвертих загального обсягу е-торгівлі в цьому регіоні буде забезпечуватись за рахунок даної країни. На сьогодні китайський ринок е-торгівлі становить лише 5 % від загального обсягу роздрібної торгівлі, що вдвічі менше в порівнянні з США та Великобританією [38].

Дослідження засвідчили, що одним з результатів пандемії COVID-19 став стрибок обсягу онлайн-покупок для деяких товарів, а також збільшився попит на широкий діапазон цифрових послуг, так як багато споживачів вдавалися до дистанційних покупок, користуючись або Інтернетом, або телефонним зв'язком.

Всесвітній банк в своєму рекомендаційному документі, випущеному 12 травня 2020 р запропонував серію з 13 кроків, які уряд країни може взяти

для стимулювання використання електронної торгівлі суб'єктами міжнародного бізнесу в умовах пандемії COVID-19 (рис. 3.5).

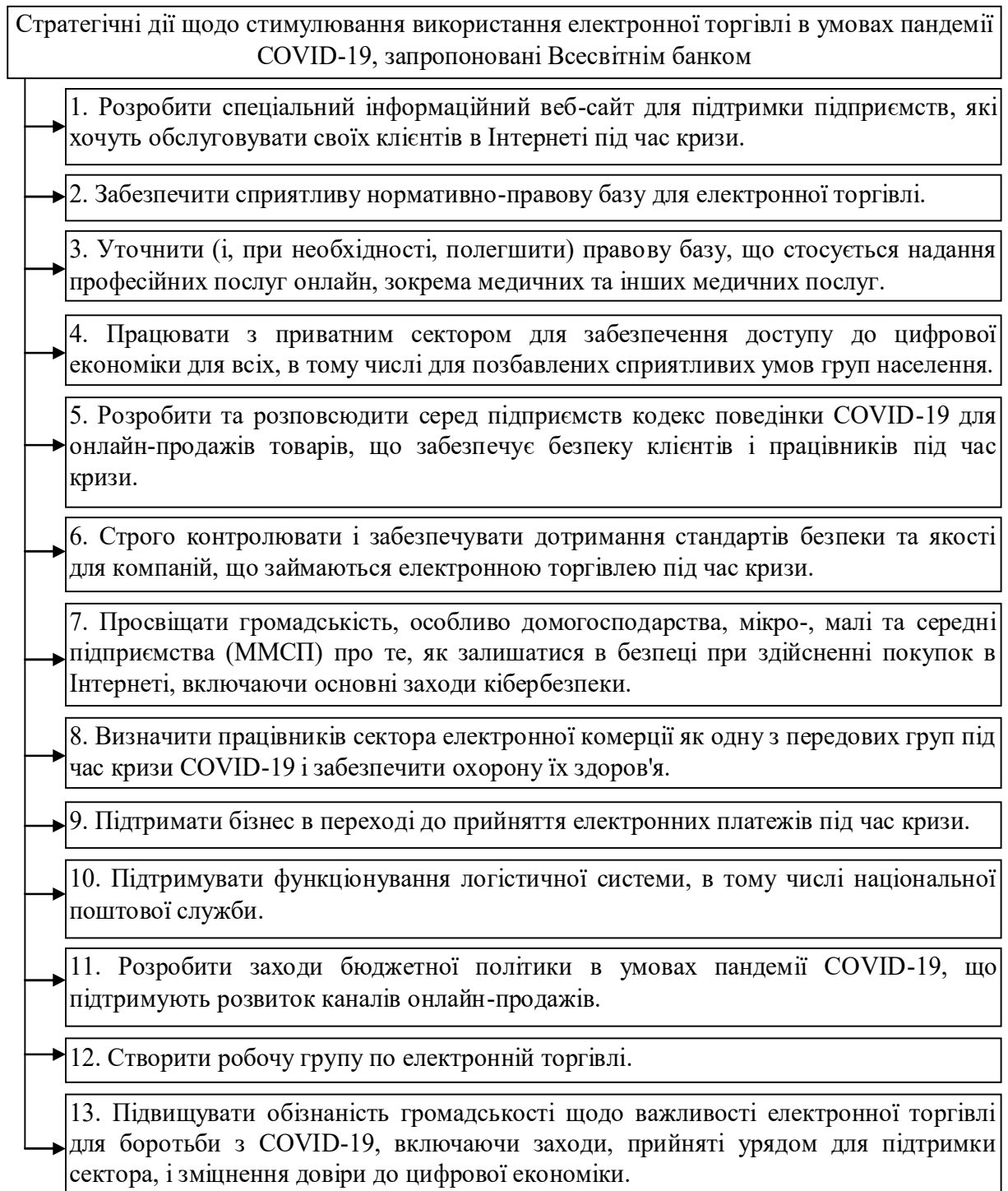

Рис. 3.5. Стратегічні дії щодо стимулювання використання електронної торгівлі суб'єктами міжнародного бізнесу в умовах пандемії COVID-19, запропоновані Всесвітнім банком [50]

Можна зробити висновок, що електронна торгівлі в світі нині стала однією з найбільш динамічних висококонкурентних сфер міжнародного бізнесу, яка змінюється як у плані технологій, так і щодо моделей ведення бізнесу. Щоб вести успішну діяльність у цій сфері необхідно враховувати всі фактори і тенденції її розвитку з урахуванням наслідків вірусної пандемії COVID-19. Для цього суб'єкти електронної комерції повинні: вдосконалювати і розвивати логістику, покращувати швидкість і якість доставки; враховувати розвиток напряму «покупки по підписці»; відслідковувати появу нових мобільних додатків у сфері електронної комерції; впроваджувати персоналізований сервіс для певних груп споживачів; проводити ефективну рекламу. Особливу увагу, в процесі ведення електронної торгівлі, необхідно приділити захисту прав споживачів та забезпеченню їх інтересів шляхом підвищення гарантій з боку підприємств.

3.2. Удосконалення напрямів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки України з використанням світового досвіду

З посиленням глобалізаційних процесів у світі зростає інтерес науковців до проблем міжнародної конкуренції та конкурентоспроможності. З огляду на високу вразливість економік країн, що стала очевидною після останньої світової фінансової кризи 2008 року, та їхню залежність від світової фінансово-економічної системи та міжнародних ринків, все більше уваги приділяється. пошук шляхів підвищення глобальної конкурентоспроможності.

У науково-експертних колах існують різні наукові підходи до вибору найбільш оптимальних шляхів і напрямків зростання глобальної конкурентоспроможності національних систем.

Насамперед слід відзначити об'єктивність висловлювань науковців

[36; 23; 25], які свідчать про те, що підвищення міжнародної конкурентоспроможності значною мірою залежить від сприятливих конкурентних умов для розвитку в країні та стабілізації конкурентного ділового середовища.

До таких умов належать [64, с.83]:

- ринкові моделі (ідеальний чи недосконалий ринок);
- ринкові форми через кількісний розподіл учасників у контексті попиту та пропозиції (поліполь, олігополія, монополія та їх модифікації);
- фази життєвого циклу товарів (послуг), що пропонуються на ринку;
- конкурентні мотиви, керовані продавцями і покупцями.

Досягнення стабільних конкурентних позицій на рівні продавця, як показує аналіз наукової роботи [24; 34], можна забезпечити, якщо основною метою (джерелом мотивації) є не просто отримання прибутку від продажу товарів і послуг, а основою розробки є стратегічна карта, що охоплює найважливіші перспективи для всіх аспектів діяльності. Стосовно покупців слід зазначити, що прогнозування споживчого попиту є ключовою перевагою у забезпеченні конкурентної позиції на ринку;

- Типи корпоративних реакцій на зміни ринку, що визначають його розвиток, стагнацію або занепад. У конкурентному середовищі виникає декілька проблем, пов'язаних з необхідністю прийняття обґрунтованих та оптимальних рішень на рівні компанії. Зокрема, у зв'язку з розширенням ринків національних продуктів може виникнути необхідність у диверсифікації асортименту продукції з огляду на появу дешевих аналогів, які широко доступні на ринку. Успішна стратегія, реалізація та реалізація якої дає змогу забезпечити збереження та підвищення конкурентних позицій підприємства, і, навпаки, помилки в цьому напрямку призведуть до банкрутства, скорочення виробництва, виходу з ринку та зниження національний ВВП ;

- ступінь державного втручання в економічні процеси на ринку. Він визначається видом адміністративного впливу на підприємства, зокрема

ступенем лібералізації фінансової та податкової системи зовнішньої торгівлі, використанням ліцензій у певних сферах бізнесу тощо;

- безпека компанії у сфері впливу (відсутність злочинних погроз, відсутність можливого впливу організованих злочинних груп тощо);

- інституційна підтримка захисту компаній на національному рівні від кіберзагроз;

- інституційне середовище, орієнтоване на трансфер інноваційних технологій (центри трансферу технологій) з метою забезпечення високотехнологічного розвитку національних виробництв.

Розробка державної стратегії підвищення конкурентоспроможності економіки включає [72]:

- розвиток до інноваційної основи за рахунок поєднання бізнес-середовища з прагненням до науково-технічного впровадження у свою діяльність. Це сприятиме поширенню високотехнологічних галузей та випуску наукоємної, енергозберігаючої та експортоорієнтованої продукції;

- забезпечення матеріальними, фінансовими та інтелектуальними ресурсами для реалізації конкурентоспроможних інноваційних проектів на світовому ринку;

- створення інституційних та фінансових умов для інноваційної діяльності;

- створення умов для обміну досвідом між вітчизняними компаніями та компаніями з розвинених країн, що сприятиме швидшому розвитку високотехнологічних виробництв в Україні;

- побудова інфраструктури інноваційної економіки шляхом створення технопарків (проект такого парку вперше створено лише на початку 2017 року в Києві, бізнес-кластери, інкубатори);

- запровадження ефективних механізмів підтримки інноваційних проектів, стартапів у секторі малого бізнесу;

- забезпечуючи соціальну спрямованість структури інноваційної економіки, тобто розвиток внутрішнього ринку, підвищення споживчого

попиту на наукоємну продукцію, необхідно зацікавити вітчизняних споживачів цією продукцією та мати можливість забезпечити необхідний рівень доходу. купити їх;

- збільшення інвестицій у розвиток інтелектуального капіталу;

- підтримка національних компаній, що забезпечують інтеграцію у світовий науково-технічний простір (надання субсидій, податкових пільг на етапі реконструкції);

- професіоналізація державної діяльності з метою зміцнення довіри між суб'єктами суспільно-економічного та політичного життя в країні.

Слід підкреслити, що за таких умов регулювання конкуренції у відкритій економічній системі без програмно-орієнтованої промислово-технологічної політики, збалансованих інвестиційних програм та передумов ефективного залучення фінансових ресурсів у вигляді капітальних вкладень не може бути ефективним. у виробничому секторі. Крім того, не розроблено механізму міжнародної економічної діяльності, придатного для всіх країн за будь-яких національних умов участі в системі міжнародного поділу праці [72, с.150].

По-друге, як показує аналіз стану глобальної конкурентоспроможності окремих країн, сучасним напрямком її підвищення є розвиток інноваційної складової економічної системи, яка полягає в переорієнтації економіки на третинний сектор (праця та послуги). . При цьому в рамках вдосконалення інноваційної політики залишається актуальною оптимізація інвестиційного клімату на національному рівні.

Цей напрямок, як і попередні, передбачає ґрунтовне програмування та планування на державному рівні. Як показує аналіз різних прикладів стратегічних національних програм розвитку, багато положень цих документів залишаються невиконаними через використання недосконалого підходу до розробки цілей, формалістичного підходу тощо. Проте можна навести приклади із міжнародної практики. У Сполучених Штатах, наприклад, адміністрація Клінтона розробила інвестиційну стратегію,

спрямовану на досягнення світового лідерства в галузі науки, технологій, інвестиційних технологій тощо шляхом підтримки високого рівня освіти та охорони здоров'я. Відповідно до цієї стратегії інвестиції в інновації набули особливої актуальності, оскільки рівень інноваційної активності визначає загальну конкурентоспроможність економіки.

Виділення коштів на інноваційний процес як пріоритетного стало об'єктивно необхідним через важливість реалізації низки комплексних науково-технічних та економічних проектів, що потребували використання значних фінансових ресурсів та низки пов'язаних із цим завдань, у т.ч. [76, с.445] :

- координація зусиль промисловості та великих наукових центрів;
- масштабна підготовка науково-технічних кадрів;
- організація та координація договірної системи відносин між державою та фінансово-промисловими компаніями.

Слід визнати, що підходи розвинених країн до участі держави у формуванні наукового потенціалу для вирішення проблеми підвищення міжнародної конкурентоспроможності дещо відрізняються. Зокрема, в Японії державне стимулювання інновацій насамперед спрямоване на сприяння придбанню наукових досягнень інших країн, розробці новітніх методів дослідження та якнайкоротшому терміну впровадження результатів. У той же час держава у Франції підтримує університети та державні науково-дослідні установи, зокрема фундаментальні та прикладні дослідження, що створює умови для успішного розвитку наукомістких галузей, таких як аерокосмічна та атомна енергетика.

Слід зазначити, що незважаючи на зростання частки ВВП, яка спрямовується на фінансування НТР, зміст державної інноваційної політики у сфері інновацій полягає не в збільшенні прямих інвестицій у НДДКР, а у створенні сприятливого режиму інвестування для інноваційного процесу, оскільки ціле: система податкових та правових пільг, що сприятиме збору коштів; Забезпечити належний державний контроль за процесом

інвестування та повернення коштів.

Тому центральною проблемою в цьому контексті є створення умов, які дозволять збільшити приплив внутрішніх та іноземних інвестицій та підвищити ефективність їх використання, тобто формування сприятливого інвестиційного клімату.

Що стосується України, то вважаємо за необхідне розробити стратегічну модель розвитку національного капіталу як основу економічних реформ, враховуючи як тенденції світового економічного розвитку, пов'язані зі суттєвою зміною ролі держави в економічному зростанні, так і специфічні особливості нашої країни. Іншими словами, держава має відігравати подвійну роль: вона має активно просувати свій капітал на світовий ринок та захищати національний ринок від руйнівного впливу світових фінансових потоків.

У зв'язку з цим визнаємо доцільність використання можливостей фінансово-промислових груп – вітчизняних та іноземних компаній, застосування заходів щодо забезпечення їх зовнішньополітичної підтримки у зв'язку з контролем світових фінансових потоків в Україну, участі держави на ринку інфраструктури Стимулювання зовнішньоторговельного капіталу та механізми хеджування інвестиційних ризиків [72, с.145].

Таким чином, основним макроекономічним завданням є створення умов для припливу капіталу в реальний сектор економіки, що, відповідно, потребує лібералізації податкової політики, включаючи податкові пільги для довгострокових інвестицій у реальний сектор, що є основою міжнародної конкурентоспроможності країни. економіка.

Викладене підтверджує необхідність реформування законодавчої бази регулювання інвестиційної діяльності в країні, у тому числі зміни ситуації, коли крім законів України у сфері інвестування (Закони України «Про інвестиційну діяльність» та «Про іноземні інвестиції»), інвесторам необхідно враховувати ряд інших законів і нормативних актів держави. До них належать: Господарський кодекс, ГК, Закони України «Про господарські

товариства», «Про банки та банківські операції», «Про захист іноземних інвестицій в Україні» та «Про зовнішньоекономічну діяльність», закони про приватизацію та фондова біржа тощо, тобто положення близько 100 законів і постанов нашої держави.

Реформування правового середовища здійснення інвестиційної діяльності має враховувати вимоги міжнародних договорів, які Україною укладено з низкою країн щодо заохочення та взаємного захисту інвестицій, що є одним із джерел правового регулювання інвестиційної діяльності в нашій державі.

Необхідність таких договорів (договорів) зумовлена певними факторами. До них належать такі [55, с.87]:

- на підставі такого договору (угоди) кожна з держав, що його уклали, матиме можливість здійснювати права своїх громадян в іншій країні;

- для іноземного інвестора в країні принципово важливо, щоб приймаюча країна надала належний захист і гарантувала безпеку своїх інвестицій у цій країні. Наявність таких гарантів не тільки в національному законодавстві, а й у міжнародному договорі розглядається як бажання приймаючої країни гарантувати якомога більший захист іноземного майна і не вживати жодних заходів для примусу до його захоплення;

- застосування договірною регулювання гарантує застосування положень, передбачених інвестиційним контрактом, незалежно від того, які зміни, у тому числі законодавства, можуть відбутися в країні-партнері за договором у майбутньому [55, с.87].

Угоди (договори) про сприяння та взаємний захист інвестицій, а також у законодавстві про інвестиційну діяльність мають відображати основні пріоритети державної політики України щодо залучення іноземних інвестицій. Наприклад, Законом України «Про міжнародні договори України» визначено, що міжнародні договори, належним чином ратифіковані Україною, є невід'ємною частиною національного законодавства України та застосовуються у порядку, встановленому національним законодавством.

До найважливіших положень угод про сприяння та взаємний захист інвестицій належать такі [63, с.20]:

- визначення використаних термінів («інвестиції», «інвестор», «дохід», «територія» тощо);
- визначення обсягу договору;
- умови заохочення та захисту іноземних інвестицій;
- умови режиму найбільшого сприяння для іноземних інвестицій;
- порядок відшкодування збитків іноземним інвесторам;
- умови відчуження;
- умови перерахування доходів від іноземних інвестицій та інших платежів;
- порядок вирішення спорів між договірною стороною та інвестором іншої сторони, а також між самими договірними сторонами;
- застосування інших правил та зобов'язань тощо.

На сучасному етапі світового економічного розвитку створюються передумови для створення глобального механізму регулювання іноземних інвестицій. Це стає можливим завдяки діяльності міжнародних економічних та фінансових організацій (Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Організація економічного співробітництва та розвитку, Світова організація торгівлі та ін.), діяльність яких по суті коливається від розвитку загальних принципів ставлення до інвестицій, які мають переважно рекомендаційний характер, до створення загальних норм і правил, які через систему ратифікації стають обов'язковими для держав. Крім того, діяльність різних міжнародних організацій у визначенні уможливорює лібералізацію національних систем регулювання іноземних інвестицій та конвергенцію національних інвестиційних сфер.

Серед нормативно-правових актів міждержавного характеру, що регулюють міжнародну інвестиційну діяльність, можна виділити такі групи:

- договори, що визначають міжнародно-правову систему економічних відносин з урахуванням інвестиційної діяльності;

- Угоди про торгівлю та судноплавство;
- Угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій;
- договори про уникнення подвійного оподаткування;
- договори у сфері охорони інтелектуальної власності;
- Договори про надання послуг, пов'язаних з рухом капіталу;
- Угоди про врегулювання спорів, у тому числі щодо інвестицій.

Особливу роль у формуванні глобального механізму регулювання іноземних інвестицій відіграє Світовий банк, який розробив три принципово важливі документи про іноземні інвестиції. До них належать [63, с.16]:

- Конвенція про врегулювання спорів у сфері інвестицій (стала основою для створення Міжнародного центру з вирішення спорів у сфері інвестицій);
- багатостороння угода про інвестиційні гарантії (утворює систему страхування іноземних інвестицій);
- основні принципи політики іноземних інвестицій (вони систематизують принципи іноземного інвестування та відображають компроміс щодо типу та обсягу захисту інвестицій).

Можливість створення умов для підвищення міжнародної конкурентоспроможності шляхом двосторонніх угод підтверджується тим, що двосторонні угоди представляють насамперед інтереси високорозвинених країн та регулюють інші питання міжнародної економічної діяльності, крім інвестиційної.

Важливу роль у створенні правових вимог щодо розвитку міжнародної інвестиційної діяльності відіграє також Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яка розробила типові угоди щодо розвитку міжнародного економічного співробітництва [28, с.194].

До багатосторонніх угод про міжнародні економічні відносини також належать: Конвенція Паризького союзу про охорону промислової власності, Хартія економічних прав і зобов'язань держав, Конвенція про ліквідацію подвійного оподаткування доходів і майна юридичних осіб, Нью-Йоркська конвенція. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних

рішень, Європейська конвенція про міжнародний комерційний арбітраж.

З огляду на необхідність глобального регулювання міжнародних інвестиційних процесів, вважаємо за доцільне створення єдиної нормативно-правової бази, створення спеціальної міжнародної організації, оскільки існуючі міжнародно-правові акти є відокремленими і не передбачають системного регулювання іноземних інвестицій. інвестиції по всьому світу. Спеціалізована організація зможе якимось чином поєднати стандарти, розроблені міжнародною практикою. Тому в умовах глобалізації особливого значення набуває створення єдиної глобальної організації для міжнародних (транснаціональних) інвестицій. Ця організація може бути створена на основі багатосторонньої угоди та мати юридичний статус, подібний до Міжнародної торгової палати.

Що стосується регулювання інвестиційної діяльності на рівні регіональних об'єднань країн, то метою розробки єдиного єдиного законодавства в рамках цих об'єднань є правове регулювання іноземних інвестицій у формуванні спільного економічного простору країн-учасниць. . При цьому правові норми, які регулюють міжнародну інвестиційну діяльність у рамках міжнародних об'єднань, повинні відповідати нормам єдиного міжнародного (глобального) законодавства.

При цьому можливості страхування – важеля захисту майнових прав потенційних інвесторів в економіку – в Україні практично не використовуються як джерело формування капіталу. Обсяг накопичених вітчизняним страховим ринком ресурсів не відповідає його потенціалу, що пов'язано з недооцінкою ролі та значення страхування державою, потенційними інвесторами та ін. Страхові компанії (поряд з пенсійними фондами) є одними з найбільших інвестиційних інститутів у розвинених країнах. У США, наприклад, до 30% загального обсягу внутрішніх інвестицій становлять кошти, які залучаються лише за допомогою одного виду страхування – страхування життя [28, с.195].

По-третє, важливим напрямком підвищення міжнародної

конкурентоспроможності країни є зростання макроекономічних показників.

За сучасних умов оптимальною формою регуляторної політики, яка б всебічно та глибоко сприяла оптимізації не лише національної участі в міжнародному співробітництві, а й загального соціально-економічних відносин, є тенденційний план макроекономічного розвитку, що стає функціональною основою для реформування та перерозподілу нормативно-правових та організаційних повноважень державного управління. Така практика утвердилася при визначенні завдань розвитку держави в ряді промислово розвинених країн [70, С. 505].

Враховуючи нинішні умови нашої держави, така політика має дотримуватися певних принципів. Вони включають:

- непорушність національного суверенітету;
- свобода підприємців у сфері зовнішньої торгівлі з активною регулюючою роллю держави;
- безумовне дотримання законодавства всіма суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та недопущення дискримінації;
- верховенство права в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності;
- захист інтересів національного виробника як на території України, так і за її межами;
- еквівалентність міжнародної торгівлі та неприпустимість недобросовісної конкуренції та демпінгу при експорті та імпорті товарів та послуг.

Для того, щоб закласти основу стратегії конкурентоспроможності національної економіки з боку держави, необхідно виробити політику, яка забезпечує ефективне використання економічних ресурсів, нагромадження капіталу та спрямовує його на виробниче нагромадження. Цим завданням підпорядковані основні важелі фінансової, регуляторної, промислової, аграрної та інвестиційної інноваційної політики.

Можна сказати, що реалізація всього перерахованого зробить вагомий внесок у покращення макроекономічних показників у країні. На цьому тлі

необхідно детально вивчити всі окреслені області, додатково оцінити можливі варіанти реалізації та проблемні аспекти гальмування, а також показати шляхи їх усунення та запобігання в майбутньому.

3.3. Обґрунтування стратегії підвищення міжнародної інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності України

Україна не використовує свій значний інвестиційний потенціал. Його інвестиційна привабливість зумовлена багатьма негативними факторами, переважно суб'єктивного характеру, зокрема повільними темпами структурних реформ через слабку політичну волю відповідних чиновників, високим рівнем корупції та низькою ефективністю протидії цьому негативному явищу. Якщо впливати на об'єктивні фактори важко, то вплив суб'єктивних факторів можна навіть мінімізувати або повністю нейтралізувати. Тому суттєво підвищити інвестиційну привабливість України в короткостроковій перспективі цілком можливо за умови вжиття відповідних заходів суб'єктивного характеру.

Формування національної стратегії України залежить від численних факторів міжнародного середовища, які постійно знаходяться у динамічному розвитку. Дослідження цих факторів дозволить виявити вплив зовнішнього середовища на розвиток України. Пропонуємо з метою дослідження факторів впливу на глобальне становище використовувати методику SWOT-аналізу.

Одним із методів оцінки міжнародного макросередовища є PEST-аналіз, який ґрунтується на формуванні переліку можливих впливів на систему за відповідними напрямками: політичні фактори (P); стан економіки (E); соціально-культурні особливості (S); науково-технічне середовище (T) [10, с.56].

Виявлені у макросередовищі можливості та загрози мають бути проранговані експертами шляхом призначення оцінки їх вагомості за шкалою: важливе значення - 3, помірне - 2, неістотне - 1, а також впливу на

інвестиційний імідж: сильний вплив - 3, помірний - 2, слабкий -1, відсутність впливу - 0. Напрямок впливу: позитивний - (+1) і негативний - (-1). Рівень важливості кожного чинника визначається як добуток цих трьох експертних оцінок.

PEST-аналіз можливостей і загроз різних факторів у формуванні національної стратегії розвитку України представлено у додатках А-Г.

Зведена таблиця PEST-аналізу можливостей і загроз у формуванні національної стратегії розвитку України представлена у Додатку Д.

Отже, за даними проведеного дослідження встановлено, що сучасний стан макрофакторів впливу на формування національної стратегії розвитку України є сприятливим в цілому. Загальна оцінка становить (+7), що слід вважати позитивним, проте досить низьким та вимагає від керівництва країни впроваджувати активні заходи з підвищення привабливості країни на міжнародній арені.

Далі необхідно провести оцінювання численних факторів внутрішнього середовища, які можуть бути класифіковані, як сильні і слабкі сторони України у формуванні національної стратегії розвитку. Дослідження цих факторів в комплексі представлено на рис. 3.6.

У Додатку Е розроблено SWOT-аналіз формування Національної стратегії розвитку міжнародної конкурентоспроможності України, при використанні основних моментів із попередньо проведених аналізів макросередовища та потенціалу країни.

Виявлення сильних і слабких сторін, що впливають на формування Національної стратегії розвитку міжнародної конкурентоспроможності України, слугує індикатором необхідності реалізації заходів, спрямованих на подолання недоліків і створення більш широких можливостей для підвищення конкурентних переваг нашої країни.

Таким чином, використання існуючих можливостей дозволить реалізувати наявний потенціал і стане передумовою поступового посилення конкурентних позицій України на міжнародній арені.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Вигідне географічне розташування України 2. Ратифікація Угоди про асоціацію з ЄС 3. Законодавчі зміни та реформи 4. Інвестиційні та економічні форуми 5. Спрощення процедур реєстрації іноземних компаній 6. Людський капітал 7. Природні ресурси 8. Проведення міжнародних ділових заходів, бізнес-конференцій 9. Система освіти 10. Розмір внутрішнього ринку 11. Високий потенціал агробізнесу, інформаційних технологій, хімічної та енергетичної галузей (за оцінками міжнародних експертів) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Низька платоспроможність населення 2. Велика частка тіньової економіки 3. Непрозорість влади та корупція 4. Дефіцит державного бюджету 5. Складність і довготривалість процедур, пов'язаних із будівництвом і землеволодінням 6. Інституційне середовище 7. Рішення в економічній політиці, спричинені тенденціями до популізму та бажанням отримати голоси виборців 8. Макроекономічна нестабільність 9. Низька ефективність фінансового і товарного ринків 10. Якість національного бізнес-клімату 11. Низький рівень технологічного розвитку

Рис. 3.6. Сильні і слабкі сторони формування Національної стратегії розвитку міжнародної конкурентоспроможності України

Всесвітній економічний форум у Давосі у 2020 р. надав власні прогнози щодо України - три сценарії розвитку подій, і лише один з них має позитивні ознаки [48]. Форсайтні дослідження (рис. 3.7) прогнозують імовірність розгортання чотирьох середньострокових сценаріїв розвитку України до 2030 р.: «Оптимістичний». «Консервування кризи». «Суверенний дефолт». «Колапс».

Реалізація даних сценаріїв у середньострокових термінах призведе до розгортання певних сценаріїв у довгостроковій перспективі до 2030 р.: «Збалансований розвиток». «Чужа суб'єктність». «Сіра зона». «Дезінтеграція».

Ймовірність здійснення сценарію за умови збереження існуючої моделі (сценарій «Консервування кризи»), за експертними розрахунками, призведе, у кращому разі, у довгостроковій перспективі до перетворення України в «Сіру зону», тобто з позицій десятої економіки Європи в 1991 р. Україна

перетвориться на сировинний придаток Європи в 2030 р. Ймовірність такого розвитку подій оцінюється на рівні 50–60 %. Дотримання сценарію «Консервування кризи» призведе до втрати суверенітету України «Чужа суб'єктність» та її внутрішньої «Дезінтеграції» в довгостроковій перспективі. Тоді як прогнозоване МВФ зростання на 3 % неминуче спричинить «Суверенний дефолт» [48].

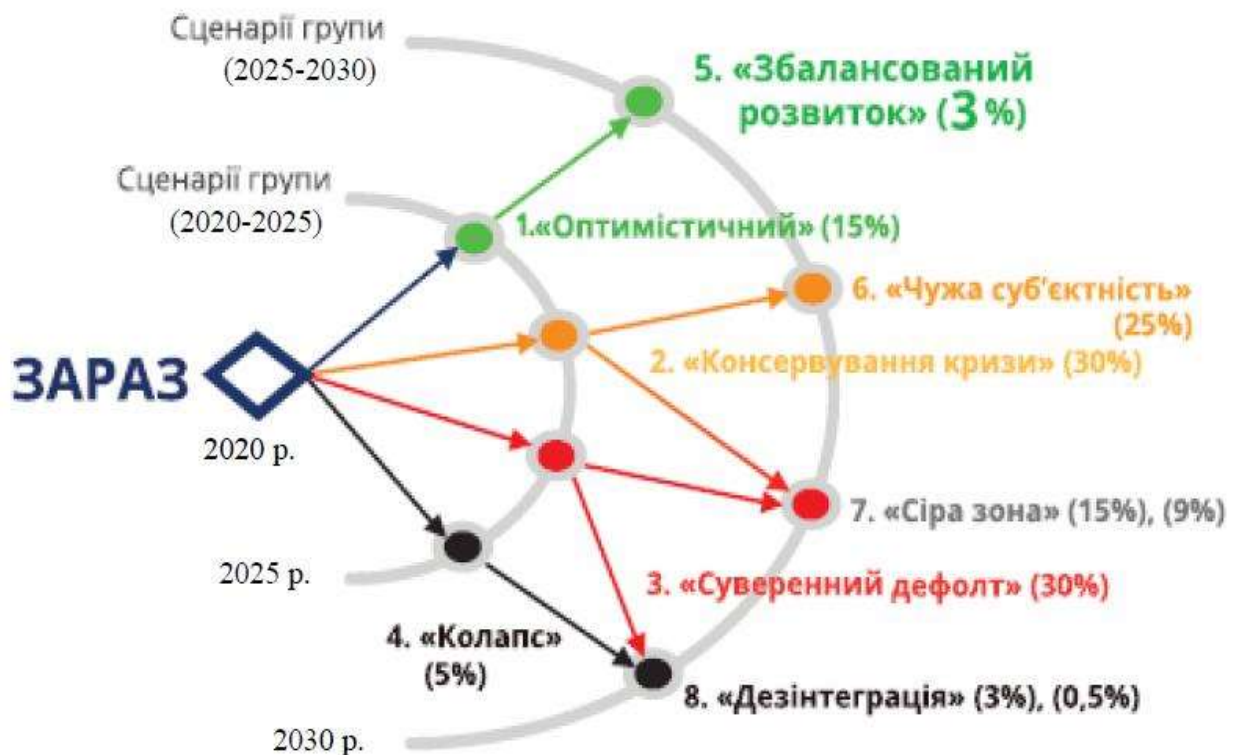

Рис. 3.7. Сценарії розвитку України у середньостроковому (2020–2025 рр.) і довгостроковому (2020–2030 рр.) часових горизонтах [48]

За експертними оцінками, Україна має мобілізувати зусилля для швидкого зростання та вийти на рівень понад 10% річного економічного зростання. Нижчий рівень соціально-економічних результатів не дозволить Україні вийти з кризи.

Якщо вона перевищить 10% річного економічного зростання, Україна може отримати перспективу увійти до 30 найбільш конкурентоспроможних країн світу, але ймовірність досягнення таких показників оцінюється лише в 3%. Ці три відсотки ймовірності реалізації оптимістичних прогнозів є індикатором тих величезних зусиль, які мають докласти і влада, і суспільство

для збереження української державності. У разі збереження старої економічної моделі у 2021–2030 рр. найімовірнішими сценаріями для України є «Консервування кризи» та «Суверенний дефолт», а в періоді 2025–2030 рр. – «Чужа суб'єктність» з можливістю сповзання до розвитку сценаріїв «Сіра зона» та «Дезінтеграція», ймовірність яких експерти оцінюють на рівні 97 % [48].

Спираючись на розрахунки українських дослідників і світових експертів прогнозування є алгоритмом формування економічних і політичних механізмів, ефективного застосування яких дасть змогу реалізувати позитивні сценарії збалансованого розвитку України до 2030 року має бути затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179 «Національна економічна стратегія на період до 2030 року» [51].

Національна економічна стратегія на період до 2030 року визначає довгострокове економічне бачення, принципи та цінності, «червоні лінії» (неприйнятні напрямки), основні напрями (вектори) економічного розвитку та для кожного з 20 напрямів стратегічних цілей, шляхи їх обходу, враховуючи наявні та потенційні виклики та бар'єри, а також основні цілі державної економічної політики та цільові показники на період до 2030 року.

Стратегія передбачає поступове досягнення мети покращення добробуту населення. Перший етап – створення конкурентного середовища для бізнесу та інвестицій та відновлення довіри до державних інституцій. Це дасть змогу конкурувати за капітал на світовому ринку і, як наслідок, залучати інвестиції для модернізації галузей економіки [38].

Місія, економічна візія та стратегія України у відповідності до положень Національної економічної стратегії на період до 2030 року» представлено на рис. 3.8.

Національна економічна стратегія на період до 2030 року визначає такі орієнтири, принципи та цінності в геополітичному та економічному напрямках:

- напрямок руху («ключові орієнтири»);

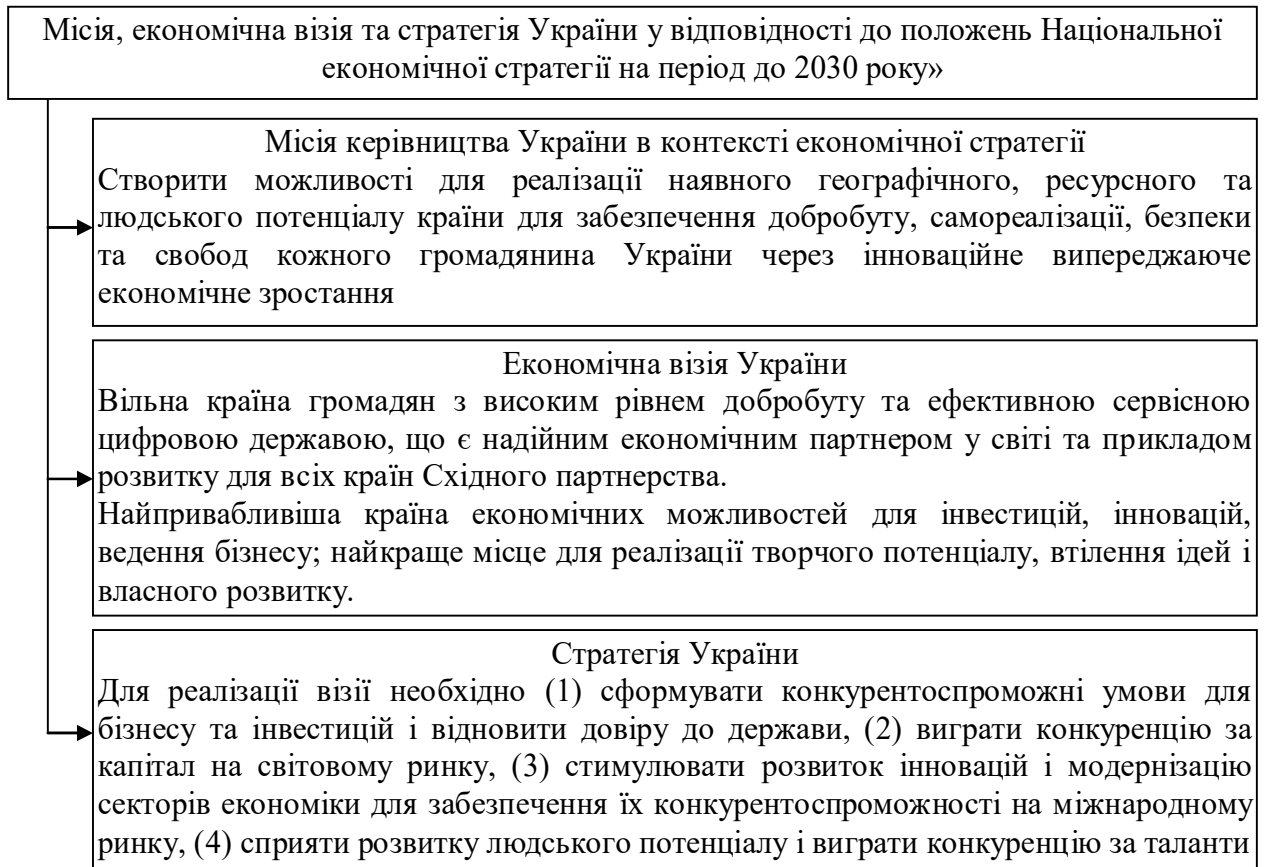

Рис. 3.8. Місія, економічна візія та стратегія України у відповідності до положень Національної економічної стратегії на період до 2030 року»

- європейська та євроатлантична інтеграція (реалізація стратегічного курсу держави на повне членство України в ЄС та організації Північноатлантичного пакту);
- декарбонізація економіки (підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії, розвиток циркулярної економіки та синхронізація з ініціативою «Європейський зелений курс»);
- ефективні державні цифрові сервіси та компактні державні інституції (розвиток цифрової економіки як одного з драйверів економічного зростання в Україні);
- реінтеграція тимчасово окупованих територій (пріоритет у розвитку Донецької та Луганської областей, де влада повністю виконує свої повноваження);

- гендерна рівність (забезпечення принципів рівності при здійсненні громадського порядку);
- верховенство права («недоторканна приватна власність»);
- верховенство права (дотримання законності при реалізації державної політики);
- захист прав усіх суб'єктів права власності;
- нетерпимість до корупції (попередження та протидія корупції);
- економічна свобода («підприємець – основа економіки»);
- вільна та справедлива конкуренція, рівний доступ для компаній;
- розвиток підприємництва, інновацій та таланту;
- безбар'єрний рух капіталу по території України;
- інституційна спроможність («життєздатна держава»);
- прагматизм, суб'єктивність у визначенні напрямів економічного розвитку;
- комплексний економічний підхід, здатність ефективно поєднувати ліберальний та інституційний підходи;
- національна безпека через партнерство та інвестиції.

Також, було сформовано основні принципи реалізації Національної стратегії економічного розвитку України до 2030 р., серед основних з яких було виділено наступні [63]:

1. Напрямок руху:
  - європейська та євроатлантична інтеграція.
2. Право («недоторканна приватна власність»):
  - верховенство права;
  - захищеність (її пріоритет) приватної власності;
  - нетерпимість до корупції.
3. Економічна свобода («підприємець основа економіки»):
  - вільна і чесна конкуренція, рівний доступ для бізнесу;
  - розвиток підприємництва, інновацій і талантів;
  - вільний рух капіталу.

4. Інституційна ефективність («життєздатний стан»):

- прагматизм, суб'єктивність у визначенні напрямів економічного розвитку;

- комплексний економічний підхід, здатність ефективно поєднувати ліберальний та інституційний підходи;

- держава ефективного цифрового сервісу та компактні установи.

Червоні лінії недопустимості в реалізації Національної економічної стратегії до 2030 року такі [63]:

- припинення структурних реформ;

- посилення надмірного регулювання компаній;

- збільшення податкового навантаження;

- недотримання угоди про асоціацію з ЄС;

- секторна монополія та олігархізація;

- несправедливе використання економічних стимулів;

- відхід від реформування слаборозвинених ринків;

- збільшення випадків зловживання бюджетом;

- втрата кредитоспроможності та погіршення кредитоспроможності держави;

- критичний рівень боргового навантаження (відношення державного боргу та гарантованого державою боргу до ввп становить понад 80%);

- знизити прозорість управління державною власністю.

Можна представити геополітичний вимір та кроссекторальні питання Національної економічної стратегії на період до 2030 року на рис. 3.9.

Очікуваним результатом реалізації Національної економічної стратегії на період до 2030 року є визначення та публічна підтримка стратегічного курсу держави в галузі економіки, послідовна реалізація якого дає змогу [63]:

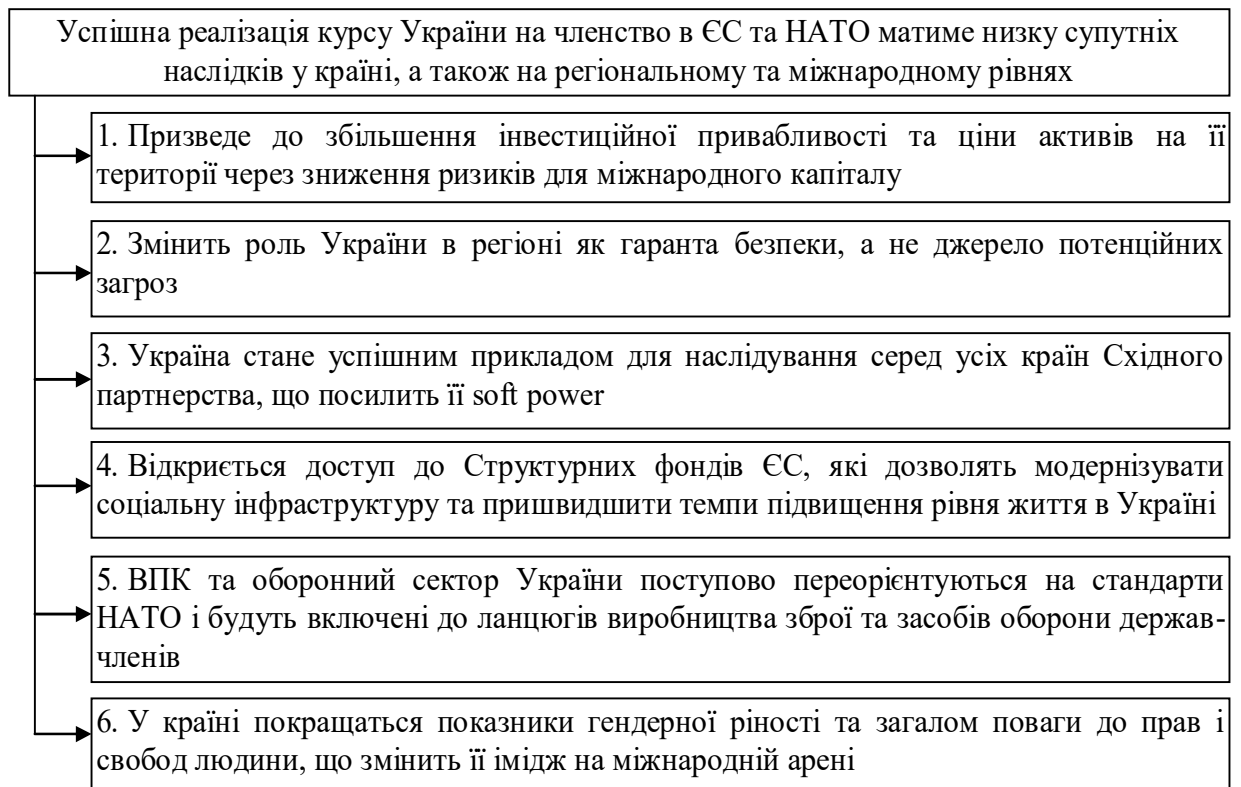

Рис. 3.9. Геополітичний вимір та кроссекторальні питання Національної економічної стратегії на період до 2030 року

- створення конкурентних умов для бізнесу та інвестицій та відновлення доступу до держави;
- стати конкурентоспроможним на міжнародному ринку;
- сприяти розвитку інновацій та модернізації галузей економіки з метою забезпечення їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку;
- забезпечити розвиток людського потенціалу та перемагати в конкурсі на таланти;
- забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства.

Цільові індикатори Національної економічної стратегії на період до 2030 року представлено на рис. 3.10.

Цільові індикатори Національної економічної стратегії на період до 2030 року	
	<ul style="list-style-type: none"> - зростання реального ВВП не менше ніж у два рази; - зростання ВВП на душу населення не менше ніж до 10 тис. доларів США; - зростання продуктивності праці не менше ніж в 1,7 раза; - збільшення чистого притоку прямих іноземних інвестицій не менше ніж до 15 млрд. доларів США на рік починаючи з 2025 року; - зростання обсягів експорту до 150 млрд. доларів США; - зниження рівня безробіття (за методологією МОП) до 6 відсотків; - зменшення показника гендерного розриву в оплаті праці до 10 відсотків

Рис. 3.10. Місія, економічна візія та стратегія України у відповідності до положень Національної економічної стратегії на період до 2030 року

За попередніми прогнозними оцінками фахівців аналітичного центру Разумкова було здійснено планування варіантів стратегічних індикаторів реалізації Національної економічної стратегії на період до 2030 року (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Планування варіантів стратегічних індикаторів реалізації Національної економічної стратегії на період до 2030 року

Індикатор	Поточний рівень на момент ухвалення Стратегії (2019 р.)	Попередній цільовий показник (2030 р.)	Поточний рівень найрозвиненіших країн регіону	
			Польща	Туреччина
Номінальний ВВП на одну особу, дол.США	3659	7300-11200	15595	9042
Продуктивність праці, дол.США на працівника	8286	Від 18400 до 26000	41675	44153
Прямі іноземні інвестиції, млрд.дол.США	5,8	Від 15 до 23	14,4	9
Експорт товарів та послуг, млрд.дол.США	67	Від 120 до 160	324	236
Публічні фінанси (видатки бюджету та позабюджетних фондів), млрд.дол.США	53	Від 90 до 140	176	249

Таким чином, за прогнозними даними, реалізація Національної економічної стратегії на період до 2030 року забезпечить зростання української економіки за основними показниками.

Проведення послідовної державної політики з метою європейського та євроатлантичного курсу, побудова відносин з новими азіатськими та близькосхідними пріоритетами, створення сприятливого бізнес-клімату, розвиток підприємництва та підтримки експорту, залучення інвестицій та розвиток ринків капіталу, розвиток внутрішнього споживання та інші механізми зміцнять позиції країни як регіонального утворення та стануть факторами економічного зростання. Забезпечення інноваційного економічного зростання сприятиме розвитку людини через належну якість освіти, науки, медицини, культури та навколишнього середовища.

Напрями підвищення соціально-економічного ефекту Національної стратегії України необхідно розглядати в контексті новітнього глобального виклику людства – вірусної пандемії COVID-19. Пандемія COVID-19, що розгорнулася у 2020 р. мала руйнівні наслідки у всьому світі. Найгірший економічний спад з 1930 -х років порушив засоби до існування та бізнес у всьому світі. Крайня бідність та голод зростають, а зайнятість значно нижче докризової тенденції. У 2020 році вартість світового експорту товарів скоротилася на 8 %, тоді як торгівля послугами скоротилася на 21 %. Найбільш серйозні наслідки пандемії відчувалися у другому кварталі 2020 року, коли торгівля послугами впала на рекордні 30 %, оскільки подорожі та транспорт сильно постраждали, тоді як торгівля товарами впала на 23 %, у вартісному вираженні [28, с.194].

Криза у зв'язку з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі – COVID-19), призвела до значного зростання дефіциту бюджету на 5,3 відсотка у 2020 році: це останній курорт. Державний бюджет на 2021 рік також демонструє явний дефіцит у розмірі 5,5 відсотка ВВП. Незважаючи на ризик напруження державних фінансів країни, це дієвий механізм подолання тягаря соціалізації.

Очікується, що в результаті збільшення дефіциту бюджету для подолання кризи, викликаної COVID-19, борговий тягар на українську економіку збільшиться. Водночас, в середньостроковій перспективі важливо здійснювати раціональну політику керування державним боргом та скорочувати боргове навантаження. Це матиме ефективний вплив на кредитні рейтинги держави та дасть можливість, з одного боку, здійснювати державні позики на раціональних умовах, а з іншого, сприятиме зростанню доступу бізнесу до фінансових ресурсів.

Після закінчення пандемічної кризи українська економіка більше не буде такою, якою була понад рік тому. Незважаючи на значні втрати в першому півріччі 2020 року, з другого півріччя спостерігається чітке відновлення ділової активності, що значною мірою мінімізує збитки за попередні місяці.

Можна виділити триступеневу систему адаптації вітчизняного бізнесу до умов пандемії з метою підтримки інвестиційної привабливості України (рис. 3.11).

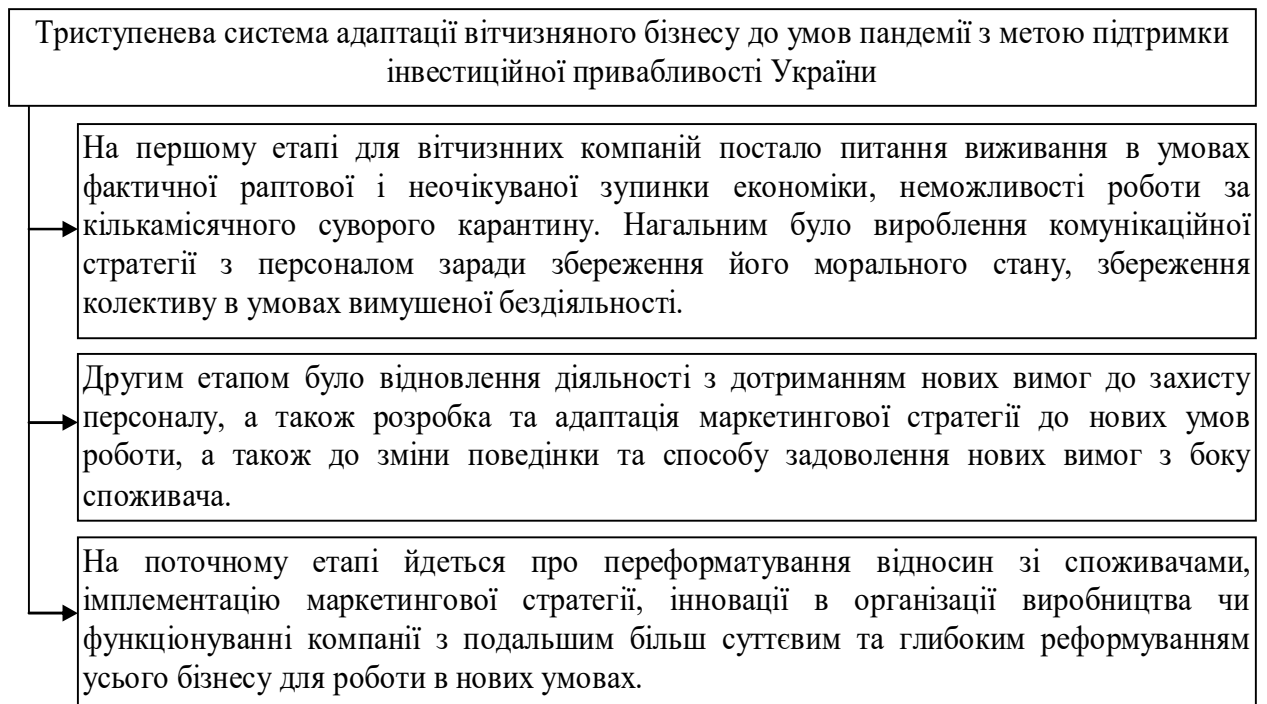

Рис. 3.11. Триступенева система адаптації вітчизняного бізнесу до умов пандемії COVID-19 з метою підтримки інвестиційної привабливості України

Таким чином, необхідною умовою розвитку української економіки слід вважати жорсткий державний контроль в межах ясної, продуманої довгострокової стратегії регламентування інвестиційної сфери. Іноземні інвестиції мають бути широко використовуваними у національній економіці, але лише тоді, коли вони будуть відповідати національним інтересам держави.

ВИСНОВКИ

За результатами представленого дослідження напрямів зростання міжнародної конкурентоспроможності України за умов глобальної нестабільності можна зробити відповідні висновки:

1. Визначено, що конкурентоспроможність національної економіки чи країни загалом – поняття складне і багатогранне, потребує комплексного, системного аналізу. Системний підхід до дослідження конкурентоспроможності країни передбачає врахування впливу різних факторів на чотирьох рівнях (мікро, мезо, макро та метарівні), для кожного з яких характерний певний набір показників. Конкурентоспроможність національної економіки спирається як на поточний рівень конкурентоспроможності, а й основу подальшого розвитку на середньостроковій перспективі.

2. Встановлено, що міжнародна конкурентоспроможність країни - це складна економічна категорія, що визначається низкою мікроекономічних, макроекономічних, соціальних, культурних факторів і особливостей. Тому для визначення успіху країни в міжнародній конкуренції потрібен міждисциплінарний підхід, що значною мірою визначається сучасними складними міжнародними відносинами.

3. Обґрунтовано, що глобалізація світового господарства – це об'єктивний процес розвитку міжнародної економічної системи, який відбувається в рамках широкомасштабного розвитку інформатизації та мережевий характер економічних відносин призводить до формування злиття. визначає міжбюджетний рівень, інтенсифікацію міжнародного капіталу, ресурсів, товарів (послуг), технологій, інтенсифікацію інтернаціоналізації світового господарства, посилення нерівності економічного розвитку та глобальної конкуренції та впливає на синергію взаємодій та об'єднання національних економічних систем.

4. У рамках дослідження враховано інституційне забезпечення

регулювання міжнародної конкуренції між країнами. Структура наднаціональних суб'єктів регулювання конкуренції на світовому ринку визначається в контексті виокремлення двох категорій інститутів, зокрема на міжнародному та міжнародному регіональному рівнях. Проаналізовано перелік та характеристики нормативно-правових документів міжнародного та міжнародного регіонального права щодо регулювання конкурентоспроможності на наднаціональному рівні.

5. Аналіз показав, що Сполучені Штати мали найбільший обсяг прямих іноземних інвестицій протягом періоду розслідування. Через певні економічні коливання ця цифра коливалася з 237 655 мільйонів доларів США (2016) до 506 161 мільйона доларів США (2018) і склав 348 674 мільйони доларів США у 2020 році. Найвищі значення цього показника в Європі мають Нідерланди (друге місце в світі в 2020 році) та Ірландія (в окремі роки). Також слід виділити країни Азії, зокрема Китай, який посів третє місце у світі за цим показником у 2020 році, та Гонконг (четвертий у світі).

6. Визначено, що наразі Україна перебуває у складній економічній ситуації, яка бере початок з кінця 2014 року. Причиною тому є агресивна політика Російської Федерації, окупація Криму та військові дії на сході країни. Тому одним із головних завдань України на найближчий час є створення сприятливого міжнародного бізнес-середовища.

7. Встановлено, що Україна має значний потенціал для розвитку міжнародної конкурентоспроможності та недостатньо використовує його. Його інвестиційну привабливість можна пояснити багатьма негативними факторами, переважно суб'єктивного характеру, зокрема повільними темпами структурних реформ через слабку політичну волю відповідних чиновників, високим рівнем корупції та низькою ефективністю протидії цьому негативному явищу. Якщо впливати на об'єктивні фактори важко, то вплив суб'єктивних факторів можна навіть мінімізувати або повністю нейтралізувати.

8. Узагальнено, що стратегія розвитку міжнародної

конкуреноспроможності України, яка використовує прямі іноземні інвестиції, має враховувати регіональні особливості, рівень економічного розвитку, ресурсний потенціал, специфічні технологічні характеристики та конкурентні умови. Мобілізація інвестицій для сталого розвитку регіонів є важливою в умовах кризи і особливо для вирішення нагальних соціальних та екологічних проблем України.

9. Для того, щоб закласти основу національної стратегії конкуреноспроможності національної економіки, загалом необхідно розробити політику, яка забезпечує ефективне використання економічних ресурсів, нагромадження капіталу та спрямовує його на виробниче нагромадження. Цим завданням підпорядковані основні важелі фінансової, регуляторної, промислової, аграрної та інвестиційної інноваційної політики.

10. Розроблено SWOT-аналіз формування Національної стратегії розвитку міжнародної конкуреноспроможності України, при використанні основних моментів із попередньо проведених аналізів макросередовища та потенціалу країни. Виявлення сильних і слабких сторін, що впливають на формування Національної стратегії розвитку міжнародної конкуреноспроможності України, слугує індикатором необхідності реалізації заходів, спрямованих на подолання недоліків і створення більш широких можливостей для підвищення конкурентних переваг нашої країни.

11. Доведено, що необхідною умовою розвитку української економіки слід вважати жорсткий державний контроль в межах ясної, продуманої довгострокової стратегії регламентування інвестиційної сфери. Іноземні інвестиції мають бути широко використовуваними у національній економіці, але лише тоді, коли вони будуть відповідати національним інтересам держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверчук Р. Прямі іноземні інвестиції в Україні: війна і мир / Р. Аверчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.voxukraine.org/2019/01/12/investments-in-ukraine-ua>.
2. Антонюк Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: регіональний аспект. Міжнар. екон. політика. 2016. Вип. 2 (№ 1). С. 44–68.
3. Білорус О., Власов В. Глобалістика – нова синтетична наука. Вісник НАН України. 2017. № 3. С. 17–26.
4. Бочан І. О., Михасюк І. Р. Глобальна економіка. К. : Знання, 2017. 403 с.
5. Брич В. Регулювання діяльності підприємств природних монополій в умовах співпраці України з Європейським енергетичним співтовариством. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2013. № 3. С. 26–36.
6. Бузько І.Р. Інвестиційна політика у глобальному вимірі: формування та реалізація: монографія; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ : Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2013. 192 с.
7. Герзанич В. М. Основні недоліки та проблеми залучення іноземних інвестицій в Україні. Ефективна економіка : електр. наук. фах. вид. 2017. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/n=4&y=2017>.
8. Глуха Г.Я. Прямі іноземні інвестиції у контексті економічного зростання. Економічний нобелівський вісник. 2019. № 1 (7). С. 113- 121.
9. Горбатенко В. Римський клуб і організація трансдисциплінарних проектів з довгострокового прогнозування глобальних проблем. Політичний менеджмент. 2020. № 3. С. 52–64. 22.
10. Губський Б. В. Конкурентоспроможність економіки України. Посттрансформаційна перспектива. К. : Наук. думка, 2014. 235 с.
11. Дахно І. І. Міжнародне економічне право. К. : Центр навч. літ., 2017. 272 с.

12. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.
13. Дмитрієв А. Роль міжнародних організацій у світовому процесі глобалізації. Публічне право. 2021. № 1. С. 418–420.
14. Дубинська Н. І. Нагромадження капіталу в умовах трансформації економіки України. К. : ННЦ ІАЕ, 2017. 400 с.
15. Економіка України в умовах глобалізації / за заг. ред. І. М. Школи, О. В. Бабінської. Чернівці : Книги - XXI, 2019. 528 с.
16. Економіка України в умовах глобалізації: Монографія / за заг. ред. І.М. Школи, О.В. Бабінської. Чернівці: Книги XXI, 2013. 528 с.
17. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 2 / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К. : ВЦ «Академія», 2000. 848 с.
18. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний таксономічний вимір. К. : Знання, 2017. 595 с.
19. Експортна стратегія України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки, прийнята Розпорядженням Кабінету Міністрів України 27 грудня 2017 р. № 1017-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1017-2017-%D1%80>
20. Жаліло Я. А., Базиліук Я. Б., Белінська Я. В. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації. К. : НІСД, 2015. 388 с.
21. Жнакіна Е. Г. Аналіз факторів впливу на міжнародну конкурентоспроможність України та напрями її підвищення. Проблеми и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. 2012. Вып. 1. С. 131–134.
22. Жнакіна Е. Г. Умови формування інноваційно-інвестиційного потенціалу України у контексті підвищення міжнародної

конкурентоспроможності. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 1. С. 5–8.

23. Закон України «Про Антимонопольний Комітет України» (від 26.11.1993.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>

24. Закон України «Про захист економічної конкуренції» (від 18.05.2016). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>

25. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

26. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 р. № 2163-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>

27. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у 2020 році: стат. бюл. / Відповід. за вип. І.С. Петренко. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 140 с.

28. Кадеєва І. В. Прямі іноземні інвестиції як фактор становлення інноваційної економіки в Україні. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Економіка. 2020. Вип. 14. С. 193–199.

29. Козак Ю. Г., Єхануров Ю. І., Ковалевський В. В. Міжнародні стратегії економічного розвитку. К. : Центр навч. літ., 2009. 356 с.

30. Козак Ю. Г., Ковалевський В. В., Кутайня З. Міжнародні організації. К. : Центр навч. літ., 2017. 440 с.

31. Козак Ю. Г., Логвінова Н. С., Барановська М. І. та ін. Міжнародна торгівля. К. : Центр учб. літ., 2011. 512 с.

32. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

33. Кулинич О. І., Кулинич Р. О. Теорія статистики. К. : Знання, 2015. 239 с.

34. Кухарська Н. О., Харічков С. К. Міжнародна економічна діяльність України. К. : Одісей, 2016. 456 с.

35. Личова Г. В. Імідж країни в глобальному просторі. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія: “Економіка” 2015. Випуск 85. С. 33-36.
36. Лук’яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності. К. : КНЕУ, 2015. 204 с.
37. Майєр Дж., Олехневич Д. Міжнародне середовище бізнесу: конкуренція та регулювання у глобальній економіці. К. : Либідь, 2012. 625 с.
38. Макроекономічна база даних Європейської Комісії. URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/SelectSerie.cfm.
39. Мельник Т. М., Касянок К. Г. Проблеми залучення та використання міжнародних інвестицій в економіці України. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2017. № 1. С. 253–270.
40. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності / за ред. О. А. Кириченка. К. : Знання, 2008. 518 с.
41. Мировая экономика: прогноз до 2020 года / под. ред. акад. А. А. Дынкина. М. : Магистр, 2018. 429 с.
42. Мировой атлас данных. URL: <https://knoema.ru/atlas>
43. Міжнародна економіка / за заг. ред. В. Є. Сахарова. К. : Нац. акад. управління, 2017. 432 с.
44. Міжнародна економіка / за ред. А. П. Румянцева. К. : Знання, 2016. 479 с.
45. Міжнародна економіка в питаннях та відповідях / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, К. І. Ржепішевського. К. : ЦНЛ, 2014. 676 с.
46. Міжнародні договори України. Угоди про сприяння та захист інвестицій. URL: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zakon_v_sferi_zed/ukr/1003.html
47. Місце України в рейтингу глобальної конкурентоспроможності – 2020. URL: Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2020>.
48. Офіційний сайт European Business Association. URL: <http://www.eba.com.ua/uk>

49. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
50. Офіційний сайт Європейської Комісії. URL: http://ec.europa.eu/index_en.htm.
51. Офіційний сайт Національного банку України. Статистична звітність. URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?>
52. Офіційний сайт Світового банку. URL: www.worldbank.org.
53. Офіційний сайт Світового економічного форуму. URL: www.weforum.org.
54. Охота В. І. Інновації як основа конкурентоспроможності ТНК. Сталий розвиток економіки. 2020. № 5. С. 216–225.
55. Охота В. І. Конкурентоспроможність України на світовій економічній арені. Економічний аналіз. 2021. Т. 19, вип. 1. С. 84–90.
56. Охота В. І. Міжнародна конкурентоспроможність країн – як пріоритетний фактор її економічного розвитку. Економіка фінанси право. 2014. № 9/1. С. 8–15.
57. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1329920371454271>.
58. Рейтинг стран мира по уровню глобализации по версии А. Т. Kearney. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/globalization-index/globalization-index-info>
59. Рогач О. І., Шнирков О. І. Транснаціоналізація світового господарства та перехідні економіки. К. : ВЦ «Київ. ун-т», 2017. 302 с.
60. Світова економіка / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, Н. С. Логвінової. К. : Центр учб. літ., 2019. 328 с.
61. Смирнова К. В. Сучасні тенденції правового регулювання конкуренції. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 121. Ч. I. С. 157–166.
62. Соколенко С. І. Глобалізація і економіка України. К., 2017. 568 с.

63. Уманців Ю. Економіка України у вимірі глобальної конкурентоспроможності. Вісник Антимонопольного комітету України. Конкуренція. 2021. № 1. С. 14–23.
64. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку / за заг. ред. Д. Г. Лукьяненко, А. М. Поручника. К. : КНЕУ, 2016. 816 с.
65. Хаджинов І. В., Біла С. О. Вплив глобалізаційних процесів на структурні зрушення в Україні (регіональний розріз). Державне управління регіональним розвитком України. К. : НІСД, 2018. С. 219–237.
66. Хелд Д. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура / пер. с англ. В. В. Сапова и др. М. : Праксис, 2014. 576 с.
67. Хохлов М. Глобалізація економіки в ракурсі еволюції відносин власності. Економіка України. 2014. № 2. С. 65–72.
68. Чайка Ю. М. Розвиток методичних підходів до оцінки національної конкурентоспроможності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. Вип. 16. С. 57–60.
69. Швиданенко О. А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти. К. : КНЕУ, 2007. 312 с.
70. Швиданенко О. А. Теорія і практика формування конкурентоспроможності національних економік. Наука молода. 2015. № 4. С. 57–62.
71. Шеремет Т. Г., Стефанова К. В. Галузева структура ВВП країн ЄС. URL: http://www.rusnauka.com/1_KAND_2020/Economics/2_57228.doc.htm
72. Яценко О. М. Методологічні засади глобалізації, її фактори і детермінанти. Економіка АПК. 2021. № 11. С. 144–152.
73. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>
74. Global 500. Full list. URL: <http://fortune.com/global500/list/>
75. Hymer, Stephen H. The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment. (MIT Press), 2013. 253 с.

76. International business: the challenge of competition / Donald A. Ball, Wendell H. McCulloch, Jr. 2017. 6th ed. 773 p.

77. KOF Globalisation Index. URL: <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>

78. Meadows D. H., Randers J., Meadows D. L. The limits to growth: the 30-year update. Harvard : Chelsea Green Pub., 2014. 338 p.

79. The Council for International Investment Promotion. URL: <http://en.cciip.org.cn/>.

80. The Global Competitiveness Report. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>

ДОДАТКИ

Додаток А

Аналіз можливостей і загроз політичних факторів у формуванні Національної стратегії розвитку міжнародної конкурентоспроможності України

Фактор середовища	Ваго- мість фактора	Вплив факто- ра	Напря- м впливу	Рівень важли- вості фактора
Політичні фактори				
Зміна політичного вектору розвитку в країні внаслідок виборів Президента у 2019 році	3	3	+1	+9
Зміна політичних сил в країні внаслідок позачергових виборів до Верховної Ради в Україні у 2019 році	3	3	+1	+9
Початок реформування політико-правового устрою в Україні у 2019-2020 роках	3	2	+1	+6
Розвиток державних органів управління інфраструктурою в країні	2	2	+1	+4
Розвиток корупції та її політичне «кришування» у митній та податковій системах	3	3	-1	-9
Відсутність дієвого механізму правового захисту інвесторів від боржників та недобросовісних партнерів	3	2	-1	-6
Значний адміністративний контроль і бюрократичні перешкоди	2	2	-1	-4
Розвиток державного протекціонізму у сфері залучення іноземних інвестицій	2	2	+1	+4
Удосконалення правового захисту статусу іноземного інвестора в Україні	1	2	-1	-2
Рейдерські захоплення та політико-правова протидія цим явищам в Україні	2	2	+1	4
Загальний рівень впливу політичних факторів на прийняття геополітичних рішень	x	x	x	+15

Аналіз можливостей і загроз економічних факторів у формуванні
 Національної стратегії розвитку міжнародної конкурентоспроможності
 України

Фактор середовища	Ваго- мість фактора	Вплив факто- ра	Напря- м впливу	Рівень важли- вості фактора
Економічні фактори				
Покращення місця України у міжнародних рейтингах	3	3	+1	+9
Скорочення рівня інфляції та розвиток дефляційних процесів	3	2	+1	+6
Посилення залежності України від іноземних інвесторів та іноземного позикового капіталу	3	3	-1	-9
Розвиток фінансового сектору економіки України та його роль у формуванні привабливості	2	2	-1	-4
Стан розвитку фінансового ринку	2	3	-1	-6
Формування сприятливого бізнес-середовища для залучення іноземних інвестицій	3	3	+1	+9
Зростання внутрішнього попиту на продукцію з високим рівнем інноваційної складової	2	1	+1	+2
Проведення міжнародних ділових заходів, бізнес-конференцій на рівні Уряду та КМУ	3	2	+1	+6
Удосконалення економічного механізму залучення іноземних інвестицій в країні	3	2	-1	-6
Розмір внутрішнього ринку та потенціал його розвитку	2	2	+1	+4
Загальний рівень впливу економічних факторів	x	x	x	+11

Аналіз можливостей і загроз соціально-культурних факторів у формуванні
Національної стратегії розвитку міжнародної конкурентоспроможності
України

Фактор середовища	Ваго- мість фактора	Вплив факто- ра	Напря- м впливу	Рівень важли- вості фактора
Соціально-культурні фактори				
Розвиток міжнародних культурних зв'язків України з країнами Європейського Союзу та провідних країн	3	2	+1	+6
Розвиток української діаспори в окремих економічно розвинених країнах	2	2	+1	+4
Вплив міграційних процесів в країні на геополітичні процеси (трудова міграція)	3	3	-1	-9
Складна демографічна ситуація в країні (старіння нації)	2	2	-1	-4
Уповільнення темпів людського розвитку в країні	2	3	-1	-6
Зонішня воєнна агресія, що загрожує національній безпеці	3	3	-1	-9
Корумпованість суспільства	2	2	-1	+4
Соціальна активність населення України	3	2	+1	+6
Розвиток продуктивних сил та потенціал створення робочих місць в Україні	3	2	-1	-6
Свобода віри та розвиток релігії і її впливу на розвиток в Україні	1	1	+1	+1
Загальний рівень впливу соціально-культурних факторів	x	x	x	-13

Аналіз можливостей і загроз науково-технічних факторів у формуванні
 Національної стратегії розвитку міжнародної конкурентоспроможності
 України

Фактор середовища	Ваго- мість фактора	Вплив факто- ра	Напря- м впливу	Рівень важли- вості фактора
Науково-технічні фактори				
Стимулювання залучення інвестицій у наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність	3	2	+1	+6
Рівень податкового навантаження у реалізації глобальних та інноваційних проектів	2	2	-1	-4
Розвиток патенто-ліцензійного захисту	3	3	-1	-9
Нерозвиненість транспортної інфраструктури та значні недоліки у функціонуванні енергетичного комплексу країни	2	2	-1	-4
Розвиток діджиталізації економіки країни	3	3	+1	+9
Участь України у процесах міжнародного обміну технологіями	2	2	+1	+4
Розвиток ринку інтелектуального капіталу	3	3	-1	-9
Стан розвитку інноваційної інфраструктури	3	2	+1	+6
Розвиток експортоорієнтованого науково-технічного потенціалу підприємств України	3	2	-1	-6
Розвиток науково-технічної бази підтримки інвестиційних проектів в Україні	1	1	+1	+1
Загальний рівень впливу науково-технічних факторів	x	x	x	-6

Зведена таблиця PEST-аналізу можливостей і загроз у формуванні
Національної стратегії розвитку міжнародної конкурентоспроможності
України

Фактор середовища	Узагаль- нена оцінка
Політичні фактори	+15
Зміна політичного вектору розвитку в країні внаслідок виборів Президента у 2019 році	+9
Зміна політичних сил в країні внаслідок позачергових виборів до Верховної Ради в Україні у 2019 році	+9
Початок реформування політико-правового устрою в Україні у 2019-2020 роках	+6
Розвиток державних органів управління інфраструктурою в країні	+4
Розвиток корупції та її політичне «кришування» у митній та податковій системах	-9
Відсутність дієвого механізму правового захисту інвесторів від боржників та недобросовісних партнерів	-6
Значний адміністративний контроль і бюрократичні перешкоди	-4
Розвиток державного протекціонізму у сфері залучення іноземних інвестицій	+4
Удосконалення правового захисту статусу іноземного інвестора в Україні	-2
Рейдерські захоплення та політико-правова протидія цим явищам в Україні	4
Економічні фактори	+11
Покращення місця України у міжнародних рейтингах	+9
Скорочення рівня інфляції та розвиток дефляційних процесів	+6
Посилення залежності України від іноземних інвесторів та іноземного позикового капіталу	-9
Розвиток фінансового сектору економіки України та його роль у формуванні привабливості	-4
Стан розвитку фінансового ринку	-6
Формування сприятливого бізнес-середовища для залучення іноземних інвестицій	+9
Зростання внутрішнього попиту на продукцію з високим рівнем інноваційної складової	+2
Проведення міжнародних ділових заходів, бізнес-конференцій на рівні Уряду та КМУ	+6
Удосконалення економічного механізму залучення іноземних інвестицій в країні	-6
Розмір внутрішнього ринку та потенціал його розвитку	+4
Соціально-культурні фактори	-13
Розвиток міжнародних культурних зв'язків України з країнами Європейського Союзу та провідних країн	+6
Розвиток української діаспори в окремих економічно розвинених країнах	+4
Вплив міграційних процесів в країні на геополітичні процеси (трудова міграція)	-9
Складна демографічна ситуація в країні (старіння нації)	-4
Уповільнення темпів людського розвитку в країні	-6
Зонішня воєнна агресія, що загрожує національній безпеці	-9
Корумпованість суспільства	+4

Соціальна активність населення України	+6
Розвиток продуктивних сил та потенціал створення робочих місць в Україні	-6
Свобода віри та розвиток релігії і її впливу на розвиток в Україні	+1
Науково-технічні фактори	-6
Стимулювання залучення інвестицій у наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність	+6
Рівень податкового навантаження у реалізації глобальних та інноваційних проєктів	-4
Розвиток патенто-ліцензійного захисту	-9
Нерозвиненість транспортної інфраструктури та значні недоліки у функціонуванні енергетичного комплексу країни	-4
Розвиток діджиталізації економіки країни	+9
Участь України у процесах міжнародного обміну технологіями	+4
Розвиток ринку інтелектуального капіталу	-9
Стан розвитку інноваційної інфраструктури	+6
Розвиток експортоорієнтованого науково-технічного потенціалу підприємств України	-6
Розвиток науково-технічної бази підтримки інвестиційних проєктів в Україні	+1
Загальна оцінка макросередовища формування інвестиційного іміджу	+7

SWOT-аналіз формування стратегічних напрямів у формуванні Національної стратегії розвитку міжнародної конкурентоспроможності України

Фактори розвитку чи обмеження потенціалу	Можливості	Загрози
<p align="center">Сильні сторони</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вигідне географічне розташування України 2. Ратифікація Угоди про асоціацію з ЄС 3. Законодавчі зміни та реформи 4. Інвестиційні та економічні форуми 5. Спрощення процедур реєстрації іноземних компаній 6. Людський капітал 7. Природні ресурси 8. Проведення міжнародних ділових заходів, бізнес-конференцій 9. Система освіти 10. Розмір внутрішнього ринку 	<p>В даному випадку Уряд України та органи державного регулювання повинні розглядати стратегію агресивного розвитку на міжнародному ринку та розробки національної стратегії для активізації власних сильних сторін щодо реалізації можливостей зовнішнього середовища за рахунок сильних сторін міжнародного потенціалу України</p>	<p>Потрібно проводити гнучку міжнародну політику для того, щоб використовувати власні сильні сторони для захисту від несприятливих факторів обмеження розвитку іміджу України на міжнародній арені</p>
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зміна політичного вектору розвитку в країні внаслідок виборів Президента у 2019 році 2. Зміна політичних сил в країні внаслідок позачергових виборів до Верховної Ради в Україні у 2019 році 3. Покращення місця України у міжнародних рейтингах 4. Формування сприятливого бізнес-середовища для залучення іноземних інвестицій 5. Розвиток міжнародних культурних зв'язків України з країнами Європейського Союзу та провідних країн 6. Розвиток діджиталізації економіки країни 7. Розвиток інноваційної інфраструктури 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток корупції та її політичне «кришування» у митній та податковій системах 2. Відсутність дієвого механізму правового захисту інвесторів від боржників та недобросовісних партнерів 3. Посилення залежності України від іноземних інвесторів та іноземного позикового капіталу 4. Вплив міграційних процесів в країні 5. Зонішня воєнна агресія, що загрожує національній безпеці 6. Недостатній розвиток патентно-ліцензійного захисту

11. Високий потенціал агробізнесу, інформаційних технологій, хімічної та енергетичної галузей (за оцінками міжнародних експертів)		
Слабкі сторони	Використовувати стратегію розвитку національного потенціалу України шляхом використання тих можливостей, які відкриває зовнішнє оточення. З цією метою необхідно розробити стратегію посилення міжнародної привабливості на основі усунення слабкостей міжнародного розвитку країни в умовах сприятливого міжнародного середовища	В цій ситуації Уряд України та органи державного регулювання повинні повністю переглядати стратегію економічного та міжнародного розвитку
<ol style="list-style-type: none"> 1. Низька платоспроможність населення 2. Велика частка тіньової економіки 3. Непрозорість влади та корупція 4. Дефіцит державного бюджету 5. Складність і довгогрива-лість процедур, пов'язаних із будівництвом і землеволодінням 6. Інституційне середовище 7. Рішення в економічній політиці, спричинені тенденціями до популізму та бажанням отримати голоси виборців 8. Макроекономічна нестабільність 9. Низька ефективність фінансового і товарного ринків 10. Якість національного бізнес-клімату 11. Низький рівень технологічного розвитку 		

Джерело: розроблено автором

